

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

BAROKNA OBNOVA I OPREMA FRANJEVAČKE CRKVE I
SAMOSTANA SVETOG ANTUNA PADOVANSKOG U
NAŠICAMA

Sara Tomac

Mentori: dr. sc. Dubravka Botica, izv. prof.
dr. sc. Danko Šourek, docent

ZAGREB, 2018.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

BAROKNA OBNOVA I OPREMA FRANJEVAČKE CRKVE I SAMOSTANA SVETOG ANTUNA PADOVANSKOG U NAŠICAMA

Baroque restoration and equipment of the Franciscan church and monastery of St. Anthony of
Padua in Našice

Sara Tomac

SAŽETAK

U razdoblju nakon oslobođenja Slavonije od osmanske okupacije sakralna arhitektura doživljava procvat te se grade nove crkve, a starije srednjovjekovne se obnavljaju. Našička crkva i samostan sv. Antuna Padovanskog predstavljaju jednu od najznačajnijih pregradnji franjevačke slavonske arhitekture u baroknom razdoblju. Izgrađeni krajem XIII. stoljeća, mjesto su tradicije i kontinuiteta lokalnog duhovnog života. Crkva je izvorno bila jednobrodna, s dugačkim korom i poligonalno zaključenim svetištem te izvana ojačana kontraforima, a na nju se naslanjalo istočno i južno samostansko krilo. U gotičkim oblicima crkva i samostan dočekali su razdoblje osmanske okupacije tijekom koje su za našičke vjernike skrbrili bosanski franjevci. Nakon povlačenja Osmanlija, početkom XVIII. stoljeća sklop se obnavlja u baroknim oblicima tijekom nekoliko faza. Prve veće intervencije bile su podizanje zapadnog samostanskog krila, zvonika te kapele Bl. Djevice Marije. Sredinom stoljeća, nakon što je grad zadesio potres, iznova se grade istočno i južno samostansko krilo, a najdinamičnije razdoblje obnove bila je druga polovica stoljeća, kada se podižu kapela sv. Križa te novo pročelje crkve. Tada se crkva oprema i značajnim primjerima barokne altaristike, slikarstva i namještaja, među kojima se ističu oratorij te oltar sv. Križa. U uređenju crkve ulogu je svojim donacijama imala i plemićka obitelj Pejačević. Crkva i samostan se tijekom sljedećih stoljeća u nekoliko navrata obnavljaju, a značajnije promjene donosi recentna restauracija.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: 86 stranica, 21 reprodukciju. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: barokna oprema, barokna sakralna arhitektura, franjevci, Našice, obitelj Pejačević

Mentori: dr. sc. Dubravka Botica, izv. prof.; dr. sc. Danko Šourek, docent, Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Ocjenjivači: dr. sc. Dubravka Botica, izv. prof.; dr. sc. Danko Šourek, docent; dr. sc. Franko Ćorić, docent, Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Datum prijave rada: veljača 2016.

Datum predaje rada: 18. rujna 2018.

Datum obrane rada: 25. rujna 2018.

Ocjena:

Izjava o autentičnosti rada

Ja, Sara Tomac, diplomant/ica na Istraživačkom smjeru – modul Umjetnost renesanse i baroka diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom "Barokna obnova i oprema crkve i samostana sv. Antuna Padovanskog u Našicama" rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz navedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 25. rujna 2018.

Sadržaj

1. Uvod	5
1. 1. Osvrt na literaturu	5
2. Povijesni okvir	8
2. 1. Prilike u Europi i Hrvatskoj u 18. stoljeću	9
2. 2. Povijest Našica	12
2. 3. Franjevci u Našicama	17
2. 4. Obitelj Pejačević	19
2. 4. 1. Pejačevići i našički franjevci.....	21
3. Povijest gradnje i opremanja našičke crkve i samostana	25
3. 1. Izgradnja crkve i samostana	25
3. 2. Razdoblje osmanske okupacije	26
3. 3. Barokna obnova – prva graditeljska etapa (1712.-1752.)	27
3. 4. Druga graditeljska etapa (1752.-1755.)	28
3. 5. Treća graditeljska etapa (1763.-1780.)	28
4. Opis arhitekture crkve i samostana	32
4. 1. Opis crkve	32
4. 1. 1. Zapadno pročelje	33
4. 1. 2. Sjeverno pročelje	35
4. 1. 3. Istražni radovi na svetištu crkve	36
4. 1. 4. Istražni radovi na brodu crkve	38
4. 1. 5. Istražni radovi u potkrovlju	39
4. 2. Opis zvonika	40
4. 2. 1. Istražni radovi na zvoniku crkve	40
4. 3. Opis samostana	42
4. 3. 1. Istočno krilo	42
4. 3. 2. Južno krilo.....	43
4. 3. 3. Zapadno krilo.....	43
4. 3. 4. Kat samostana.....	43
4. 3. 5. Istočno pročelje samostana i istražni radovi.....	44
4. 3. 6. Zapadno pročelje samostana i istražni radovi.....	44
4. 3. 7. Južno pročelje samostana i istražni radovi.....	45
4. 3. 8. Pročelja klaustara i istražni radovi	46

4. 4. Odnos gotičkog i baroknog sloja crkve	47
4. 5. Našička crkva i samostan u kontekstu franjevačke arhitekture kontinentalne Hrvatske	49
5. Oprema crkve i samostana.....	53
5. 1. Glavni oltar svetog Antuna Padovanskog.....	53
5. 2. Pala svetog Antuna Padovanskog.....	56
5. 3. Oltar svetog Križa.....	58
5. 4. Oltari svetog Josipa i svetog Franje Asiškog.....	61
5. 5. Pala Svete Obitelji.....	63
5. 6. Pala Stigmatizacije svetog Franje.....	64
5. 7. Oltar svetog Ivana Krstitelja.....	64
5.8. Pala Kristova krštenja.....	66
5. 9. Oratorij.....	68
5. 10. Propovjedaonica.....	69
5. 11. Kapela i kip Blažene Djevice Marije.....	71
5. 12. Nadgrobna ploča Nikole Ogramića-Olovčića.....	73
5. 13. Skulpture izložene u samostanu.....	73
5. 14. Crkveni i samostanski namještaj.....	76
5. 14. 1. Korske klupe.....	76
5. 14. 2. Sakristijski ormar.....	77
5. 14. 3. Ispovjedaonice.....	78
5. 14. 4. Vratnice refektorija.....	79
6. Zaključak.....	81
7. Popis slikovnih priloga	82
8. Popis literature.....	84

1. Uvod

U vizuri slavonskog grada Našica nekoliko je punktova koji upadaju u oko i ističu se u inače ravničarskom kraju. Prepoznatljiv vizualni znak grada dvorac je obitelji Pejačević, okružen perivojima i jezerima. Njemu u blizini nalazi se još jedno, u narodu i povijesti značajnije sabiralište tradicije i kulture, župna crkva sv. Antuna Padovanskog sa samostanom. Još od XIII. stoljeća crkva i franjevci koji u njoj obitavaju služe kao mjesto okupljanja čitavog grada koji se oko nje izgradio. Crkva sv. Antuna Padovanskog izvorno je gotička crkva koja se obnavlja u razdoblju baroka. Longitudinalnog je tlocrta, jednobrodna, poligonalno zaključene apside i s prizidanim kapelama, a do nje se prostiru samostanska krila tvoreći pravokutni oblik s dvorištem u sredini. U gotičkim oblicima dočekala je vrijeme osmanske okupacije u kojoj biva uništena, a franjevci iz nje iseljeni. Međutim, zaslugom ponajprije bosanskih franjevaca i predanosti njihovom misijskom poslanju život i kultura u crkvi ne zamiru, već se crkva i samostan kroz XVIII. stoljeće obnavljaju i dograđuju, i to u suvremenim baroknim oblicima. Crkva dobiva i novu raskošnu baroknu opremu koja se većinom očuvala do danas. Cilj ovog rada je prikazati povijest crkve od njene izgradnje, s naglaskom na obnovu i opremu baroknog razdoblja. Prvi dio rada donosi povijesni kontekst XVIII. stoljeća, a zatim se ukratko predstavlja povijest grada Našica, djelovanje franjevačkog reda u njemu te povijest obitelji Pejačević koja je imala značajnu ulogu u njegovoj novijoj povijesti. U drugom dijelu donose se podaci o gradnji crkve i samostana, s naglaskom na zbivanja u razdoblju barokne obnove. Slijedi detaljan opis arhitekture crkve i samostana te podaci koje je o njima otkrilo nedavno opsežno konzervatorsko istraživanje. Zadnji dio rada posvećen je crkvenoj baroknoj opremi, odnosno altaristici, kiparstvu, slikarstvu i namještaju.

1. 1. *Osvrt na literaturu*

Našičku župnu crkvu među prvima u literaturi spominje Placido Belavić 1911. godine u prvom djelu koje opisuje povijest Našica¹. Oslanjajući se na podatke iz samostanske kronike smješta početak njene gradnje u XIII. stoljeće te, uz opisivanje zгода našičkih franjevaca, navodi godine izradnje crkvene opreme. Iako svoja saznanja iznosi u zanimljivom pripovjednom stilu, Belavićevom pristupu nedostaje kritičnosti i znanstvenog pristupa. Našičkom poviješću bavila se i Danica Pinterović 1954. godine, a u pregled je uključila i povijest franjevačke crkve i samostana.² Također prenosi i ulomak važnog izvora za proučavanje samostana, rukopis Ivana Stražemanca iz 1730. godine, u kojem je opisana crkva s inventarom.³ Likovna baština našičke crkve široj javnosti bila je predstavljena na izložbi *Umjetnost XVIII. stoljeća u Slavoniji* održanoj 1971. godine u Osijeku. Tim povodom izdan je i katalog u kojem su djela iz crkve stavljena u kontekst te povijesno-umjetnički vrednovana. Sabiranjem primjera slikarske, kiparske, tekstilne i kovane građe željelo se dati poticaj daljnjem istraživanju tog dijela povijesti umjetnosti na osamnaestostoljetnom turbulentnom slavonskom području. Naglasak je stavljen na značajnije umjetnine, i to ponajviše iz franjevačkih samostana.⁴

Crkvi se u svom radu o Našicama iz 1973. godine intenzivnije posvetio Srećko Majstorović.⁵ Služeći se izvorima i literaturom donio je, uz kratku povijest, do tada najopsežniji opis crkve, njenog inventara te samostana. Iako donosi vrijedne podatke o crkvi i najznačajnijim dijelovima njene opreme, Majstorovićevo vrednovanje temelji se najvećim dijelom na neskrivenoj subjektivnosti. Najviše zasluga za proučavanje našičke crkve pripada Paškalu Cvekanu koji u svom djelu o povijesti i djelovanju franjevaca u Našicama (1981.) znatnu pažnju posvećuje samostanu, crkvi te njenoj opremi.⁶ Iako u obzir uzima i dotadašnju literaturu, većinu zaključaka donosi na temelju iscrpnog proučavanja kronika te protokola kanonskih vizitacija. Najprije iznosi povijest gradnje samostana i crkve te njihova oštećenja i obnove, a zatim opisuje današnje stanje. Opisuje i unutrašnje uređenje te analizira barokni inventar. Iako detaljan u svojim analizama, Cvekan izostavlja umjetničko vrednovanje, osim za nekoliko djela koje smatra kvalitetnim ostvarenjima i upućuje na nužnost njihove zaštite. Njegova knjiga važan je rad na kojeg su se referirali svi kasniji istraživači našičke sakralne

¹ Usp. Placido Belavić, *Našice: povjesničke crtice*, Našice, Zavičajni muzej, 1995.

² Usp. Danica Pinterović, „Povijest Našica”, u: *Osječki zbornik* 4, Osijek, Muzej Slavonije, 1954., str. 51-68.

³ Usp. Danica Pinterović, „Povijest Našica”, 1954., str. 62-64.

⁴ Usp. *Umjetnost XVIII stoljeća u Slavoniji: slikarstvo, kiparstvo, kovina, tekstil: Galerija likovnih umjetnosti Osijek, 25.II - 1.VI. 1971.*: [katalog izložbe], ur. Stjepan Brlošić, Osijek, Galerija likovnih umjetnosti, 1971.

⁵ Usp. Srećko Majstorović, *Našice kroz 700 godina: 1229-1929*, Zagreb, Vicepostulatura, 1973.

⁶ Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, Našice, Paškal Cvekan, 1981.

baštine. Našičku crkvu i samostan u pregled hrvatske barokne umjetnosti uključila je Anđela Horvat (1982.).⁷ Na temelju ranije literature donosi osnovne podatke o podizanju samostana te spominje značajnije dijelove crkvenog inventara i samostanske opreme. Diana Vukičević-Samaržija 1986. godine u djelu o gotičkoj sakralnoj arhitekturi donosi kratak opis našičke crkve u kojem se fokusira na sačuvane gotičke elemente.⁸ Izvornu gotičku crkvu smješta u kontekst franjevačkih jednobrodnih crkava s užitim i nižim poligonalnim svetištem te ističe njen karakterističan izduženi kor.

Našičkog sklopa dotiče se i katalog izložbe *Mir i dobro* održane 1999. godine.⁹ Katarina Horvat-Levaj ističe našički samostan kao značajan primjer karakterističnog razvoja baroknih samostana Slavonije te navodi najvažnije podatke o njegovoj baroknoj obnovi i interpretira ih u odnosu na samostan kao arhitektonsku cjelinu. Također, analizira arhitektonsku strukturu crkve u kontekstu karakterističnih obilježja baroknih samostanskih crkava. Doris Baričević iz unutrašnje opreme crkve izdvaja slikovita drvorezbarska djela Junipera Stilpa te oltar sv. Ivana Krstitelja i rokoko oltar sv. Križa. Oltarne pale u crkvi proučavala je i analizirala Mirjana Repanić-Braun te im je pronašla paralele i moguće uzore unutar šireg, srednjoeuropskog kruga.¹⁰ Ivana Rončević bavila se tornjem crkve i njegovim stradanjem u Domovinskom ratu i obnovi.¹¹ U svom radu promišlja o urbanističkom smještaju crkve i analizira je, a potom, služeći se dostupnim izvorima, donosi povijesne podatke o tornju, njegovu detaljnu analizu, proces obnove nakon stradanja u ratu te opisuje današnje stanje tornja i valorizira ga. Inventarom crkve Doris Baričević bavila se i u pregledu baroknog kiparstva sjeverne Hrvatske te je našičke skulpture uklopila u kontekst osječkog kasnobaroknog kiparstva.¹² Kao jedno od najboljih ostvarenja ističe oltar sv. Križa, analizira ga te upućuje na njegovu kvalitetu.¹³ U povodu aktualne restauratorske obnove crkve Ratko

⁷Usp. Anđela Horvat, „Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj,” u: Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Krno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber [etc.], 1982.

⁸Usp. Diana Vukičević-Samaržija, *Sakralna gotička arhitektura u Slavoniji*, Zagreb, Centar za povijesne znanosti, Odjel za povijest umjetnosti, 1986.

⁹Usp. *Mir i dobro: umjetničko i kulturno naslijeđe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda: o proslavi stote obljetnice utemeljenja: Galerija Klovićevi dvori, 12. siječnja - 23. travnja 2000.* : [katalog izložbe], ur. Marija Mirković, Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, 1999.

¹⁰Usp. Mirjana Repanić -Braun, „Barokno slikarstvo u franjevačkom samostanu i crkvi Sv. Antuna Padovanskog u Našicama,” u: *Život i djelo o. Euzebija Fermendžina: [Našice, 19. i 20. rujna 1998]: zbornik radova znanstvenog skupa*, ur. Julijo Martinčić, Dubravka Hackenberger, Osijek [etc.], Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad [etc.], 1998., str. 201-208.

¹¹Usp. Ivana Rončević, „Stradanje i obnova tornja franjevačke crkve sv. Antuna Padovanskog u Našicama tijekom Domovinskog rata,” u: *Kolo: časopis Matice hrvatske* 1, Zagreb: Matica hrvatska, 2003., str. 56-98.

¹²Usp. Doris Baričević, *Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske*, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2008., str. 151-152.

¹³Usp. Doris Baričević, *Barokno kiparstvo*, 2008., str. 293.

Ivanušec objavio je djelo koje bilježi njeno konzervatorsko istraživanje.¹⁴ Služeći se literaturom i izvorima autor donosi povijest gradnje crkve, analizira je te opisuje njen inventar, a potom daje detaljne podatke o konzervatorskim istraživanjima provedenima u svrhu njene restauracije te daje prijedlog obnove i prezentacije. Crkvu je u najnoviji pregled hrvatske barokne arhitekture uvrstila Katarina Horvat-Levaj te ju smjestila u kontekst uvođenja složenijih prostornih obilježja u slavonsku postosmansku sakralnu arhitekturu.¹⁵ Godine 2007. na crkvi i samostanu započela su konzervatorska istraživanja koja su za cilj imala istražiti njihovu povijesnu slojevitost te biti temelj restauraciji koja je uslijedila. Rezultati istraživanja opsežno su predstavljeni dvije godine kasnije u *Elaboratu istražnih konzervatorskih radova*.¹⁶

¹⁴Usp. Ratko Ivanušec, *Franjevačka crkva sv. Antuna Padovanskog sa samostanom u Našicama: konzervatorsko istraživanje i obnova*, Našice, Franjevački samostan, Zavičajni muzej Našice, 2010.

¹⁵Usp. Katarina Horvat-Levaj, *Barokna arhitektura*, Zagreb, Naklada Ljevak, 2015.

¹⁶Usp. *Elaborat istražnih konzervatorskih radova : Franjevačka crkva sv. Antuna Padovanskog sa samostanom u Našicama*, Osijek, 2009.

2. Povijesni okvir

2. 1. Prilike u Europi i Hrvatskoj u XVIII. stoljeću

Na hrvatskim prostorima, kao i u širem, europskom kontekstu, XVIII. stoljeće bilo je obilježeno ponajviše protuosmanlijskim ratovima, redefiniranjem granica, reformama i novim prosvjetiteljskim pogledom na svijet. Početkom stoljeća hrvatski prostori bili su razdijeljeni između Habsburške Monarhije, Mletačke republike i Osmanskog Carstva te se kroz stoljeće težilo oslobođenju hrvatskih krajeva i njihovo okupljanje u jednu cjelinu. Nakon Velikog bečkog rata i protjerivanjem Osmanlija iz Slavonije granice hrvatskih zemalja definirane su 1699. godine mirom u Srijemskim Karlovcima, a značajna za hrvatske prostore bila su još tri protuosmanlijska rata koja su se vodila u XVIII. stoljeću – Drugom morejskom ratu, vođenom od 1714. do 1718. godine kada je sklopljen mir u Požarevcu Habsburška Monarhija pridružila se 1716. godine, a u njemu se istaknuo Eugen Savojski porazom Osmanlija kod Petrovaradina. U sljedeći rat, od 1737. do 1739. godine, Habsburška monarhija uključuje se kao ruska saveznica, a on se okončava mirom u Beogradu. U savezu s Rusijom ulazi i u posljednji rat protiv Osmanlija u XVIII. stoljeću koji je počeo 1788. godine, a okončao se 1791. godine mirom u bugarskom Svištovu. Kao posljedica ratovanja i oslobođenja prostora Habsburška Monarhija suočila se s potrebom ustroja dijela teritorija.¹⁷

Monarhija je početkom XVIII. stoljeća bila suočena s dinastičkom krizom. Karlo VI. bio je posljednji muški potomak Habsburgovaca te je trebao riješiti problem svog nasljednika. Hrvatski sabor 1712. godine donio je pragmatičku sankciju, a sljedeće godine donio ju je i Karlo VI. te je njome odobreno baštinjenje kruna i u ženskoj lozi ukoliko nema muških nasljednika. Time je pravo na prijestolje osigurao svojoj kćeri, Mariji Tereziji. Osim ratovanja i održavanja granica Monarhije, Marija Terezija posvetila se reformama koje su za krajnji cilj imale blagostanje stanovništva i kraljevske blagajne. To je zahtijevalo integraciju zemalja pod habsburškom krunom te usustavljanje njihovih pravnih i političkih sustava, što se pokušalo realizirati primjenjivanjem sistema ugarskih županija. Osim upravnih, važne su bile i fiskalne reforme, odnosno uspostava novog poreznog sustava. Uveden je stalni državni porez kojeg se nastojalo proširiti na što veći broj stanovništva radi ostvarivanja konkurentnosti na

¹⁷Usp. Maja Katušić, „Pregled političkih zbivanja”, u: *U potrazi za mirom i blagostanjem: Hrvatske zemlje u 18. stoljeću*, ur. Lovorka Čoralić, Zagreb, Matica Hrvatska, 2013., str. 6-7.

vanjskopolitičkom planu te financiranja stalne vojske.¹⁸ Značajnije reforme bile su provođene i u školstvu te javnom zdravstvu.

Godine 1780. prijestolje je preuzeo Josip II. te započeo s brojnim reformama čiji je cilj bio stvoriti jedinstvenu i centraliziranu državu s jakom središnjom vlasti, stoga su njegove reforme obuhvaćale sve društvene slojeve i mnoga područja djelovanja.¹⁹ Društvom su se tada širile ideje prosvjetiteljstva, novog nazora koji je u društveni život unio novi cilj – korisnost – te je država trebala osigurati boljitak što većeg broja ljudi. Jedna od najvažnijih novina za njegova vladanja bio je patent o vjerskoj toleranciji, izdan 1781. godine, koji je donio ravnopravnost pripadnicima svih vjeroispovijesti. Patent je značio slobodnije i jednostavnije provođenje nekih sastavnica vjerskog života, dok je druge otežao. Tako je reformama u Katoličkoj Crkvi papa morao priznati autoritet cara. Također, vođen principom korisnosti, car je ukinuo samostane čija su braća bila posvećena isključivo kontemplativnom životu, bez doprinosa obrazovanju i dušobrižništvu. Tako su, primjerice, bili ukinuti pavlinski samostani u Lepoglavi i Remetama, te zagrebački samostan klarisa. Car je imao pravo regulirati crkveni život i obrede, pa su tako zabranjene procesije, a ukinuti su i neki blagdani. Također, za obrazovanje svećenika postala je odgovorna država te su braća učila na generalnim seminarima. Josip II. nastavio je i s reformama obrazovnog sustava koje su za cilj imale opismenjavanje naroda, što je smatrao ključem za postizanje općeg dobra, stoga se zauzimao za obrazovanje što šireg sloja stanovništva te gradio škole.²⁰ Kao korak u poboljšanju učinkovitosti administrativnog sustava, 1784. godine uveden je njemački jezik kao službeni jezik uprava na području Monarhije, a u težnji da se odmakne od staleškog sustava, godinu dana kasnije ukinut je županijski sustav i prostor Monarhije podijeljen je u deset okružja. Car je stremio i poboljšanju položaja seljaka, stoga je provodio agrarne reforme kojima je smanjio moć plemstva te seljacima omogućio više sloboda te veću pravnu zaštitu.²¹

Nakon smrti Josipa II. 1790. godine na prijestolje dolazi njegov brat Leopold II. koji je nastavio vladati u duhu prosvjetiteljstva, no on se trudio raditi kompromise te ublažavati Josipove reforme. Godine 1781. sklopio je mir s Osmanlijama, a ponovno je uspostavljen županijski sustav. Na zalasku 18. stoljeća društvom su se počele širiti prosvjetiteljske ideje raspirene Francuskom revolucijom, čemu se odupirao Leopoldov nasljednik Franjo II., stoga je novo stoljeće dočekano u turbulentnom stanju.²²

¹⁸Usp.isto, str. 12-14.

¹⁹Usp. isto, str.17.

²⁰Usp. isto, str. 18-19.

²¹Usp. isto, str. 20.

²²Usp. isto, str. 22.

Potiskivanje Osmanlija iniciralo je urbani razvoj novooslobođenih prostora. Na hrvatskim prostorima razlikuju se dva tipa urbanih sredina – središnja i sjeverozapadna Hrvatska imale su kontinuiran razvitak gradova pod jedinstvenim državnim sustavom, dok su slavonska područja, prekinute srednjovjekovne tradicije zbog osmanskih osvajanja, svoj urbani razvoj započela tijekom XVIII. stoljeća.²³ Razdvajanjem slavonskog područja na civilni dio i Vojnu krajinu te prodajom državnih posjeda stvorio se novi sloj zemljoposjednika koji su svojim gradnjama doprinosili urbanoj strukturi gradova. Svojim palačama i okolnim perivojima redefinirali su slavonski pejzaž, a snažan utjecaj izvršili su i na lokalno gospodarstvo zbog doseljavanja stanovništva koje će im biti radna snaga.²⁴

Značajne promjene zahvatile su u XVIII. stoljeću i Crkvu. Nakon oslobođenja od Osmanlija teritorijalna podjela na biskupije doživjela je restrukturiranje – biskupije bliže granici s Osmanskim Carstvom povećane su, a obnovljene su Srijemska i Bosanska biskupija, kasnije objedinjene u Bosansko-đakovačku i Srijemsku biskupiju sa sjedištem u Đakovu. Nove župe osnivaju se u biskupijama koje pokrivaju novooslobođeno područje, raste broj svećenika te vjerski život dobiva zamah potaknut nakon zasjedanja Tridentskog sabora. Njegove odredbe prema napucima kanonskih vizitatora provode pripadnici različitih redovničkih zajednica. Redovnici su se bavili i prosvjetnim djelovanjem, pa su tako u svojim samostanima otvarali prve javne i privatne škole te studije teologije i filozofije namijenjene ne samo budućoj braći, već i laicima. U reformama koje su Monarhiju zahvatile u drugoj polovici stoljeća Crkva je trebala postati provoditelj volje Monarhije te je caru pripalo pravo njenog nadzora, sazivanja crkvenih sabora, imenovanja biskupa, reguliranja samostanskih pravila i raspolaganja njihovom imovinom. Biskupi su se Caru zaklinjali na vjernost te je on imao nadzor nad njihovim djelovanjem.²⁵

Tijekom osmanskog razdoblja u okupiranoj Slavoniji, Srijemu i Podunavlju glavni pastoralni djelatnici koji su se brinuli o vjerskom životu stanovništva bili su franjevci, i to ponajviše braća iz provincije Bosne Srebrene. Nakon povlačenja Osmanlija, nova politička situacija zahtijevala je i novu organizaciju franjevaca, posebice u provinciji Bosni Srebrenoj koja se prostirala na tri države. U njoj se javljaju napetosti i nesuglasice te se pojedini dijelovi provincije žele osamostaliti. Slavonski franjevci isprva su željeli osnovati vlastitu franjevačku provinciju, a kada im to nije uspjelo, željeli su se povezati sa Zagrebačkom biskupijom. Godine 1662. franjevci Bosne Srebrene na geografskom području Bosne te oni na

²³Usp. isto, str. 69.

²⁴Usp. isto, str. 78.

²⁵Usp. isto, str. 169-170.

području Slavonije i Dalmacije izabrali su vlastito upravno vodstvo, što im također nije bilo odobreno. Naposljetku, zbog pritiska i nemogućnosti organizacije i kompromisa u provinciji godine 1735. ipak dolazi do administrativnih promjena – teritorij pod jurisdikcijom Bosne Srebrene dijeli se između tri države te se osnivaju nove provincije: Bosni Srebrenoj ostaju župe na području Bosne, župe na habsburškom prostoru dolaze pod upravu Provincije sv. Ivana Kapistrana, a one na prostoru južne Hrvatske okupljaju se pod Provinciju sv. Kaja, kasnije Presvetog Otkupitelja. Međutim, od sredine stoljeća franjevci sve više gube utjecaj, a upravu nad župama preuzima svjetovni kler te im se neki samostani ukidaju, no zbog svoje intenzivne dušobrižničke i obrazovne djelatnosti franjevački red je opstao.²⁶

²⁶Usp. isto, str. 181.

2. 2. Povijest Našica

Povijest Našica počinje najvjerojatnije u srednjem vijeku, budući da na tom području do sada nisu pronađeni antički ostaci. Danica Pinterović 1954. godine u Osječkom zborniku donosi pregled povijesnog spomena grada kroz stoljeća njegovog postojanja.²⁷ Početkom XIII. stoljeća uz grad se veže ime Đule Šikloškog od roda Khan koji je od 1213. do 1229. godine obnašao dužnost bana Hrvatske, a od 1229. do 1234. bana Slavonije. Za njega se vjeruje da je gradsku utvrdu koja se nalazila na toponimu Gentije, na mjestu srednjovjekovnog zapadnog našičkog podgrađa, premjestio na brdo Klara, čiji je položaj idealan za gradnju romaničke kule i okupljanje vlastelinstva oko nje. Značajan je i jer je organizirao našičko vlastelinstvo, odnosno podijelio ga na našički posjed u užem smislu, što je bio prostor koji obuhvaća današnje Našice te mjesto Zoljan do Bedemgrada i trgovišta pored njega, te Martin, odnosno posjed na kojem su templari sagradili crkvu i samostan.²⁸ Prvi službeni spomen grada nalazimo 1229. godine u listu ugarsko-hrvatskog kralja Andrije II. koji pakračkom knezu Marcelu potvrđuje vlasništvo nad posjedom Osuvak te bilježi i opisuje granice posjeda spominjući i Nekche. Godine 1239. pečujski biskup Bartol poveljom templarima ustupa svoju desetinu u Našicama – posjed koji će, nakon ukidanja templarskog reda 1312. godine, pripasti redu ivanovaca. Andriju II. naslijedio je sin Bela IV. On je nastojao osnažiti i preurediti državu i vojsku te je oduzimao poklonjene posjede, što je izazivalo bune među vlastelom. Među njima bio je i Đula koji je osuđen i zatvoren te je umro vjerojatno 1240. godine.²⁹

Našice svoj razvoj počinju dolaskom plemićke obitelji Aba, rodbinski povezane s vladajućom dinastijom Arpadovića. Ugarski kraljević Koloman 1240. godine darovao je posjed svome peharniku Dmitriju od plemena Aba i njegovim nasljednicima zbog njegove vjernosti, a oni će na njemu boraviti i razvijati ga kroz više od 160 godina.³⁰ Razvoj grada prekinula je provala Tatara 1242. godine. Urbanizacija Našica dobiva zamah tijekom obnove nakon tih provala. Poticali su je i Arpadovići koji su gradili crkve, samostane i utvrde čije drvene konstrukcije zamjenjuje kamen i opeka. Gospodarski razvoj grada te obnova i gradnja prometnica doveli su u grad strane trgovce i obrtnike koji su od vladajućih dobivali povlastice. Također, povećanje stanovništva donijelo je i potrebu za evangelizacijom te dolaze propovjednički redovi. Kako su gradu još uvijek prijetile opasnosti, opasan je palisadnim

²⁷usp. Danica Pinterović, „Povijest Našica”, 1954., str. 51-68.

²⁸Usp. *Elaborat istražnih konzervatorskih radova, 2009.*, str. 12.

²⁹Usp. isto, str. 13.

³⁰Usp. Danica Pinterović, „Povijest Našica”, 1954., str. 55.

sustavom s kojeg su vrebali stražari, što je dovelo do formiranja novog društvenog sloja, stražara i vojnika. Sigurnosni uvjeti stekli su se krajem XIII. i početkom XIV. stoljeća, pa se tada dešavaju značajnije promjene u tkivu grada.³¹ Zbog značajnog broja stranih stanovnika koji se doseljavaju u Našice stvorila se potreba za osnivanjem pograda istočno od utvrde. U tom novoosnovanom dijelu sagrađena je ranogotička crkva Svetog Trojstva. Godine 1310. Abe dobivaju i bivši templarski posjed, takozvane templarske Našice, a dariva ih ugarsko-hrvatski kralj Karlo Robert iz dinastije Anžuvina. Time plemićka obitelj Aba postaje vlasnikom sveukupnog našičkog posjeda. Odluka Karla Roberta potvrđena je i poveljom iz 1312. godine u se kojoj Aleksandru od plemena Aba dopušta i gradnju *castruma* na posjedu. Abe su tako sagrađile kulu Bedemgrad, pravokutnog oblika, građenu kamenom iz okolnih kamenoloma.³² Uzdizala se iznad prometnice koja je preko antičkog grada Straviane u blizini Našica povezivala antičke gradove Incero, u blizini današnje Požege, i Mursu, na mjestu današnjeg Osijeka. Nedaleko od nje nalazilo se i trgovište, na mjestu današnjeg Starog Gradca. Značaj Našica kao duhovnog središta, osim prisutnosti franjevac, potvrđuje i postojanje srednjovjekovnog samostana klarisa. One dolaze u grad nakon što se vlastelinstvo preselilo u Bedemgrad te na mjestu njihove prijašnje kule grade samostan, ili ju preuređuju za svoje potrebe. Našički posjed vlasništvo je Aba do XV. stoljeća, kada im je oduzima kralj Žigmund Luksemburški, te on slijedećih stotinjak godina dolazi u ruke raznih velikaških obitelji. Tako ga kralj 1403. godine daruje županu mađarske Fejerske županije Davidu Lackoviću de Szant i njegovom bratu, a 1407. godine ugarskom palatinu Nikoli Gorjanskom i njegovom bratu Ivanu. U vlasništvu njihove obitelji posjed ostaje kroz cijelo XV. stoljeće. Našice je zatim dio vlasništva hercega Ivana Korvina, sina hrvatsko-ugarskog kralja Matije Korvina, a 1506. i 1507. godine u vlasti je knezova Iločkih.

Novo poglavlje u slavonskoj, pa tako i našičkoj povijesti počinje osmanskim osvajanjima. Godine 1532. sultan daruje Našice velikom veziru Ibrahimu, a 1538. pripale su novoustrojenoj upravnoj jedinici, sandžaku, u Požegi.³³ Zbog ratnih prilika mnogi stanovnici napuštaju grad, a dio preostalih Našičana prelazi na islam. Okupacijom grada odlaze i franjevci i klarise, no ponovno će se vratiti nakon osnutka samostana u Velikoj. Do tada je našički samostan služio janjičarskoj vojnoj posadi.³⁴ Kako bi se nadomjestio manjak stanovnika, doseljavaju se stanovnici iz Srbije i Bosne. Našice su pod osmanskom vlašću do 1687. godine kada ga napuštaju bez borbe, a njihova uprava zamijenjena je vojnom upravom.

³¹Usp. *Elaborat istražnih konzervatorskih radova*, 2009., str. 13.

³²Usp. isto, str. 16.

³³Usp. Danica Pinterović, „Povijest Našica”, 1954., str. 59.

³⁴Usp. *Elaborat istražnih konzervatorskih radova*, 2009. str. 17.

Oslobođeni posjedi tada su pripali austrijskom caru. Grad se gospodarski razvija te se doseljavaju trgovci i obrtnici koji postaju nosioci društvenog i kulturnog života grada te Našice pomalo poprimaju izgled trgovišta.³⁵ Našičko vlastelinstvo uspostavljeno je 1702. godine te se na njemu idućih nekoliko desetljeća izmjenjuju vlasnici iz velikaških obitelji. Tako isprva pripadaju brodskom pukovniku Ivanu Ferdinandu Kiba, barunu od Kinsfelda, a 1703. godine kralj Leopold prodao je posjed Katarini Caraffa. Kralj Karlo VI. darovao ga je knezu Lampergu, koji ga je 1726. godine prodao generalu i osječkom tvrđavskom zapovjedniku Antunu pl. Oduyeru.³⁶ Najvažnije tadašnje sakralne točke grada i okolice nabrojio je samostanski kroničar na početku zapisa, upoznavajući čitatelja sa Našicama, crkvom i samostanom:

„Između vrlo gustih i obližnjih šuma smješteno je ovo naselje po imenu Našice. Priča se da je to nekad bio vrlo velik grad, ali se /danas/, zbog mnogobrojnih ratova, na ovom mjestu može vidjeti jedva pedesetak kuća. Na zapadnom ulazu u naselje osnovan je još 1373. godine naš samostan. Nedaleko od ovog samostana, u smjeru Požege, vidljivi su temelji starog samostana redovnica klarisa; oko pet stotina koraka od tog našeg samostana u smjeru Osijeka postoji do danas sačuvana vrlo velika crkva posvećena Presvetom Trojstvu. Na daljini od pet stotina koraka na sjever, u jednoj veoma ljupkoj dolini nalazi se rijeka vrlo bogata ribom. Zemaljski gospodar ovog mjesta je preuzvišeni gospodin grof de Oduyer, a dijecezanski je gospodar, presvijetli gospodin biskup zagrebački.”³⁷

Konačno, Oduyerova udovica 1734. godine prodaje Našice barunima Josipu i Ignjatu Pejačević. Našički posjed bio je u vlasništvu njihovih nasljednika do 1945. godine. Grad se razvija oko središnjeg trga kojeg dobiva nakon uklanjanja groblja iz svog središta te izgradnjom dvorca 1811. godine. Trg se značajnije mijenja tek nakon Drugog svjetskog rata kada se uređuje park, gradi općinska zgrada i trgovačko-stambena zgrada, a kasnije i nova sudska zgrada, hotel, robna kuća te banka, čime trg poprima današnji izgled.³⁸ Važan punkt grada je i veliki park engleskog tipa uređen oko dvorca Pejačević, s hrastovom šumom i jezerima. Razvojem obrta i trgovine raste i broj stanovnika te Našice dobivaju „fizionomiju malog trgovišta s intenzivnim društvenim i kulturnim životom.”³⁹ Pred kraj XIX. stoljeća osnivaju se i mnoga gradska društva, a za razvoj grada od posebne je važnosti bila izgradnja željezničke pruge. Stagnaciju je uzrokovao najprije Prvi svjetski rat, a osnivanjem Kraljevine

³⁵Usp. *Našice na razglednicama*, Našice, Zavičajni muzej Našice, 1995, str. 4.

³⁶Usp. Danica Pinterović, „Povijest Našica”, 1954., str. 61.

³⁷*Zapisnik Franjevačkog samostana u Našicama, Knjiga 1 : 1739.-1787.*, ur. Šime Demo [et al.], Našice ; Slavonski Brod ; Zagreb : Zavičajni muzej Našice [etc.], 2010., str. 5.

³⁸Usp. *Našice na razglednicama*, str. 4.

³⁹Isto, 4.

SHS društveni i gospodarski život polagano se normaliziraju. Grad uređenu infrastrukturu dobiva nakon Prvog svjetskog rata izgradnjom vodovoda, asfalta i električne centrale. S radom nastavljaju trgovačke radnje, društva, ciglana, a otvorena je i pilana. To je prekinuto novim svjetskim ratom. Ponovni procvat grad doživljava u drugoj polovici XX. stoljeća s ponovno oživljenim brojnim društvenim, kulturnim i obrazovnim sadržajima. Grad nije uspio umaknuti ni razaranjima Domovinskog rata te su u pucnjavama 1991. godine oštećene mnoge gradske ustanove te obiteljski domovi, a stradali su i crkva i samostan.



Slika 1. Našička crkva i trg 1915. godine

2. 3. Franjevci u Našicama

Predanost misijskom poslanju i evangelizaciji franjevce je nedugo nakon osnutka reda, početkom XIII. stoljeća, još za života svetog Franje, dovela i na hrvatske prostore. I sam je svetac, prema svjedočanstvima svog suvremenika Tome Čelanskoga, Hrvatsku posjetio 1212. godine putujući iz Ancone prema Jeruzalemu. Franjevaštvo se na hrvatskim prostorima širi i zbog političke situacije nakon provala Tatara te potrebe za vjerskom obnovom, a vlasti dobro prihvaćaju braću te njihovi samostani doprinose definiranju gradskog tkiva i razvoju gradske zajednice.⁴⁰ Našički samostan ulazio je u sastav Zagrebačke kustodije koja je bila dijelom Provincije Ugarskog kraljevstva, a to ustrojstvo potrajalo je do dolaska Osmanlija.⁴¹ Proučavajući izvore Paškal Cvekan zaključuje da su franjevci u Našice došli krajem XIII. stoljeća, budući da je sigurno da našički samostan postoji 1321. godine jer se tada u njemu održava Kapitul Ugarske provincije.⁴² O sljedeća dva stoljeća franjevačkog djelovanja u Našicama podataka su, ako su i postojali, uništila osmanlijska osvajanja. O njihovom dotadašnjem djelovanju može se pretpostaviti da je počivalo na propovijedanju, misionarstvu među pukom te pomaganju biskupijskim svećenicima.⁴³

XV. stoljeće bilo je obilježeno prodorom Osmanlija u Europu, što je bitno utjecalo na franjevaštvo, a većina njihovih samostana po Slavoniji bila je uništena ili pretvorena u džamije. Našice su u osmanske ruke pale 1541. godine. Osvajanju je prethodilo i opadanje vjerskog života, kako bilježi Paškal Cvekan: „brzom osvajanju Slavonije doprinio je mnogo vjerski nehaj i ravnodušnost, želja za udobnim i lakim životom, postupci koji se nisu slagali sa zahtjevima Evanđelja i učenjem Crkve, a pogodovali su nastranostima s najnižim strastima. Plemići, gospodari gospoštija, gradova i naselja, odali su se razvratu, ubijanju i pljački. Jedni su drugima palili gradove, ubijali kmetove, odvodili stoku, otimali vrijednosti, osakaćivali muškarce, silovali žene i djevojke, činili takva zla da se čovjek zdrave pameti mora zgroziti.”⁴⁴ Zabrinutost naroda i usredotočenost na borbu prouzrokovala je moralnu i vjersku krizu te zamiranje duhovnog života. U to doba zamrla je i graditeljska aktivnost. Ipak, zbog odobrenja pape i Osmanlija, franjevci su obnovili zapuštenu opatiju sv. Augustina u Velikoj koja je ubrzo postala duhovni i vjerski centar katolika u Slavoniji u XVI. stoljeću. Osim crkve

⁴⁰Usp. Vitomir Belaj, fra Bonaventura Duda, fra Emanuel Hoško, „Zatočenici gesla 'Mir i dobro'”, u: *Mir i dobro: umjetničko i kulturno naslijeđe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda: o proslavi stote obljetnice utemeljenja: Galerija Klovićevi dvori, 12. siječnja - 23. travnja 2000.* : [katalog izložbe], ur. Marija Mirković, Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, 1999. 1999., str. 12.

⁴¹Usp. isto, str. 13.

⁴²Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama.*, 1981., str. 35.

⁴³Usp. isto, str. 36.

⁴⁴Isto, str. 37-38.

posvećene sv. Augustinu, Velika je imala i samostan, osnovan oko 1575. godine, u kojem je boravilo 20-30 franjevac. I crkva i samostan bili su dobro utvrđeni kako bi odolijevali Osmanlijama koji su u svojoj vlasti imali obližnju Požegu. U Velikoj se nalazio i novicijat, sjemenište te gimnazija.⁴⁵ Našički samostan obnovljen je 1591. godine, no franjevci su iz njega protjerani pet godina kasnije te su se u njemu nastanili Osmanlije. Tek im se 1620. godine odobrava povratak u samostan i njegova obnova, a dotada su deseterica franjevac, koliko ih je tada bilo u Našicama, bogoslužje obavljala u obližnjem selu Motičina.⁴⁶ Mnogi svećenici tijekom osmanlijskih osvajanja bježali su iz svojih samostana i župa zajedno s ostalim narodom, no neki su i ostajali na osvojenom području. U duhu narodne izreke „Kuda Turčin s ćordom, tamo fratar s torbom”, nestašicu svećenika nadomještaju bosanski franjevci koji dolaze dušebrižnički djelovati u okupirana mjesta.⁴⁷ Franjevci provincije Bosne Srebrene tako postaju glavni dušebrižnici katolika u okupiranoj Slavoniji.

Franjevci su u Našicama bili zaslužni i za obrazovanje novih pripadnika reda. Kako bilježi Paškal Cvekan, „prenositi ideale i zanos svetog oca Franje na mladu generaciju i žrtvovati sve za buduće članove Reda u provincijama nastojanje je koje je u svim stoljećima postojanja Reda i u svim uvjetima djelovanja Franjevac glavna briga članova Reda odgovornih za ustrojstvo i upravu Reda.”⁴⁸ Provincija Bosne Srebrene svoj pomladak slala je na studij teologije i filozofije u Italiju, Poljsku, a na vlastitom području u Budim i Osijek. Prije studija budući franjevci morali su završiti niže obrazovanje, a gramatička škola za te potrebe osnovana je u Našicama 1708. godine. Gramatičku školu, koju su morali polaziti svi pripravnici za redovničko zvanje, nadgledao je njen načelnik Marko Bulajić.⁴⁹ U našičkom samostanu djelovao je i provincijski studij filozofije otvoren 1725. godine. Studij moralke započeo je 1773. godine, a od 1810. do 1811. godine održavao se i studij teologije. Također, tijekom XVIII. i XIX. stoljeća u našičkom samostanu održavao se i novicijat za buduće franjevce.⁵⁰

⁴⁵Usp. Josip Buturac, *Katolička crkva u Slavoniji za turskog vladanja*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1970., str.31.

⁴⁶Usp. isto, str. 41.

⁴⁷Usp. isto, str. 64.

⁴⁸Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama.*, 1981., str. 147.

⁴⁹Usp. isto, str. 149-151.

⁵⁰Usp. isto, str. 155.

2. 4. *Obitelj Pejačević*

U gospodarskom i kulturnom razvoju Našica nezaobilazno je ime plemićke obitelji Pejačević. Osim što su gradnjom svojih dvoraca bitnog udjela imali u izgledu samoga grada, Pejačevići su trag ostavili i u našičkoj crkvi donatorstvima i pomaganjem samostanskoj braći. Do Našica su Pejačevići dospjeli iz Bugarske gdje su živjeli do početka XVIII. stoljeća. Nakon što su morali napustiti Bugarsku, braća Đuro, Ivan i Marko Pejačević sklonište su potražili u zemljama Habsburške Monarhije gdje su se društveno profilirali te su 1712. godine dobili i potvrdu barunske titule. Đuro Pejačević živio je na području Bačke i Srijema, dok su Ivan i Marko isprva bili stanovnici Pečuha, a zatim Osijeka, gdje su se uz još nekoliko obitelji podrijetlom iz Čiprovaca istaknuli kao trgovci te na važnim lokacijama gradili svoje kuće, sticali posjede te se bogatili. Obitelj je kroz svoju povijest bila usko vezana uz franjevce, što je nastavljeno i u novoj domovini, te su tako Pejačevići sudjelovali u izgradnji i opremanju franjevačke crkve sv. Križa u Osijeku, građene od 1709. do 1732. godine. Neki članovi obitelji pokopani su u njoj, primjerice Marko Pejačević, koji je bio zaslužan za podizanje tornja crkve, a njegov brat Ivan bio je donator pomoćnog oltara Blažene Djevice Marije, kasnije preimenovanog u oltar sv. Josipa. Pojedini članovi obitelji pripadali su isusovačkom redu, pa je tako obitelj pomagala i u opremanju crkve sv. Mihovila u Tvrđi. U njoj je Marko Aleksandar Pejačević donirao pomoćni oltar sv. Križa te ga dao ukrasiti obiteljskim grbom Pejačevića. Oltar je podignut između 1733. i 1740. godine, a kao i našički oltar sv. Križa, zbog svoje kromatike u narodu je prozvan Crni oltar.⁵¹

Sredinom XVIII. stoljeća najistaknutiji predstavnik obitelji bio je Marko Aleksandar Pejačević, prvi veliki župan novoosnovane Srijemske županije, koji je posjedima upravljao iz naselja Nova Ruma kojeg je sam utemeljio. Godine 1749. od Marije Terezije dobio je posjede Viroviticu te Retfalu kod Osijeka, čime su Pejačevići „stekli nekoliko značajnih posjeda koji su generacijama ostali temelj obiteljskog bogatstva.”⁵² Kako Marko Aleksandar nije imao potomaka, njegove su posjede nakon njegove smrti naslijedili rođaci – posjed u Virovitici pripao je Leopoldu Pejačeviću, a posjedi u Rumi i Retfali Josipu Pejačeviću. Josip je 1734. godine kupio i našički posjed, a kasnije i virovitički, te je tako postao vlasnikom svih obiteljskih posjeda u Slavoniji i Srijemu.⁵³ Josip Pejačević nastavio je tradiciju donatorstva financiranjem opremanja franjevačkih crkava u Našicama i Virovitici. Kao znak svojih

⁵¹Usp. *Likovna baština obitelji Pejačević : studijsko-tematska izložba, 19. rujna 2012. - 7. siječnja 2014.:* [katalog izložbe], ur. Jasminka Najcer Sabljak, Silvija Lučevnjak, Osijek, Galerija likovnih umjetnosti, 2013., str. 19-21.

⁵²*Likovna baština obitelji Pejačević*, 2013., str. 21.

⁵³Usp. isto, str. 17.

zasluga, na propovjedaonicu našičke crkve dao je staviti reljefni barunski grb Pejačevićevih, a s donacijama je nastavio i nakon što je 1772. godine zajedno sa sinovima dobio nasljednu grofovsku titulu. Njegovom zaslugom dovršen je našički oltar sv. Križa, a njegova supruga Ana Marija samostanu je poklonila kazulu sa izvezenim grbom obitelji Frankoluki, dok su obnovu virovitičke crkve pomogli 1757., nakon što ju je zahvatio potres i požar. Financirali su dovršetak glavnog oltara te oltar sv. Josipa s pripadajućom oltarnom palom s prikazom Smrti sv. Josipa. Ana Marija je također donirala i palu za oltar sv. Ane koja je osobita po tome što su prikazani likovi imali zlatne krune koje se danas čuvaju u riznici crkve.⁵⁴

Utemeljitelj našičke grane obitelji bio je Karlo Pejačević, Josipov sin, čiji su potomci preuzeli vlastelinstvo u Našicama. Utemeljitelj rumsko-retfalačke grane bio je Karlov brat Žigmund, koji je početkom XIX. stoljeća, budući da je Karlo živio u Šopronu, obiteljskim posjedima upravljao iz Našica. Ondje je živio u kuriji koju je bio podignuo Josip Pejačević. Godine 1812. na njenom mjestu Vincent Pejačević, Karlov sin iz prvog braka, diže dvorac te iz njega upravlja posjedom. Nakon Vincenta, posjed u Našicama pripao je njegovom polubratu Ferdinandu, no zasluge za razvoj posjeda pripale su tek njegovom sinu Ladislavu koji je grad učinio sjedištem našičke grane obitelji. Ladislav je ulagao i u kulturni razvoj grada, te je u njega donio umjetničku živahnost – za njegova vremena intenzivnije su se naručivale umjetnine, a sredinom stoljeća naručio je proširenje i obnovu obiteljskog dvorca, što je izveo Ferenc Stornast, umjetnik iz Šoprona. Iako je dizajnirao cijelu unutrašnjost dvorca, njegove zamisli tek su djelomično izvedene. Osim reprezentativnog neobaroknog izgleda, dvorac je dobio i perivoj.⁵⁵ Ladislav Pejačević poticao je i gospodarstvo mjesta te je doseljavanjem Slovaka i Nijemaca utemeljio nova naselja u okolini Našica, a u novoutemeljenom Đurđenovcu za njegova vremena podignut je tvornički kompleks koji je bio osnova razvitka drvne industrije, što je postao jedan od najbitnijih izvora prihoda obitelji. Ladislav je zaslužan i za gradnju kapele Uzašašća Gospodinova u Našicama 1881. godine koja je služila kao obiteljski mauzolej, a na njoj je uposlio Hermana Bolléa.

Nakon Ladislavove smrti vlasnikom našičkog posjeda postao je njegov sin Teodor, također član obitelji utjecajan u društvenom i političkom životu te hrvatski ban od 1903. godine do 1907. godine. Sa suprugom Lilom obogatio je obiteljsku kolekciju umjetnina, posebice djelima domaćih umjetnika. Iz njihove obitelji potekla je i najpoznatija hrvatska skladateljica Dora Pejačević. Pripadnici obitelji živjeli su u Našicama do kraja Drugog

⁵⁴Usp. isto, str. 17.

⁵⁵Usp. isto, str. 20.

svjetskog rata, nakon kojeg su se raselili te im je oduzeta imovina za koju u novije vrijeme vode pregovore o povratu.



Slika 2. Barunski grb obitelji Pejačević na propovjedaonici našičke crkve

2. 4. 1. Pejačevići i našički franjevci

Članovi obitelji Pejačević tijekom svog boravka na posjedu u Našicama imali su kompliciran odnos sa samostanskom braćom. Iako su brojnim donacijama pomagali uređenje crkve i samostana, njihov odnos nerijetko je poprimao i neprijateljske tonove, mahom zbog toga što su pojedini članovi obitelji Pejačević prisvajali zemljišta koja su do tada iskorištavali franjevci. Tako samostanska kronika bilježi da je „9. svibnja 1752. godine zemaljski gospodar Josip barun Pejačević silom od samostana uzeo livadu s vrlo dobrim prinosima zvanu u narodu Šipovac koju su franjevci iskrčili vlastitom marljivošću i milodarom samostana, a za to krčenje potrošili su oko 300 forinti, bez izdataka za obroke radnicima.”⁵⁶ Isto tako, Josip je

⁵⁶Zapisnik Franjevačkog samostana u Našicama, 2010., str. 17.

samostanu istog mjeseca oduzeo i zemljište zvano Ribnjak, „koje je toliko godina bilo u posjedu samostana, prepušteno njemu na uživanje od mnogih kraljeva.”⁵⁷ Godine 1755. dolazi do pobuna seljaka izazvanih odnosima sa plemstvom i prevelikih nameta. Našički kroničar bilježi stanje u Našicama i okolici:

„Na ovoj pak strani, od Virovitice sve dovde, okupili su se svi seljaci, svaki s drvenom toljagom, u narodu nazvanom batina, u ruci i dok su dizali u vis drvene toljage poput pušaka, vikali su 'Svi', to jest da svi odjednom podignu svoje ruke protiv /p. 11/ zemaljskih gospodara. Stoga su razočarano govorili: 'Tražimo pravdu ili ćemo umrijeti.' I bili su toliko bijesni da bi bili lišili mnoge zemaljske gospodare života i počinili drugu štetu, danisu bila prisutna naša braća koja su ih umirila svojom razboritošću: svi oni, njih oko tri tisuće i više, bili su se okupili ovdje u Našicama.”⁵⁸

Našički franjevci Pejačevićima su spočitavali i nebrigu za crkvena i kulturna dobra. Tako je 1738. godine u crkvi Svetog Trojstva bilo pronađeno do tada zakopano zvono koje su franjevci željeli ponovno postaviti u crkvi. Međutim, dopuštenje nisu dobili od Josipa Pejačevića, koji je uzeo zvono kako bi ga sam dao ponovno izliti te postaviti na crkvi, što na kraju nije učinio, već je zvono ostalo u njegovoj kući. Također je iznevjerio i obećanje da će crkvu ograditi. Njegova nebriga oko crkve Presvetog Trojstva, iako ju je bio uzeo pod svoju zaštitu, rezultirala je njenim zapuštenim i ruševnim stanjem, što mu samostanska braća nisu propustila zamjeriti.⁵⁹

Nategnute odnose između Pejačevića i franjevaca ilustrira i događaj zabilježen 6. lipnja 1758. godine kada je samostanski vikar uhvatio baruna Josipa u popodnevnim satima u krađi opeke sa samostanske kuće. „Koliko je ukrao noću, sam Bog zna.”⁶⁰ Kroničar također upućuje na barunovo nepoštivanje crkvenih običaja i pobožnosti, te spominje još jedan njegov nepromišljeni čin: „Isto tako 4. i 5. srpnja 1757. u crkvi Presvetog Trojstva iza velikih vrata iskopao je prostranu rupu tražeći blago u crkvi, o čemu svjedoče zidari koje je natjerao da je kopaju.”⁶¹ U boljim osobnim odnosima nisu bili ni sa Josipovim sinom Žigmundom o čemu svjedoči još jedna zabilješka iz 1758. godine u samostanskoj kronici: „13. listopada iste godine Žigmund, sin baruna Josipa, nama pred očima ubio je najboljeg psa u šumi kod koza, jednako kao što je pred našim očima njegov otac barun Josip 8. listopada zatvorio na groblju Presvetog Trojstva više od stotinu svinja, koje su razvalile mnoge grobove.”⁶² Za crkvu

⁵⁷Isto, str. 17.

⁵⁸Isto, str. 19.

⁵⁹Usp. isto, str. 21.

⁶⁰Isto, str. 29.

⁶¹Isto, str. 29.

⁶²Isto, str. 31.

Presvetog Trojstva, kako bi nadoknadili nebrigu Pejačevića, brinuli su se župljani. Iste godine pobrinuli su se da bude prekrivena novim daščicama te obijeljena, za što su platili tesarima.⁶³

Nemalom grofovske obitelji, crkva Presvetog trojstva s vremenom je potpuno propala te je od nje ostao brežuljak. On je razvaljen 1820. godine, a ekshumirane kosti pokojnika koji su se ondje nekoć pokapali prevezene su na groblje izvan mjesta.⁶⁴

Usprkos nesuglasticama i konfliktima, Pejačevići su kao mjesni gospodari uživali poseban status u lokalnom crkvenom životu te su se zbog njih održavale i posebne svečanosti. Tako je, primjerice, na imendan grofa Žigmunda Pejačevića 2. svibnja njemu za poklon kao posebnom zaštitniku služila pjevana sveta misa sa asistencijom.⁶⁵ Samostanska kronika bilježi i trenutke darežljivosti grofovske obitelji, pa je tako u ožujku 1793. godine grof Žigmund Pejačević samostanskoj braći ustupio livadu Rast.⁶⁶ Međutim, već sljedeće godine franjevcima se zabranjuje ubirati plodove iz šljivika u blizini samostana koji pripada vlastelinstvu, a također im se ukida i pravo na napasanje.⁶⁷ Grof Žigmund namjeravao je 1801. godine franjevcima uzeti i komad samostanskog posjeda kako bi se sajmeni prostor mogao proširiti, no to mu ipak nije pošlo za rukom zbog zabrane Namjesničkog vijeća.⁶⁸

Animozitet su samostanska braća gajila i prema Antunu Pejačeviću kojem su zamjerali organiziranje lovačke hajke, vrste lova u kojoj se životinje tjeraju prema lovcima, u više navrata tijekom siječnja 1821. godine. Taj običaj bio je neko vrijeme zabranjen crkvenim propisima, a mnogi su mještani zbog sudjelovanja u lovu propustili misna slavlja. Također, usprkos uspješnom lovu, brat zapisničar napominje da grof ništa nije darovao samostanu.⁶⁹ Također, kroničar je s neskrivenom ironijom grofu spočitnuo i izrabljivanje seljaka koje je natjerao da na prosinačkoj zimi 1828. godine oru tvrdu zemlju.⁷⁰

Raspoloženje franjevacu prema Pejačevićima možda najbolje utjelovljuje zapis iz kronike koji bilježi smrt Vincenta Pejačevića 13. lipnja 1820. godine: „Istoga je dana presvijetli gospodin grof Vincent Pejačević – od kolovoza 1819. godine dijelom prikovan za krevet, a dijelom sputan lošim zdravljem, a kroz cijelo to vrijeme neispovjeden i, kako se govori, već mnoge godine ne ispovjedi se ni na Uskrs, oko 4 i 45 ujutro na dan posvećen sv. Antunu Padovanskom, čije je službenike najokrutnije proganjao, štoviše na dan i u sat

⁶³Isto, str. 31.

⁶⁴Usp. *Zapisnik Franjevačkog samostana u Našicama, Knjiga 2 : 1788.- 1820.*, ur. Šime Demo [et al.], Našice ; Slavonski Brod ; Zagreb : Zavičajni muzej Našice [etc.], 2012., str. 323.

⁶⁵Usp. *Zapisnik Franjevačkog samostana u Našicama*, 2010., str. 225.

⁶⁶Usp. *Zapisnik Franjevačkog samostana u Našicama*, 2012., str. 23.

⁶⁷Usp. isto, str. 31.

⁶⁸Usp. isto, str. 75.

⁶⁹Usp. *Zapisnik Franjevačkog samostana u Našicama, Knjiga 3 : 1821.-1842.*, ur. Šime Demo [et al.], Našice ; Slavonski Brod ; Zagreb : Zavičajni muzej Našice [etc.], 2017., str. 3.

⁷⁰Usp. Isto, str. 113.

svojega rođenja, navršivši 40 godina svoje fizičke dobi – otišao iz svijeta živih, da među mrtvima primi plaću za svoj rad. Na njemu se potvrđuje onaj nadgrobni natpis: Sada šuti, / Sada leži, / Nikom ne škodi, / Svakome godi.”⁷¹ Ipak, promatrajući u cjelini odnos franjevac a i članova obitelji Pejačević, unatoč nerjetkom nadmetanju i nerazumijevanju, najveću važnost neupitno zauzima njihova uloga donatora našičke crkve te promicatelja Našica kao grada kulture.

⁷¹Zapisnik Franjevačkog samostana u Našicama, 2012., str. 313.

3. Povijest gradnje i opremanja našičke crkve i samostana

3. 1. Izgradnja crkve i samostana

U poveljama koje spominju srednjovjekovne Našice te orijentalnim vrelima mogu se iščitati tek oskudni podaci o povijesti grada te gradnji crkve i samostana. Tek nakon odlaska Osmanlija povijest se može točno rekonstruirati zahvaljujući kronici koju vode našički franjevci, kanonskim vizitacijama zagrebačke nadbiskupije te franjevačkih poglavara, a bilježe se i događaji u koje su uključeni članovi obitelji Pejačević. Podatke o Našicama bilježe i vlasti Virovitičke županije.⁷² Našice i franjevačka crkva spominju se u mnogim knjigama i radovima, no većinom se na njih ne može u potpunosti osloniti jer su nastala prije sustavnih istraživanja arhiva i crkve. Crkva i samostan nalaze se u središtu grada, u blizini središnjeg gradskog trga, na brežuljku čiji je najviši vrh Klara. Podnožje brežuljka brane rijeke Darna i Našička rijeka. U blizini brda Klara nalazi se trinaestostoljetna crkvice sv. Martina koju su izgradili ivanovci, brdo na kojem je nekoć stajala srednjovjekovna crkva svete Katarine, te četrnaestostoljetna utvrda Bedemgrad.

Prema popisu franjevačkih samostana iz 1400. godine napravljenog prema tri kodeksa iz XIV. stoljeća a kojeg donosi franjevački povjesničar Luka Wadding, Paškal Cvekan zaključuje da je našički samostan podignut poslije zagrebačkog i virovitičkog, a prije požeškog i kloštarskog, dakle između 1275. i 1285. godine.⁷³ Cvekan navodi i podatke iz djela *Ogledalo života Blaženog Franje i njegovih drugova*, objavljenog u Veneciji 1504. godine, koje spominje održavanje kapitula Ugarske provincije 1321., 1323., 1333. te 1337. godine.⁷⁴ Ti podaci upućuju na postojanje samostana u kojem su se kapitulni održavali. Također, Cvekan ističe da su našički samostan i crkva od svoga utemeljenja posvećeni sv. Antunu Padovanskom te da su ih franjevci izgradili uz materijalnu pomoć našičkih vjernika.⁷⁵ Recentna konzervatorska istraživanja našičke crkve i samostana potvrdila su vrijeme njihove izgradnje u razdoblje između 1275. i 1300. godine.⁷⁶ Crkva je izgrađena u gotičkim oblicima, koji su i danas vidljivi u apsidi svetišta te na prozorima južnog zida. Gotička crkva bila je jednobrodna građevina s izduženim korom i poligonalnom apsidom s kontraforima. Samostanska zgrada imala je dva krila, južno i istočno, od kojih je istočno bilo povezano sa

⁷²Usp. *Elaborat istražnih konzervatorskih radova*, 2009., str. 8.

⁷³Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama.*, 1981., str. 33-34.

⁷⁴Usp. isto, str. 34-35.

⁷⁵Usp. isto, str. 35.

⁷⁶Usp. *Elaborat istražnih konzervatorskih radova*, 2009, str. 9.

središnjim dijelom južnog zida crkve. Radi gradnje crkve vjerojatno je izravnat plato brda, a između njega i vrha Klara iskopan je prokop. Između samostana i utvrde na vrhu brda te podgrađa na istoku također je postojao iskop kojeg se prelazilo pokretnim mostom, a utvrdu i samostan su štitile palisade, debla postavljena okomito jedno do drugoga, s kojih su stražarili vojnici. Kada više nije bilo potrebe za obrambenim sustavom, iskop je zatrpan.⁷⁷ Nakon dolaska Osmanlija u Našice 1532. godine franjevci napuštaju samostan i bježe, a građa o njihovoj povijesti i samostanu nestaje ili biva uništena. Na to poglavlje u povijesti našičke crkve osvrće se pisac samostanske kronike koji početkom XVIII. stoljeća u predgovoru čitatelju objašnjava razloge vrlo oskudne građe:

„Čudit ćeš se, dragi čitatelju, kad pogledaš početak ovog *Zapisnika* i pronađeš vrlo malobrojne pisane spomenike o tako drevnom samostanu, pa ćeš zaključiti da razlog oskudnih zapisa leži ili u nemarunaših prethodnika ili u lijenosti kasnijih naraštaja. Ali i sam ćeš shvatiti da je i jedno i drugo trabunjanje ako se prihvatiš sakupljanja na jedno mjesto naših posvuda razbacanih, različitih proučavanja i prepisivanja za kasnije naraštaje. Da bratski oprostiš našim prethodnicima za koje smatraš da ih treba okriviti zbog nemara, na to će te u potpunosti navesti nepravde prošlih vremena. Budući da su oni okrutno pritisnuti pod turskom strahovladom provodili bijedan život u špiljama i pećinama, u zaklonima po šumama, ili nisu imali nikakav pribor za pisanje ili, ako su se brinuli za buduće naraštaje svojom marljivošću, takvi zapisi su zbog različitih ratnih pokreta i zbog bijesa Turaka koji je često mahnitao protiv braće bivali raspršeni, uništeni, pa čak i predani ognju.”⁷⁸

3. 2. Razdoblje osmanske okupacije

Važnu ulogu u povijesti našičke crkve i samostana odigrala su braća provincije Bosne Srebrene. Iako je vrijeme osmanske okupacije bilo obilježeno zatiranjem baštine, „i u toj potpunoj kulturnoj pustoši nalazimo ipak jedan plamičak koji je, iako pod nevjerojatno teškim uvjetima, održao svijest naroda i vezu s ostalim dijelovima Hrvatske, kao i nadu u dan oslobođenja. A taj plamičak kulture i nade održavali su u Slavoniji za vrijeme Turaka franjevci.”⁷⁹ Kako bi se spriječilo iseljavanje naroda u osvojenoj Bosni, franjevcima je ondje omogućena sloboda djelovanja. Zalaganjem franjevca Anđela Zvijezdovića sultan Mehmed II. 1463. ili 1464. godine izdao je povelju kojom je zabranio uznemiravanje ili protjerivanje franjevaca te im obećao zaštitu za njihove crkve i djelovanje, što im je omogućilo dolazak u

⁷⁷Usp. *Elaborat istražnih konzervatorskih radova*, 2009, str. 11.

⁷⁸*Zapisnik Franjevačkog samostana u Našicama*, 2010., str. 3.

⁷⁹*Umjetnost XVIII stoljeća u Slavoniji*, 1971., str. 9.

osvojenu Slavoniju i preuzimanje napuštenih crkava i samostana na tom području.⁸⁰ Središte njihovog djelovanja u Slavoniji bio je samostan u Velikoj čije preuzimanje im je odobrio papa Grgur XIII. 1575. godine.

Krajem stoljeća, 1591. godine, bosanski franjevci zabilježeni su i u Našicama, a odande ih Osmanlije protjeruju 1596. godine nakon ustanka slavonskih katolika te zatvaraju samostan. Osoba čijom zaslugom samostan ponovno dolazi u ruke franjevacu bio je fra Jerko Lučić koji ga 1620. godine otkupljuje od Osmanlija. On započinje popravak i obnovu crkve i samostana koja završava 1632. godine, nakon čega Našice postaju važno vjersko središte Slavonije. Crkva je izgorjela 1683. godine, a zapalili su je vjerojatno Tatari koje su Osmanlije unovačili. Oni su u Slavoniju i Srijem došli sa svojim obiteljima, međutim, nisu ih dočekali osigurani prostori za stanovanje i hrana, stoga su harali među domaćim stanovništvom, pljačkali ga te palili njihove crkve.⁸¹ Uslijedila je obnova crkve i samostana u kojoj su franjevci nabavili novi namještaj. Nakon 155 godina, Turci napuštaju Našice 1687. godine te na odlasku pale crkvu i samostan. Franjevci je ponovno obnavljaju te time počinje barokno razdoblje našičke sakralne baštine.

3. 3. Barokna obnova – prva graditeljska etapa (1712.-1752.)

U XVIII. stoljeću Našice se razvijaju, broj stanovnika se povećava, te vjerski život postaje življi.⁸² Početkom stoljeća započinje i prva obnova crkve i samostana, a osoba zaslužna za prve veće graditeljske zahvate bio je gvardijan o. Marko Bulajić, koji je tu službu u Našicama vršio od 1702. do 1705. te od 1709. do 1712. godine. 14. rujna 1707. godine obnovljenu crkvu, u gotičkim oblicima, posvetio je zagrebački biskup Martin Brajković.⁸³ Na crkvi je popravljeno krovništvo te je zbog oštećenog gotičkog svoda podignut oslikani tabulat nad brodom i svetištem. Južno krilo samostana je obnovljeno, kao i istočno, a 1712. godine zbog nedostatka prostora za braću redovnike izgrađeno je i zapadno krilo, čime se oblikuje pravokutni oblik samostanskog dvorišta. Ono je bilo povezano s južnim krilom i nije se kao danas naslanjalo na crkvu, a sagrađeno je uz pomoć dobrovoljnih priloga vjernika. U

⁸⁰Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, 1981., str. 38-41.

⁸¹Usp. Usp. *Elaborat istražnih konzervatorskih radova*, 2009, str. 20.

⁸²Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, 1981., str. 44.

⁸³Usp. isto, str. 57.

prizemlju su se nalazile kuhinja, blagovaonica i pivnica, ispod podrum, a na katu sobe za braću. I prizemlje i kat imali su zidani svod.⁸⁴

3. 4. Druga graditeljska etapa (1752.-1755.)

Našičko područje 6. lipnja 1752. zadesio je potres te su nastala velika oštećenja na samostanu, nakon čega je provincijska uprava odredila da se južno i istočno krilo iznova podignu.⁸⁵ Radove koji su trajali od 1752. do 1755. godine nadgledao je gvardijan Antun Bačić.⁸⁶ Istočno krilo, osim što je dobilo novu prostornu organizaciju, pomaknuto je još istočnije te se našlo u liniji sa zvonikom. Time je našički sklop dobio pravilniji i ujednačeniji izgled. U izgradnji istočnog krila kao konstruktivni element iskorišten je sačuvani zid srednjovjekovnog krila koji u novoj strukturi dijeli prostorije krila od rastvorenog hodnika uz klaustar. Kompozicija pročelja istočnog i južnog krila također se izmijenila. Na južnoj strani istočnog krila, nasuprot već postojećem glavnom ulazu kroz prizemlje zvonika, otvara se novi ulaz u samostan. Dva prolaza otvaraju se i na južnom krilu, jedan koji vodi u hodnik samostana, te zapadno od njega drugi koji vodi u podrum. Unutrašnja pročelja samostana rastvaraju se širokim lučnim otvorima. Nekoliko godina nakon završetka građevinskih zahvata na krilima, 1760. godine, u samostanskom dvorištu iskopan je bunar.

3. 5. Treća graditeljska etapa (1763.-1780.)

Kasnobaroknu obnovu crkve ponajprije možemo zahvaliti Našičaninu fra Nikoli Starčeviću, gvardijanu od 1761. godine. Radove na svetištu crkve osam zidara započelo je 18. svibnja 1763. godine i završilo 24. studenog. Uredili su apsidu svetišta s unutarnje strane dodavši stupove koji podržavaju svod te su ispod izgradili kriptu za sahranjivanje braće, svođenu bačvastim svodom te s dva prozora sa sjeverne strane. Tada su u svetištu, ispod prozora na sjevernom zidu, pohranjeni posmrtni ostaci te je postavljen nadgrobni spomenik bosanskog biskupa Nikole Ogramića. Iste godine crkvi je sa sjeverne strane dozidana kapela sv. Križa te je spojena s kapelom Blažene Djevice Marije, s kojom je stavljena i pod isto

⁸⁴Usp. isto., str. 45-46.

⁸⁵Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, 1981., str. 46.

⁸⁶Usp. isto., str. 46-47.

krovište. Radovi su se odvijali i na zapadnom dijelu crkve te je njeno pročelje srušeno, crkva je produžena prema zapadu za 5,68 metara te je započeto novo pročelje koje je te godine bilo dovršeno tek do polovice. Iduće godine, 1764., kriptu je sagrađena i pod brodom crkve, a u nju su se sahranjivali vjernici. Pilastru s kapitelima dozidani su i u brodu crkve, a završeno je i pročelje crkve.⁸⁷ 1765. godine samostan je dobio hodnik na kat uz južni zid crkve čime je sklop dobio današnji izgled kojeg predočava i osamnaestostoljetni crtež koji se čuva u samostanu (sl. 3). On prikazuje našički franjevački sklop okružen jednostavnom cinkturom s polukružno zaključenim prolazom na istočnoj strani kao jedinim ulazom u samostanski prostor. Južno od samostana nalazi se pet omanjih jednostavnih gospodarskih zgrada. Najistaknutiji dio crteža je zvonik naslonjen na južni zid svetišta, fasade raščlanjene na šest polja. Iznad pravokutnog lučno zaključenog prolaza u podnožju zvonika niže se četiri pravokutna prozora u poljima odjeljenima jednostavnim vijencem, a najviše polje zauzima sat. Četiri samostanska krila zatvaraju pravokutno unutrašnje dvorište a prikazana su ujednačeno, pročelja horizontalno raščlanjenih na dvije zone. Istočno pročelje vertikalno je raščlanjeno s devet prozorskih osi, južno s njih sedam. Središnju os južnog pročelja zauzima ulaz u samostansko krilo. Dvorišna pročelja prikazana su kao i vanjska, ono zapadnog krila raščlanjuje osam prozorskih osi, dok se na pročelju sjevernog krila razabire sedam osi.



Slika 3. Crtež našičke crkve i samostana iz XVIII. stoljeća

⁸⁷Usp. isto, str. 62-63.

U samostanskim hodnicima postojalo je i nekoliko oltara za pobožnosti braće. Godine 1757. zalaganjem Antuna Bačića na katu hodnika, u blizini zvonika, postavljen je oltar sv. Antuna Padovanskog namijenjen bolesnoj braći, a uklonjen je nakon izgradnje oratorija 1764. godine. Kod ulaza u sakristiju bio je postavljen oltar sv. Didaka, zaštitnika samostanske braće pomoćnika, a za njega je sliku, i danas sačuvanu, naslikao brat Josip Kronoweter. Pred sakristijom se nalazio i oltar sv. Križa s baroknim raspelom. I ovaj oltar bio je uklonjen, i to nakon podizanja oltara u kapeli sv. Križa u prostoru crkve, no raspelo je ostalo stajati na istom mjestu. Od prostorija u samostanskim krilima najveća i najraskošnije uređena bila je blagovaonica. Njeno uređivanje dovršeno je 1769. godine pod gvardijanom Đure Martinovića. Posebno se ističu ulazna vrata s rezbarijama fra Junipera Stilpa te brava fra Andrije Gantzera. Unutar blagovaonice nalaze se slike franjevačkih svetaca Antuna Padovanskog, Ivana Kapistrana te svetica Klare i Elizabete, vjerojatno djelo fra Josipa Kronowetera. Blagovaonicu sa susjednom pivnicom povezuju vrata kipara Junipera Stilpa i stolara Didaka Rauscha.⁸⁸

Godine 1764. unutrašnjost crkve dobila je i jedan od najreprezentativnijih detalja svoje barokne opreme, oratorij iz kojeg su samostanska braća mogla prisustvovati svetim misama. Podignut je na južnom zidu svetišta te je povezan s hodnikom kata istočnog krila samostana. Iste godine crkva je nad ulaznim vratima dobila mali zvonik s pozlaćenim ukrasima, dvanaest prozora sa željeznim rešetkama, a marmoriziran je i glavni oltar.⁸⁹ Njega je vjerojatno u Osijeku nabavio tadašnji provincijal Josip Blagoje, rodom Našičanin.⁹⁰ Tada je dovezeno i 1400 kamenih ploča namijenjenih popločenju crkvenog poda, prema mišljenju fra Cvekana iz Budima, kao i za crkvu u Velikoj.⁹¹ Godine 1765. na pročelje je postavljen kameni kip zaštitnika crkve, sv. Antuna Padovanskog, dva kipa anđela te reljef Božjeg Oka, djelo kipara fra Junipera Stilpa i klesara fra Melkhiora Gramastija.⁹² Sljedeće godine cijela unutrašnjost crkve je obijeljena te je crkva popločena. Sagrađen je kor na zapadnoj strani crkve te su sazidane menze za tri oltara u brodu, a uređeni su i stupovi s kapitelima. Glavni oltar dovršen je 7. lipnja 1766. godine, a svečanu misu na njemu slavio je 13. lipnja đakovački biskup Josip Antun Čolnić. Tada su na ulazu u crkvu postavljene dvije mramorne posude za svetu vodu, djelo fra Melhiora Grimastija.⁹³ Godine 1776. nad tabernakulom, smještenom na menzi

⁸⁸Usp. isto, str. 46-50.

⁸⁹Usp. isto, str. 63.

⁹⁰Usp. isto., str. 69.

⁹¹Usp. isto, str. 64.

⁹²Usp. Isto, str. 64.

⁹³Usp. Isto, str. 64.

glavnog oltara, napravljen je baldahin.⁹⁴ O vizualnoj moći crkve Srećko Majstorović svjedoči: „Kršćanska umjetnost je moćna snaga koja propovijedanje vjere oživljava i dočarava. A možemo reći da ona i sama propovijeda vjeru. Prava religiozna umjetnost mora biti narodna to jest za narod. Fasada našičke crkve, bogatstvo arhitektonskih oblika, rezbarije, oratorij grofova Pejačevića, oltari i drugi objekti propovijedaju našičkim građanima i hodočasnicima, koji su posjećivali i još posjećuju ovu omiljelu proštenjarsku crkvu.“⁹⁵

Nekoliko obnova crkve i samostana uslijedilo je u XIX. i XX. stoljeću i to potaknutih prirodnim nepogodama, najčešće potresima. Njih je najviše bilo krajem XIX. stoljeća, a pomno su ih bilježili i samostanski kroničari. Ponajviše je stradao toranj crkve, kao i mnogi drugi zvonici crkava kontinentalne Hrvatske, u čiju su obnovu uložena sredstva velikih imena poput biskupa Strossmayera te Izidora Kršnjavoga. Našički zvonik obnavljao je Martin Pilar. Pilar, čija obitelj vuče korijene iz Španjolske, bio je arhitekt, poduzetnik i akademik, a našički zvonik izmijenio je u najgornjoj zoni. Umjesto malih prozora rastvorio je velike otvore te zidne plohe raščlanio pilastrima.⁹⁶ Crkva i samostan stradali su i tijekom Domovinskog rata. 20. rujna 1991. godine iz vojarne JNA ispaljeni su projektili te uništili zvonik te krovište crkve i samostana. Obnova je završena 25. listopada iduće godine.

⁹⁴Usp. Isto., str. 69.

⁹⁵Srećko Majstorović, *Našice kroz 700 godina*, 1973. str. 62-64.

⁹⁶Usp. *Elaborat istražnih konzervatorskih radova*, 2009, str. 21.

4. Opis crkve i samostana

4. 1. Opis crkve

Crkva svetog Antuna Padovanskog gotička je barokizirana crkva. Longitudinalnog je tlocrta, jednobrodna i orijentirana, sa svetištem koje je izduženo te nešto uže i niže od broda. Poligonalno je zaključeno, a s vanjske strane podržavaju ga gotički kontrafori. Brod crkve izdužen je i uzak, a s njegove sjeverne strane nadograđene su dvije kapele. One su zaključene poligonalno, rastvorene su trima prozorima te ih nadsvođuje križni svod kojeg natkriva višestrešni krov. Pod crkve popločen je jednostavnim kamenim pravokutnim pločama, a ispod broda i svetišta crkve nalaze se dvije kripte spojene uskim hodnikom. Unutrašnjost crkve dinamično je raščlanjena polustupcima čije su bočne stranice konkavnog oblika, a s prednje strane na njih je apliciran par kompozitnih pilastara. Oni nose visoku trabeaciju koja prati konkavne linije polustupaca te završava višestruko profiliranim vijencem koji oštro izlazi u prostor. Na njega se oslanjaju pojasnice koje dijele brod crkve u tri traveja. Svetište crkve sastoji se od dva traveja te zaključnog dijela, a od broda ga dijeli trijumfalni luk. Svi traveji crkve nadsvođeni su češkim kapama. U prvom traveju broda smješteno je pjevalište koji stoji na četiri stupa i dva polustupa koja se nalaze na zapadnom zidu crkve. Pjevalište je oblikovano konkavno-konveksnim linijama i plitkim istacima, a završava mrežastom ogradom koju natkriljuje profilirani vijenac. Prvi travej svetišta uzdignut je od broda jednom stepenicom, dok je drugi povišen za još tri stepenice. Polustupci na zidnom plaštu crkve tvore plitke i široke polukružne niše koje se rastvaraju prozorom ili polukružnim otvorom u kapele. Južni zid broda rastvaraju dva široka polukružna zaključena prozora, no budući da se s druge strane zida nalazi hodnik klaustara, nemaju značajnu ulogu u osvjetljavanju prostora. Zid je rastvoren i dvama prolazima – jednim na kraju drugog traveja broda i drugim na kraju prvog traveja svetišta. Sa zapadne strane svjetlo dopire kroz veliki prozor na pročelju crkve. Sa sjeverne strane ploha zida rastvorena je prozorom u prvom traveju te s po tri izdužena prozora na poligonalnim kapelama. Rastvorena arhitektura oltara sv. Križa dopušta protok svjetla te su prozori u kapelama tako najznačajni izvori prirodne svjetlosti u brodu crkve. Svetište crkve rastvoreno je dvama velikim prozorima na sjevernom zidu te trima manjim prozorima u obliku ovala u poligonalnom zaključku. Iako se glavni oltar prostire po cijeloj širini i visini svetišta, njegova razvedena arhitektura također ne priječi protok danjeg svjetla u unutrašnjost crkve. Prostor crkve bogato je koloristički naglašen te u njoj gotovo da i nema neoslikanog prostora. Donja zona zidova je marmorizirana, kao i polustupci, a na njima se posebno ističu

crno marmorizirani parovi pilastara s raskošnim pozlaćenim kapitelima. Profilacije vijenaca koji teku po zidu crkve razlučene su različitim koloritom. U gornjoj zoni, odnosno u zaključnom dijelu širokih i plitkih niša, izvedene su freske sa prizorima iz Kristova života. U svodnim poljima broda crkve dekorativnost se olakšava te su ona na pojasnicama i iznad njih naglašena biljnim i geometrijskim motivima. U svodnim poljima svetišta naslikani su prizori Sv. Trojstva te Djevice Marije kao Nebeske Kraljice, a na trijumfalnom luku nalaze se reljefi dvaju anđelčića koji podržavaju natpis u bogato oblikovanoj slikanoj kartuši.



Slika 4: Pogled prema svetištu crkve

4. 1. 1. Zapadno pročelje crkve

Glavno pročelje crkve (sl. 5) oblika je izduženog uspravno postavljenog pravokutnika. Horizontalno je razdijelnim vijencem raščlanjeno na tri zone. Prva zona vertikalno je raščlanjena dvama pilastrima koji naglašavaju vertikalitet pročelja smještajem uz rub. U središnjoj osi nalazi se glavni ulaz u crkvu. Jednostavan portal ima kamenu okvir, izveden od kamena pješčanika, a nadvratnik mu je u središnjem dijelu polukružno izdignut. Portal

zatvaraju kasetirane vratnice izrađene 1891. godine.⁹⁷ Iznad portala, u istoj osi, pročelje je rastvoreno velikim prozorskim otvorom koji osvjetljava pjevalište. Prozor je dinamičnog, kruškolikog oblika te je naglašen okvirom konkavno-konveksnih linija. Zona atike podijeljena je u dva dijela (sl. 6). U nižoj zoni nalazi se pravokutna polukružno zaključena niša sa skulpturom sv. Antuna Padovanskog prikazanog u franjevačkom habitu, s knjigom i ljiljanom u desnoj ruci. Nišu flankiraju kamene skulpture anđela na postamentima prikazanih u sjedećem položaju i raširenih krila. Sa strana niše zidnu plohu rastvaraju po jedan omanji ovalan prozor. Krajevi donje zone atike oblikovani su valovitom linijom koje u donjem dijelu završavaju volutom na koju je postavljen akroterij. U zabatnom polju atike nalazi se reljef Božjeg oka – oka prikazano u trokutu iz kojeg se šire zrake. Na vrhu pročelja nalazi se barokno oblikovano željezno raspelo.



Slika 5: Zapadno pročelje crkve



Slika 6: Skulpture pročelja crkve

⁹⁷Usp. Ratko Ivanušec, *Franjevačka crkva sv. Antuna Padovanskog*, 2010., str. 23.

4. 1. 2. Sjeverno pročelje crkve

Sjeverno pročelje crkve dinamičnog je volumena, a čine ga zidne plohe broda, kapela te apside crkve. Zidna ploha koja se proteže od zapadnog pročelja crkve do kapela rastvorena je samo jednim velikim baroknim prozorom pravokutnog oblika i lučnog zaključka, koji se stepenasto lomi u peti nadvoja.⁹⁸ Slijede dvije poligonalne kapele gotovo identičnog oblikovanja, svaka s po četiri plohe zidnog plašta i rastvorene s po tri prozora, od kojih su dva na skošenim zidovima kapela nešto uža. Prozorski otvori oblikovani su kao i prozor na prethodnom zidu. Kapele se razlikuju u oblikovanju kamenog sokla i potkrovnog vijenca – istočna kapela ima sokl zaobljenog oblika te jednostavniju profilaciju potkrovnog vijenca, dok zapadna kapela ima sokl jednostavne skošene profilacije i bogatu profilaciju potkrovnog vijenca.⁹⁹ Na vanjsku zidnu plohu broda crkve nastavlja se poligonalna apside svetišta. Njenih pet zidnih ploha uokvireno je kontraforima koji su podijeljeni u četiri polja. Sa sjeverne strane izduženi zid svetišta rastvoren je dvama prozorima veličine i oblikovanja kao prethodni. Ispod istočnog, flankiranog kontraforima, nalazi se ulaz u gotičku kriptu crkve. Apsida je s istočne strane rastvorena trima ovalnim prozorskim otvorima. Izgled crkve trenutno mijenja restauracija koja namjerava prezentirati stilsku višeslojnost našičke crkve (sl. 8), pa su tako sa sjeverne strane svetišta pored dva barokna prozora istaknuta i tri uska i izdužena gotička prozora. Za razliku od svijetle oker boje koja karakterizira ostatak crkve i samostana, taj dio zida svetišta istaknut je nijansom ružičaste boje, a zaključak svetišta je ogoljen te se na njemu raspoznaju okviri gotičkih prozora.



Slika 7: Pogled na svetište, zvonik i istočno krilo samostana (prije restauracije)

⁹⁸Usp. isto, str. 26.

⁹⁹Usp. isto, str. 26.



Slika 8: Pogled na svetište crkve

4. 1. 3. Istražni radovi na svetištu crkve

Recentnu povijest crkve i samostana obilježila su konzervatorska istraživanja i restauratorska obnova. Istraživanje koje je započelo 2007. godine pod vodstvom povjesničara umjetnosti Ratka Ivanušeca s Konzervatorskog odjela u Osijeku otkrilo je vrijedne spoznaje o načinu gradnje izvorne crkve, o njenom baroknom proširenju te kasnijim obnovama. Istraživanje je započelo sondiranjem prizemlja crkve i samostana, a zatim je naručeno arhitektonsko snimanje crkve i samostana. Sondiranje koje je zahvatilo poligonalno svetište crkve otkrilo je izvorne gotičke prozore crkve i profilacije. Sonda otvorena na podnožju fasade, tj. na soklu koji artikulira svetište crkve, otkrila je njegovu gotičku profilaciju, najbolje sačuvanu na trećem kontraforu, gledano s istoka.¹⁰⁰ Sondiranje na jugoistočnoj strani poligonalnog svetišta otkrilo je kameni okvir gotičkog prozora. On je klesan od tvrdog vapnenca, a kameni blokovi njegovih bočnih stranica formiraju duboku skošenu nišu te na njima pronađeni tragovi bojanih slojeva. Šiljasti nadvoj gotičkog prozora pronađen je iznad okulusa koji danas donosi svjetlo u svetište. Prozor je u baroknoj obnovi zazidan opekama, a otvoren je manji, barokni prozor, koji je također u historicističkoj obnovi zatvoren te je

¹⁰⁰Usp. *Elaborat istražnih konzervatorskih radova*, 2009, str. 43.

izveden još manji ovalni prozor.¹⁰¹ Na zidu svetišta između trećeg i četvrtog kontrafora također su pronađeni dijelovi okvira gotičkog prozora. Zazidane gotičke prozore otkrile su i sonde na sjevernoj strani svetišta. Na istom zidu, između dva kontrafora, nalazi se ulaz u kriptu. Sondiranje na tom dijelu zida otkrilo je zidane opeke i petu svodne konstrukcije, iz čega se zaključuje da je ondje nekoć postojao arhitektonski sklop dodan zidu svetišta gotičke crkve u doba njene izgradnje ili kasnije dogradnje.¹⁰² U zidanoj strukturi desnog kontrafora otkrivene su opeke svodne konstrukcije te spojevi kamenih blokova kontrafora i zidane strukture, što znači da je zid građevine bio naknadno preoblikovan u kontrafor.¹⁰³ Između zida lađe te prvog kontrafora, u potkrovnoj zoni, također je pronađen dio šiljastog nadvoja kamenog gotičkog prozora, dok je u prizemlju otkriven parapetni dio njegove niše.¹⁰⁴ U potkrovnoj zoni sjevernog zida svetišta otkriven je još jedan prozor te je uklonjen dio barokne zidne ispune ispod koje se nalazilo gotičko kameno mrežište. U središnjem dijelu barokne ispune tog prozora sonda je otkrila polukružni zidani nadvoj načinjen od dva reda radijalno uzidanih opeka koji je bio dio prozora otvorenog u obnovi crkve nakon povlačenja Osmanlija.¹⁰⁵ Iznad tjemena gotičkog prozora, u zoni potkrovnog vijenca, otkriveno je da perimetralni zid gotičke građevine nije sačuvan u svojoj izvornoj visini, već je potkrovni vijenac izveden baroknim opekama.¹⁰⁶ Također, u prizemnoj zoni sjevernog zida svetišta, u zoni prvog baroknog prozora, otkriven je rasteretni luk ulaza u kriptu koji je zatvoren tijekom neke kasnije intervencije, a nastao je tijekom barokne obnove crkve.¹⁰⁷ Istražnim radovima u unutrašnjosti svetišta otkriveni su kameni blokovi s otklesanom profilacijom polustupa na sjeveroistočnoj strani svetišta za koje je utvrđeno da su bili koloristički istaknuti.¹⁰⁸

4. 1. 4. Istražni radovi na brodu crkve

Istraživanjem spoja sjevernog zida broda crkve te zida istočne kapele nije otkriven pravilan zidarski vez opeka, što je bila potvrda da je kapela bila izgrađena u baroknoj obnovi.¹⁰⁹ S ciljem da se utvrdi oblik izvornog prozorskog otvora, sonda je otvorena i na sjevernom prozoru kapele. Otkrivena je parapetna zona izvornog baroknog prozora te njegova

¹⁰¹Usp. isto, str. 44.

¹⁰²Usp. isto, str. 49.

¹⁰³Usp. isto, str. 50.

¹⁰⁴Usp. isto, str. 50.

¹⁰⁵Usp. isto, str. 52.

¹⁰⁶Usp. isto, str. 53.

¹⁰⁷Usp. isto, str. 53.

¹⁰⁸Usp. isto, str. 76.

¹⁰⁹Usp. isto, str. 55.

bočna strana, a utvrđeno je da je izvorni otvor bio nešto niži od postojećeg, stranica parapetne zone bila je skošena, a otvor je bio polukružno zaključen.¹¹⁰ U zoni potkrovnog vijenca kapele otkriveno je da su izvorne profilacije izvedene jednostavnije u posljednjoj obnovi.¹¹¹ Istražnim radovima utvrđene su i razlike u artikulaciji podziđa istočne i zapadne kapele. Visoki podzid istočne kapele artikuliran je kamenim klesancima na kojima se redaju stepenasti, širi konveksni te istaknuti stepenasti profil, dok je podziđe zapadne kapele oblikovano jednostavnije i profilirano samo skošenjem.¹¹² Za razliku od potkrovnog vijenca istočne kapele, opeke na zapadnoj kapeli oblikovane su složenijim profilacijama.¹¹³ Također, kao i na istočnoj kapeli, izvorni barokni prozor nalazio se niže od postojećeg te je imao polukružni zaključak.¹¹⁴ Istraživanje je obuhvatilo i dekorativnu i arhitektonsku plastiku zapadnog pročelja. Otkriveni su tragovi bež boje na kovanom križu na vrhu zabata te žute boje kao imitacije pozlate, dodane tijekom prijašnjih obnova.¹¹⁵ Istraživanja na reljefu Božjeg oka otkrila su da je kompozicija izvorno bila jednobojno oličena, a iz kasnijeg razdoblja potječu tragovi kolorističke obrade okerom.¹¹⁶ Sondiranje razdjelnog vijenca polukružne niše atike otkrilo je da ni njegova profilacija u kasnijoj obnovi nije bila izvedena u skladu s originalnom baroknom.¹¹⁷ Odstupanja od nijansi boja tijekom kasnijih obnova potvrđena su i na kipu sv. Antuna Padovanskog koji se nalazi u niši atike.¹¹⁸ Kamene skulpture anđela na postamentima koje flankiraju nišu na atici recentnu su obnovu dočekale u degradirajućem stanju. U lošem stanju i prije posljednje obnove, tada su nestručno sanirane cementnom žbukom, što je dovelo do oštećenja kamena i raspadanja skulptura te nemogućnošću prepoznavanja dijelova barokne izvedbe.¹¹⁹ Istraživanja na baroknom kapitelu sjevernog pilastra otkrila su da je izvorno bio koloristički obrađen, i to plavom, svijetlosmeđom i rumenom oker nijansom. Iznad tih slojeva pronađen je i tamniji rumeni oker.¹²⁰ Otkriveno je i loše stanje kamenog baroknog portala zapadnog pročelja koje je tijekom vremena bilo sanirano opekama.

¹¹⁰Usp. isto, str. 55.

¹¹¹Usp. isto, str. 56.

¹¹²Usp. isto, str. 56.

¹¹³Usp. isto, str. 57.

¹¹⁴Usp. isto, str. 58.

¹¹⁵Usp. isto, str. 59.

¹¹⁶Usp. isto, str. 61.

¹¹⁷Usp. isto, str. 62.

¹¹⁸Usp. isto, str. 64.

¹¹⁹Usp. isto, str. 66.

¹²⁰Usp. isto, str. 69.

4. 1. 5. Istražni radovi u potkrovlju

Istraživanje potkrovlja južnog zida broda otkrilo je ostatke triju kontrafora koji su bili uklonjeni prilikom dogradnje katnog hodnika klaustra.¹²¹ Južni zid crkve bio je nekoć rastvoren s tri gotička prozora koji su tijekom barokne obnove i dogradnje klaustra zazidani i danas su vidljivi tek do pola svoje visine.¹²² Gotički prozor, jednak ostalim gotičkim prozorima na svetištu, otkriven je i na južnoj strani svetišta, u potkrovlju istočnog krila samostana. On je izvorno osvjetljavao retabl gotičkog oltara. Također, na tom zidu ocrtavaju se tragovi krovnih ploha istočnog samostanskog krila iz doba gotike te prve barokne faze samostana.¹²³ U potkrovlju crkvenog broda, na zidu trijumfalnog luka, pronađeni su ostaci oslika. Njega čine cvjetni motivi u polukružnim poljima.¹²⁴ Također, utvrđeno je da su i klesanci gotičkog trijumfalnog luka bili koloristički obrađeni, i to bijelom i crvenom bojom.¹²⁵ Potvrđeno je i postojanje svodne konstrukcije između kontrafora na sjevernom zidu svetišta te je pronađen i polukružni zid za kojeg se pretpostavlja da je dio neke prijašnje sakralne konstrukcije na kojoj je izgrađena gotička crkva. Polukružni zid prekinut je temeljima gotičkih kontrafora crkve, što znači da je prijašnja građevina bila uništena radi izgradnje svetišta sadašnje crkve.¹²⁶ Sondiranjem su pronađeni i temelji kontrafora koji je podupirao sjeverni zid svetišta crkve te sjeverni zid broda, a koji su bili uklonjeni u baroknoj obnovi.¹²⁷

4. 2. Opis zvonika

Današnji zvonik crkva je dobila tijekom barokne obnove. Prigrađen je južnoj strani svetišta crkve te se svojim prizemnim dijelom uklapa u arhitektonski korpus istočnog samostanskog krila. Kroz pravokutni polukružno zaključen otvor u njegovom podnožju prolazi se do samostana, a iznad portala vertikalno se niže šest malih pravokutnih prozora s drvenim rešetkama. Iznad njih nastavlja se gornja etaža zvonika u kojoj su smještene zvona, s oblikovanjem u duhu historicizma. Sve četiri strane gornje etaže zvonika vertikalno su raščlanjene četirima pilastrima povezanima vijencem u bazi te u zoni kapitela. Baze dvaju središnjih pilastra ispod vijenca završavaju dekorativnim završecima. Središnju os zauzima

¹²¹Usp. isto, str. 70.

¹²²Usp. isto, str. 70.

¹²³Usp. isto, str. 72.

¹²⁴Usp. isto, str. 72.

¹²⁵Usp. isto, str. 74.

¹²⁶Usp. isto, str. 99.

¹²⁷Usp. isto, str. 101-102.

veliki pravokutni prozorski otvor polukružnog zaključka. Iznad razdijelnog vijenca smješten je sat flankiran kratkim lezenama dekoriranima volutama, a etaža je zaključena profiliranim vijencem koji iznad sata poprima zabatni oblik. Zvonik završava barokno-klasicističkom lukovicom spljoštenog tambura i visoke dekorativne lanterne na koju su postavljeni jabuka i križ.¹²⁸

4. 2. 1. Istražni radovi na zvoniku crkve

Kao i kod većine profilacija na crkvi i samostanu, istražni radovi na zvoniku pokazali su da prethodna obnova nije poštovala izvornu žbukanu profilaciju na istaku potkrovnog vijenca niti su sanacije na nekim dijelovima zvonika izvođene izvornom vapnenom žbukom, već cementom.¹²⁹ Na istočnoj strani gornje zone zvonika, u podnožju prozorskog otvora, sondiranje je ispod žbuke otkrilo zidanu strukturu od sječenih opeka koja je bila dio parapeta nekadašnjeg baroknog prozora. On je izvorno bio manjih dimenzija, a u devetnaestostoljetnoj obnovi produžen je vertikalno do istaka razdijelnog vijenca.¹³⁰ Na istaku donjeg razdijelnog vijenca te na dekoraciji sjevernog pilastra otkriveno je da su tijela pilastara bila izvorno horizontalnim linijama raščlanjena u pravokutna polja, a vijencem je horizontalno bila raščlanjena i dekoracija ispod njih, što se nije izvedeno u posljednjoj obnovi.¹³¹ Na istočnoj strani tijela zvonika, koja je vertikalno raščlanjena sa šest pravokutnih prozorskih otvora, sondom je otvorena natprozorska zona petog prozora čime su otkrivene radijalno uzidane opeke iz baroknog doba. Istraživanje je pokazalo da je geometrija tih izvornih prozorskih otvora ostala neizmjenjena kasnijim obnovama.¹³² Istraživan je i portal zvonika te podnožje njegovog istočnog zida. Otkrivene su opeke baroknog formata od kojih je načinjen okvir portala čije se dimenzije te zidni istaci uslijed kasnijih intervencija nisu mijenjali. Također, iznad podzida zvonika pronađeni su klesanci od kamena pješčenjaka koji su bili građevinski elementi unutrašnjosti izvorne gotičke crkve, a početkom 18. stoljeća reciklirani su radi gradnje zvonika.¹³³ Na spoju korpusa zvonika i istočnog krila samostana otkriven je dio južnog zida zvonika koji je bio skriven zbog proširenja samostanskog krila prema istoku, što

¹²⁸Usp. Ratko Ivanušec, *Franjevačka crkva sv. Antuna Padovanskog*, 2010., str. 29.

¹²⁹Usp. *Elaborat istražnih konzervatorskih radova*, 2009, str. 36.

¹³⁰Usp. isto, str. 38.

¹³¹Usp. isto, str. 39.

¹³²Usp. isto, str. 39.

¹³³Usp. isto, str. 40.

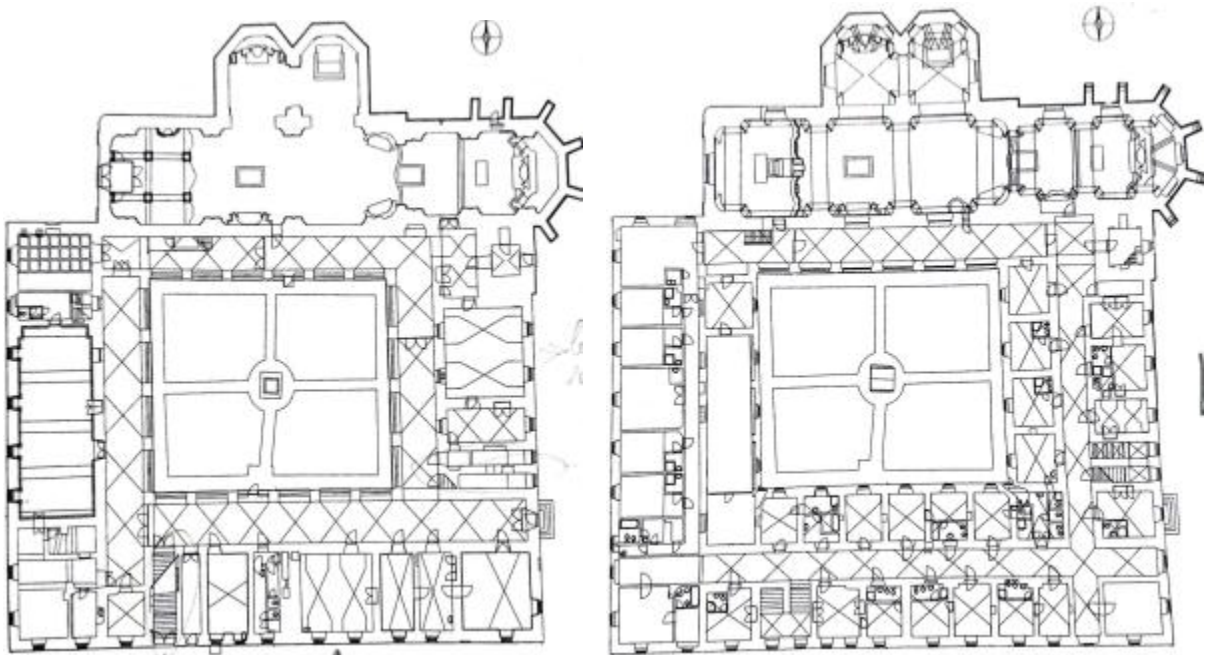
je otkrilo da su uglovi pročelja zvonika bili koloristički obrađeni slikanom kvadarskom rustikom čiji su rubovi bili naznačeni tankim crvenim linijama.¹³⁴

¹³⁴Usp. isto, str. 41.

4. 3. Opis samostana

4. 3. 1. Istočno krilo

Samostan svetog Antuna Padovanskog pravokutnog je oblika, nešto izduženijeg u smjeru istok-zapad. Tri krila na kat te hodnik prizidan južnom zidu crkve zatvaraju pravokutno dvorište s bunarom u sredini (sl. 9). Prizemlja samostana čine hodnici koji se otvaraju prema unutrašnjem dvorištu samostana te nizovi prostorija organizirani uz vanjska pročelja, osim sjevernog krila koje sačinjava samo hodnik. Najstarije krilo, ono istočno, naslanja se na južni zid svetišta crkve. Njegov sjeverni ugao zauzima toranj crkve, koji u prizemnoj razini služi kao ulaz u samostan. Uski prolaz otvara se u nešto veću pravokutnu prostoriju nadsvođenu bačvastim svodom sa susvodnicama iz koje se pak pružaju prolazi do samostanskog hodnika prema zapadu, svetišta crkve prema sjeveru, te sakristiji prema jugu. Sakristija je prostrana prostorija bačvastog svoda sa susvodnicama, najveća u istočnom krilu. Na nju se nadovezuje dvostruko manja, križno svođena prostorija, te dvokrako stubište koje vodi na kat. Krilo se prema unutrašnjem samostanskom dvorištu rastvara hodnikom križnih svodova te rastvorenim četirima arkadama koji zauzima oko trećine njegove širine.



Slika 9: Tlocrt prizemlja i kata samostana i crkve

4. 3. 2. Južno krilo

Na južnoj strani istočne fasade samostana nalazi se ulaz u južno krilo samostana koje je ujedno i glavni ulaz u samostan. Njega zauzima niz pravokutnih prostorija te hodnik. Prva prostorija križno je nadsvođena, a na nju se nadovezuju dvije dvostruko uže prostorije, također križnih svodova. Tri prostorije međusobno komuniciraju vratima koja omogućavaju prolaz iz središnje prostorije prema istočnoj i zapadnoj. Središnja prostorija krila veličine je kao i prva prostorija, a nadsvođena je kao i sakristija, bačvastim svodom sa susvodnicama. Nakon nje slijedi zadebljanje zida te uski prolaz koji služi kao sporedni, južni ulaz u samostan. Zatim slijedi nešto uža prostorija, a krilo sa zapadne strane završava dvokrakim stubištem koje vodi na kat samostana. Križno nadsvođen hodnik otvara se prema atriju šestirima arkadama.

4. 3. 3. Zapadno krilo

Zapadno krilo zauzimaju najreprezentativnija samostanska prostorija, blagovaonica, zajedno s kuhinjom i pivnicom. Blagovaonica je prostrana pravokutna prostorija nadsvođena četirima češkim kapama međusobno odvojenima pojasnicama, a prema hodniku se otvara trima prolazima. Iza blagovaone nalazi se prostorija s kasetiranim stropom. Istočnu stranu krila zauzima hodnik koji se na oba kraja otvara u omanju pravokutnu prostoriju. Pravokutni ophod oko unutrašnjeg dvorišta zatvara hodnik sa sjeverne strane koji se nadovezuje na tijelo crkve. On je prema dvorištu rastvoren arkadama, i to njih šest. Središnji dio unutrašnjeg dvorišta markira zdenac do kojeg vode četiri stazice koje se pružaju od središnje osi svake fasade atrija.

4. 3. 4. Kat samostana

Kat samostana zauzimaju spavaonice za braću, stoga je njegov tlocrt razvedeniji. U središnjoj osi istočnog južnog i zapadnog krila smješteni su križno nadsvođeni hodnici koji stvaraju dva nasuprotna niza samostanskih ćelija, orijentiranih prema unutrašnjem, dvorištu i vanjskim pročeljima. Samostanske ćelije istočnog i južnog krila križno su nadsvođene, dok prostorije u zapadnom krilu na stropu imaju drveno gređe. Sjevernu stranu samostanskog kata zauzima samo križno nadsvođeni hodnik.

4. 3. 5. Istočno pročelje samostana i istražni radovi

Istočno samostansko pročelje horizontalno je podijeljeno na prizemnu i katnu zonu. Vertikalno je raščlanjeno na osam prozorskih osi. Osi se izmjenjuju neujednačenim ritmom - između prozora u trećoj, četvrtoj i petoj osi, gledano od sjevera, manji je razmak nego između prozora ostalih osi. Gledajući s južne strane, u drugoj osi u prizemnoj zoni umjesto prozora nalazi se niša, a u susjednoj trećoj smješten je glavni ulaz u samostan. Portal je lučno zaključen, sa zadebljanjem u žbuci u tjemenu i peti nadvoja, a njegove drvene vratnice recentan su rad nastao po uzoru na vratnice portala zvonika.¹³⁵ Prozorski otvori su pravokutnog oblika, jednake veličine u zoni kata i prizemlja, a na prozorima prizemlja nalaze se kovane rešetke.

Istražujući istočno pročelje otkriveno je da je iznad portala postojao ostakljen otvor pravokutnog oblika, kasnije izmijenjen u ovalni oblik.¹³⁶ U prizemlju krila također je pronađeno mnoštvo gotičkih arhitektonskih elemenata koji su poslužili kao građevni materijal tijekom gradnje krila. Sjeverno od ulaza u krilo prizemna zona građena je ulomcima rebara iz svetišta gotičke crkve. Nekoliko reprezentativnih ulomaka izdvojeno je radi konzervatorske obrade te su danas eksponati Arheološkog muzeja u Osijeku.¹³⁷

4. 3. 6. Zapadno pročelje samostana i istražni radovi

Svojim pročeljem zapadno samostansko krilo narušava vizualnu cjelovitost pročelja crkve – sjevernim dijelom ulazi u njen volumen. Pročelje krila oblika je položenog pravokutnika, jednostavno oblikovano i prozorskim otvorima horizontalno raščlanjeno u dvije zone. Prizemlje je rastvoreno s osam prozora, a kat s njih devet. Prozorski otvori su jednostavnog, pravokutnog oblika, a oni u prizemlju nešto su izduženiji od onih na katu. Prozori prizemlja i kata nalaze se u vertikalnoj osi, osim trećeg prozora s južne strane na katu koji nema svog para u zoni prizemlja. Na svakom prozoru s vanjske strane nalazi se barokno oblikovana kovana rešetka.

Istražni radovi na pročelju zapadnog samostanskog krila pronašli su zazidani ulazni otvor na sjevernoj strani pročelja. On je bio otvoren nakon Drugog svjetskog rata povodom adaptiranja dijela zapadnog krila za potrebe stanovanja tadašnjeg socijalno ugroženog stanovništva. Tada je zatvoren prozor u prizemlju i prvoj sjevernoj osi. Nakon što je ulaz

¹³⁵Usp. Ratko Ivanušec, *Franjevačka crkva sv. Antuna.*, 2010., str. 28.

¹³⁶Usp. *Elaborat istražnih konzervatorskih radova*, 2009, str. 89.

¹³⁷Usp. isto, str. 90.

zatvoren, prozor se ponovno otvorio, no ne točno u osi, već je pomaknut prema sjeveru.¹³⁸ Radovi su obuhvatili i drugu prozorsku os te su utvrdili da se radi o izvornim dimenzijama baroknih prozorskih otvora.¹³⁹ Istražnim radovima zahvaćen je i južni dio zida zapadnog pročelja, i to prozorska os koja nema otvor u prizemlju. Sondiranje je otkrilo zazidane otvore u prizemlju i na katu koji su bili zatvoreni u nekoj građevinskoj intervenciji tijekom dogradnje južnog krila i njegovog povezivanja sa zapadnim krilom.¹⁴⁰

4. 3. 7. Južno pročelje samostana i istražni radovi

Južno samostansko pročelje oblika je izduženog položenog pravokutnika i najšire je pročelje samostana. Kao i ostala samostanska krila, i južno je horizontalno prozorima i vratima podijeljena na prizemnu i katnu zonu. Vertikalno je pročelje raščlanjeno s četrnaest prozorskih osi nejednakog ritma – gledano sa zapada, razmaci između prozora od četvrte do osme osi gotovo su dvostruko manji u odnosu na razmake između ostalih osi. Druga istočna prozorska os u prizemnoj zoni nema prozor, već nišu. Zapadno, u četvrtoj i petoj prozorskoj osi u prizemnoj zoni smještena su vrata, južna dvokrilna te istočna jednokrilna. Oba prolaza pravokutnog su oblika i segmentno zaključena, a istočna služe kao ulaz u samostan, dok zapadna vode u podrum južnog i zapadnog krila. Prozorski otvori oblika su postavljenog pravokutnika, a oni u prizemnoj zoni nešto su izduženiji od onih na katu te je na njih postavljena kovana rešetka.

Istražni radovi na južnom pročelju samostana otkrili su zazidani ulazni otvor u osi lijevo od ulaza u podrum. Na mjestu ulaza naknadno je otvoren prozorski otvor.¹⁴¹ U posljednjoj obnovi dijelom se uništio portal baroknog ulaza u podrum. Istraživanjem je utvrđen segmentni zaključak portala unutar kojeg je izliven novi okvir od armiranog betona.¹⁴² Degradacija izvornog oblika utvrđena je i na ulazu u južno krilo samostana.¹⁴³ Za kovane rešetke na prozorima južnog pročelja utvrđeno je da pripadaju izvornoj kompoziciji prozora krila.¹⁴⁴ U prizemlju pročelja južnog krila između devete i desete prozorske osi istražnim radovima otkriven je dio zida s otklesanim opekama, iz čega se može zaključiti da je na tom mjestu bila nadograđena kasnije srušena struktura.¹⁴⁵ U jedanaestoj osi sondiran je

¹³⁸Usp. isto, str. 78.

¹³⁹Usp. isto, str. 78.

¹⁴⁰Usp. isto, str. 81.

¹⁴¹Usp. isto, str. 83.

¹⁴²Usp. isto, str. 84.

¹⁴³Usp. isto, str. 84.

¹⁴⁴Usp. isto, str. 85.

¹⁴⁵Usp. isto, str. 86.

prozor na katu, čime je utvrđeno da je izvorni prozorski otvor bio većih dimenzija od postojećeg.¹⁴⁶ U prizemnoj zoni istočne strane južnog pročelja pronađene su gotički elementi koji su poslužili kao spolije tijekom izgradnje samostanskih krila u barokno doba.¹⁴⁷

4. 3. 8. Pročelja klaustra i istražni radovi

Pročelja klaustra jednostavno su oblikovana i u prizemnoj zoni rastvorena širokim arkadama, a na katu pravokutnim prozorima u osi s arkadama, veličinom i oblikovanjem jednakima prozorima na katu vanjskih samostanskih pročelja. Istočno i zapadno dvorišno pročelje rastvoreni su s po četiri arkade, a južno i sjeverno s po njih šest, nešto užih nego na istočnom i zapadnom pročelju. Podnožje arkada zagrađuje parapetni zid.

Istraživanja u klaustru samostana pokazala su da njegov sjeverni trijem nije imao zidani parapet.¹⁴⁸ Također, sondiranje potkrovnog vijenca pokazalo je da postojeća profilacija pojednostavila izvornu.¹⁴⁹ Ni izvorna profilacija klupčice arkadnog otvora na katu nije u obnovi bila poštovana.¹⁵⁰ Sondiranje prozora na katu utvrdilo je da su njihove izvorne dimenzije sačuvane, kao i kompozicija izvornih baroknih arkadnih otvora u prizemlju.¹⁵¹ Kao i kod sjevernog pročelja, ni južno pročelje klaustra nije izvorno imalo zidane parapete ispod arkadnih otvora u prizemlju, a također ni zapadno.¹⁵²

¹⁴⁶Usp. isto, str. 87.

¹⁴⁷Usp. isto, str. 88

¹⁴⁸Usp. isto, str. 91

¹⁴⁹Usp. isto, str. 93

¹⁵⁰Usp. isto, str. 93

¹⁵¹Usp. isto, str. 94-95.

¹⁵²Usp. isto, str. 96-97.

4.4. Odnos gotičkog i baroknog sloja našičke crkve

Našička gotička crkva pripadala je jednostavnom tipu jednobrodne crkve s užim i nižim poligonalno zaključenim svetištem. Njega su gradili franjevci kontinentalne Hrvatske pod utjecajem srednjoeuropskog umjetničkog kruga te su crkve tipološki srodne našičkoj izgrađene i u Zagrebu, Požegi, Remetincu, Zrinu, Šarengradu, Kobašu i Voćinu.¹⁵³ Zajedničko obilježje našičke, zagrebačke i kobaške crkve bio je i dugi kor. Vrijeme osmanske okupacije našička crkva preživjela je u izvornim oblicima, pretrpjevši zapuštanje i paljenja, no ne i potpunu devastaciju ili prenamjenu u džamiju, poput požeške crkve. Nakon razdoblja okupacije obnavlja se na način tipičan za pregradnju srednjovjekovnih crkava – dodavanjem zvonika, prigradnjom kapela, novim pročeljem. Gotički oblici na njoj zadržani su do druge polovice XVIII. stoljeća. Barokne intervencije u izvorno srednjovjekovnoj gradnji odvijale su se, primjerice, i u franjevačkim crkvama u Zagrebu te Iloku, no za razliku od našičke crkve, u njima je u historicističkoj obnovi naglasak stavljen na gotički sloj prostora. Na području današnje Našicama susjedne Đakovačko-osječke biskupije Margareta Turkalj Podmanicki izdvojila je crkve sv. Mihaela u Donjem Miholjcu, sv. Katarine u Nijemcima te sv. Andrije apostola u Viljevu kao primjere srednjovjekovnih crkava s poligonalno zaključenim svetištim s izvana sačuvanim stupnjevanim kontraforima koje su obnavljane u baroku a očuvana im je originalna tlocrtna dispozicija. Suzdržane barokne intervencije poput modifikacije prozora, novih ili obnovljenih zvonika te svođenje poštuju srednjovjekovnu strukturu čime naglašavaju važnost tradicije i uloge u duhovnom životu koju su crkve imale kroz svoju povijest, posebice u razdoblju osmanske okupacije.¹⁵⁴ Od novih crkava koje se grade u prvoj polovici 18. stoljeća a preuzimaju tradicionalni tlocrt s poligonalnim svetištem Turkalj Podmanicki spominje crkve sv. Petra u Petrijevcima, sv. Križa u Zmajevcu te kapelu sv. Roka u Osijeku, a u svojoj početnoj fazi tipu je trebala pripadati i crkva sv. Mihaela u osječkoj Tvrđi.¹⁵⁵

Nakon prve faze obnove crkve, koja se odvila u prvom desetljeću 18. stoljeća, crkva je zadržala srednjovjekovni tlocrt i kompoziciju pročelja. Najprije joj se s južne strane svetišta dograđuje zvonik, a zbog ruševnog stanja gotičkog svoda u svetištu i požaru uništenog tabulata u brodu, unutrašnjost crkve dobiva novi obojen i oslikan tabulat. Tako prvih godina

¹⁵³ Usp. Diana Vukičević-Samaržija, „Srednjovjekovna umjetnost u franjevačkim samostanima koji su pripali provinciji sv. Ćirila i Metoda“, u: *Mir i dobro*, 1999., str. 163.

¹⁵⁴ Usp. Margareta Turkalj Podmanicki, *Sakralna arhitektura prve polovice 18. stoljeća na području današnje Đakovačko-osječke nadbiskupije*, doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015.str. 54.

¹⁵⁵ Usp. isto, str. 55.

obnova crkve ne zadire u njenu gotičku strukturu te svetište zadržava sustav višedjelnih kontrafora i izdužene prozore. Tlocrt crkve značajnije se mijenja dogradnjom kapele posvećene Blaženoj Djevici Mariji 1719. godine, a ta intervencija značila je uklanjanje jednog gotičkog kontrafora na sjevernom zidu. Zapadno pročelje crkve još uvijek je postojalo u izvornim oblicima, s kamenim gotičkim portalom. Promjene u srednjovjekovnom promišljanju samostana prepoznaju se u izgradnji novog, zapadnog krila samostana koje se podiže 1712. godine kako bi služilo većem broju redovnika i olakšalo rad zajednice – u njega se smjestila prostrana blagovaonica, kuhinja, vinski podrum te ćelije za redovnike. Južno i istočno krilo samostana nove barokne oblike dobivaju nakon potresa 1752. godine. Mijenja im se prostorna organizacija te dobivaju nadsvođene hodnike. Istočno krilo pomiče se prema istoku te poravnava sa linijom zvonika, čime samostanski kompleks dobiva pravokutni izgled, a dvorišna pročelja rastvaraju se arkadama. Srednjovjekovni zid sačuvan je u istočnom krilu kao unutrašnji zid novoizgrađenog hodnika, a gotički elementi urušenog svoda svetišta koriste se kao spolije pri izgradnji samostana.

U obnovi koja je započela 1763. godine tlocrt crkve značajno je izmijenjen te su novi elementi gotovo u potpunosti prekrili gotičke. Nad svetištem je podignut svod u obliku čeških kapa, a polustupovi i kapiteli nekadašnjeg gotičkog svoda su uklonjeni te je prezidan i njegov trijumfalni luk. Izgradnja kapele sv. Križa 1763. godine značila je zazidavanje gotičkog kontrafora sjevernog zida crkve. Gotičko pročelje crkve također je nestalo u baroknoj obnovi jer je crkva izgradnjom kora produžena prema zapadu, čime je spojena sa zapadnim samostanskim krilom. Izvorni gotički prozori svetišta crkve zazidani su, a probijeni su novi, barokni otvori. Stoga se može zaključiti da, iako se u tlocrtnoj dispoziciji barokni sloj uvelike oslanja na gotičku strukturu crkve, elementima raščlambe unutrašnjosti i pročelja te svođenjem našička crkva u potpunosti je barokno ostvarenje. Tek je recentno konzervatorsko istraživanje ponovno otkrilo gotičke prozore, a najnovija obnova pokušala je prezentirati oba sloja našičke crkve.

4. 5. Našička crkva u kontekstu franjevačke arhitekture kontinentalne Hrvatske

Barokna obnova našičke crkve pripada kontekstu intenzivne graditeljske djelatnosti i obnove nakon oslobođenja od osmanske okupacije. Gradnja novih crkava i obnova starih nakon uništavanja srednjovjekovne baštine postala je jedan od „primarnih ciljeva habsburške vlasti, gotovo ravnopravan utvrđivanju osvojenih gradova.”¹⁵⁶ U obnovu se uključuje i plemstvo koje na svojim novim posjedima potpomaže gradnju i uređenje crkava. Franjevci grade jednostavne jednobrodne crkve koje čine cjelinu sa samostanom tradicionalnog pravokutnog oblika s klaustrom u središtu, a sazrijevanjem baroknog stila prihvaćaju inovacije u tlocrtu, poput dogradnje prostranih kapela i novih svodnih rješenja.

Budući da se od svog osnutka nalazi na istom mjestu, našička crkva i samostan uklapaju se u tipični kontinuitet postojanja franjevačkih sklopova na istoj lokaciji kroz stoljeća, sa zagrebačkim kao najstarijim primjerom.¹⁵⁷ Također, njegova rana barokna obnova nije uključivala značajne preinake prostora, već se novi elementi postepeno uvode. Tako je početkom XVIII. stoljeća našička crkva istaknuta tek izgradnjom zvonika s južne strane svetišta. Sličan minimalistički pomak prema novom stilskom oblikovanju zbio se, primjerice, na varaždinskoj franjevačkoj crkvi čije pročelje je tijekom barokne obnove plastično istaknuto.¹⁵⁸ Našički samostan uklapa se u tipičan način obnove i pregradnje ranijih franjevačkih samostana, za što primjere pronalazimo najprije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. U Zagrebu, Varaždinu, Križevcima i Krapini samostani se nakon prestanka opasnosti od Osmanlija rekonstruiraju na temeljima starijih struktura, u gradnju uključivajući sačuvane elemente, što je rezultiralo tradicionalnim tlocrtom samostanskih kompleksa sa samostanskim krilima koja s crkvom, uglavnom na sjevernoj strani, zatvaraju pravokutni klaustar. Zvonik se najčešće postavlja na spoj svetišta i samostanskog krila. Spomenuti rekonstruirani samostani, kao i našički, zatvoreni su sklopovi, s arkadno rastvorenim hodnicima u prizemlju, nizovima nadsvodjenih prostorija uz vanjska pročelja – zajedničkim prostorijama, gospodarskim prostorijama, podrumom, te refektorijem i sakristijom kao najreprezentativnijim prostorijama.¹⁵⁹ Također, uz gradnju novog, zapadnog krila našičkog samostana, njegova srednjovjekovna krila obnavljaju se u svojim izvornim oblicima, a tek sredinom stoljeća značajnije se pregrađuju i dobivaju novi tlocrt u kojem su ipak neke starije strukture

¹⁵⁶Usp. Katarina Horvat-Levaj, *Barokna arhitektura*, 2015, str. 187.

¹⁵⁷ Usp. Katarina Horvat-Levaj, „Barokna franjevačka arhitektura provincija sv. Ladislava i sv. Ivana Kapistranskog”, u: *Mir i dobro*, 1999., str. 207.

¹⁵⁸ Usp. isto, str. 207.

¹⁵⁹ Usp. isto, str. 208-209.

iskorištene, o čemu svjedoči pronalazak srednjovjekovnog zida kao konstruktivnog elementa u istočnom samostanskom krilu. Našički samostan značajan je i reprezentativan u kontekstu slavonske samostanske arhitekture jer je kontinuitet djelovanja, uz kratke prekide, zadržao kroz razdoblje osmanske okupacije. U tom periodu djelovao je i samostan u Velikoj, no budući da je srušen početkom 20. stoljeća, našički sklop ostao je značajan i karakterističan primjer razvoja baroknih samostana na području Slavonije. Osim navedenih tradicionalnih značajki, u njegovom tlocrtu javljaju se i inovacije – kat samostana složenijeg je rasporeda te ga čine nizovi nadsvođenih redovničkih ćelija uz vanjsko i unutrašnje pročelje koje dijeli hodnik u središtu krila. Taj tip ostvaruje se i u samostanu u Slavonskom Brodu, a cernički, požeški i vukovarski kombiniraju ga sa s tradicionalnim rješenjem ćelija uz pročelje i hodnicima uz klaustar.¹⁶⁰ Barokne samostane u Slavoniji odlikuje i bogatstvo njihove opreme među kojom se ističu bogato dekorirani portali refektorija. Uz našički primjer kojeg upotpunjuju intarzirane vratnice, značajni su portal u Cerniku, izveden identično glavnom portalu crkve, portal u Slavonskom Brodu, te kameni portal refektorija iločke crkve.¹⁶¹ Ipak, u raščlambi samostanskih pročelja Našice svojom jednostavnom artikulacijom ne parira bogatije dekoriranim pročeljima, primjerice, cerničkog samostana sa dva reda plitko istaknutih pilastara, ili klastru broskog samostana sa masivnim toskanskim stupovima arkada.¹⁶²

U svom tlocrtu našička crkva pokazuje sličnosti ponajviše s drugim franjevačkim crkvama u okolici – u Cerniku, Požegi, Velikoj, Virovitici. U našičkoj crkvi barokna obnova započinje isprva manjim zahvatima i popravcima kao što je prekrivanje crkve tabulatom, a značajnije izmjene u srednjovjekovnom tlocrtu događaju se dogradnjom dvaju poligonalnih bočnih kapela. Slične izmjene doživjela je i romaničko-gotička crkva sv. Duha u Požegi koja tijekom obnove u baroknom razdoblju na sačuvane gotičke dijelove, odnosno svetište i brod, dobiva tri kapele koje se međusobno spajaju i tvore bočni brod. Jedna bočna kapela prigraduje se i crkvi sv. Ivana Kapistrana u Iloku. Sličan tlocrt koji kombinira tradicionalne i nove, barokne oblikovne elemente imaju i novopodignute crkve, primjerice crkva sv. Križa u Osijeku koja ima pravokutni brod, poligonalno svetište i bočne kapele, a novi, barokni doživljaj prostora očituje se u jedinstvenom svodu segmentnog presjeka i kratkom svetištu koje je širinom i visinom ujednačeno s brodom.¹⁶³ Širina i prostranost karakteriziraju i crkvu sv. Trojstva u Slavonskom Brodu, a crkva sv. Petra i Pavla u Cerniku vratila se izduženom

¹⁶⁰ Usp. isto, str. 212.

¹⁶¹ Usp. isto, str. 214.

¹⁶² Usp. isto, str. 214.

¹⁶³ Usp. isto, str. 214.

pravokutnom brodu s upisanim bočnim kapelama i užim poligonalno zaključenim svetištem. Ipak, karakterizira ju i barokna artikulacija zidova broda koja se također može usporediti s našičkom crkvom – prostor joj je raščlanjen „stepenastim zidnim stupcima što u širinama triju traveja križnih svodova formiraju plitke bočne kapele.”¹⁶⁴ Najbitnija franjevačka crkva tijekom osmanlijske okupacije i centar onodobnog duhovnog života Slavonije bila je župna crkva sv. Augustina u Velikoj. Izvorno augustinska, crkva potječe iz XIV. stoljeća, a u XVI. stoljeću franjevci provincije Bosne Srebrene dobivaju dopuštenje da se u njoj nastane. Nakon što je crkva zapaljena 1690. godine, franjevci je obnavljaju i produžuju, a u XVIII. stoljeću na njoj se rade značajniji zahvati. Tada se njen brod proširuje i produžuje, a sa svake strane pridodana mu je kapela. U drugom baroknom produženju crkve produžetak joj se nadsvođuje češkim kapama.¹⁶⁵ Tradicionalan tlocrt s pravokutnim brodom, kapelama i ravno zaključenim svetištem ima jedna od najreprezentativnijih baroknih crkava kontinentalne Hrvatske, crkva sv. Roka u Virovitici. Njenu unutrašnjost raščlanjuju stupci s jonskim pilastrima na koje se nastavljaju pojasnice kupolastih svodova koji u prostoru svetišta imaju i lanterne.¹⁶⁶ Barokni razvoj u raščlambi i svođenju vrhunac je dosegao upravo u našičkoj crkvi čiji je izduženi gotički prostor i dugo poligonalno svetište artikulirano dinamičnim zidnim stupcima s kompozitnim pilastrima koji nose visoke kupolaste svodove.¹⁶⁷

U oblikovanju volumena našičke crkve prisutno je tradicionalnije pozicioniranje zvonika na spoju svetišta i samostanskog krila, što je slučaj i kod franjevačke crkve u Osijeku. Budući da crkve dobivaju veću arhitektonsku važnost i distinkciju unutar samostanskog sklopa, kod nešto kasnijih primjera zvonik se gradi s druge strane svetišta, kao što je slučaj kod cerničke i brodske crkve, u liniji pročelja, kao u Virovitici, ili ga se smješta nasred pročelja, kao kod Vukovarske franjevačke crkve.¹⁶⁸ Oblikovanju glavnog pročelja našičke crkve velikim redom kompozitnih pilastara srodan je primjer cernička crkva, pročelja artikuliranog velikim redom plitkih lezena i ugaonom naslikanom rustikom.¹⁶⁹ Njome je dekoriran i zvonik crkve, kao što je bio i našički prije nego je bio prebojan u nekoj od obnova. Naglašavanje ugaonom rustikom prisutno je i na crkvi sv. Antuna Padovanskog u Kostajnici. Anđela Horvat pročelje našičke crkve spominje u kontekstu uskih i visokih glavnih pročelja

¹⁶⁴Usp. Katarina Horvat-Levaj, *Barokna arhitektura*, 2015, str. 206.

¹⁶⁵Usp. Diana Vukičević-Samaržija, Katarina Horvat-Levaj, Davorin Stepinac, *Velika : Župna crkva sv. Augustina : Povijesno građevni razvoj i valorizacija. Prijedlog konzervatorskih smjernica*, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, 2013., str. 9-11.

¹⁶⁶ Usp. Katarina Horvat-Levaj, „Barokna franjevačka arhitektura”, 1999., str. 214.

¹⁶⁷ Usp. isto, str. 214.

¹⁶⁸ Usp. Isto, 215.

¹⁶⁹ Usp. isto, 216.

srednjovjekovnih crkava kod kojih „gotička dinamika diktira baroknu dinamičnost”.¹⁷⁰ Među njima izdvaja pavlinsku crkvu u Lepoglavi te nešto kasnija pročelja crkava u Remetama te Svetom Petru u Šumi.¹⁷¹

¹⁷⁰ Anđela Horvat, „Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj,” 1982., str.29.

¹⁷¹ Usp. isto, str. 31.

5. Oprema crkve i samostana

Našička crkva opremljena je reprezentativnim primjerima baroknih oltara, pala i crkvenog namještaja nastalima tijekom završne faze barokne obnove crkve koja je trajala od 1763. do 1780. godine. Nekoliko primjera ranijih umjetničkih djela, i to onih jače povezanih sa svetačkim kultovima prisutnima kod franjevaca i u našičkoj zajednici, uklopljeno je u novije cjeline. Našički franjevci opremu su naručivali kod majstora iz umjetničkih centara Osijeka ili Budima, a za lokalni kontekst posebno su značajni franjevci slikari koji su stvarali zanimljiva djela tijekom svog samostanskog života. Ikonografski program tipičan je za franjevačke crkve te počiva na čašćenju franjevačkih svetaca, posebice utemeljitelja reda sv. Franje i titulara crkve sv. Antuna Padovanskog, te Bogorodice, a značajna je i pobožnost Svetom Križu.

5. 1. Glavni oltar sv. Antuna Padovanskog

Oltar koji se danas nalazi u svetištu našičke crkve potječe iz 1764. godine, iz razdoblja treće etape barokne obnove. Podatke o oltaru koji se u svetištu nalazio do 1763. godine zabilježio je u kanonskoj vizitaciji 13. lipnja 1730. godine zagrebački kanonik Juraj Dumbović. Taj stariji oltar imao je dva kata te drveno pozlaćeno svetohranište na menzi. U središnjem dijelu nalazila se pala s prikazom sv. Antuna Padovanskog flankirana stupovima između kojih su se nalazili obojene i pozlaćene skulpture sv. Blaža, sv. Bonaventure, sv. Lovre i sv. Ivana Kapistrana, dok je u zonu atike bila postavljena skulptura Uskrslog Spasitelja.¹⁷² Na njegovom mjestu novi oltar nabavio je tadašnji provincijal Josip Blagoje, u vrijeme gvardijanata Nikole Starčevića. Marmoriziran je bio 1764. godine, a potpuno dovršen 1766. godine te je prvu misu na njemu 13. lipnja iste godine, na blagdan sv. Antuna Padovanskog, slavio đakovački biskup Josip Antun Čolnić.¹⁷³ Paškal Cvekan upućuje na činjenicu da, iako je originalna arhitektura sačuvana, skulpture oltara su se mijenjale, te pretpostavlja da su skulpture svetih Ivana Kapistrana i Bernardina Sijenskog te anđela izvorni, dok su skulpture svetih Petra i Pavla izrađene i postavljene naknadno. Njihov položaj na oltaru također se mijenjao.¹⁷⁴ S tog oltara vjerojatno potječu i skulpture dvojice papa, franjevačkih svetaca i jedne redovnice u samostanskoj zbirci koje je Doris Baričević (2008.)

¹⁷² Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, 1981., str. 69.

¹⁷³ Usp. isto, str. 69.

¹⁷⁴ Usp. isto, str. 69.

približila osječkom kiparu štajerskoga podrijetla Josipu Gerubu.¹⁷⁵ Glavni oltar crkve bio je oštećen sredinom XIX. stoljeća prilikom udara groma u svetište. Početkom rujna 1895. godine otac Firmo Pletikapić dao ga je popraviti i obnoviti, a pečuški zlatar Julije Kaufmann obojio ga je i pozlatio za cijenu od 300 forinti.¹⁷⁶

Glavni oltar posvećen patronu crkve sv. Antunu Padovanskom (sl. 10) svojom blago konkavnom formom prilagođava se unutrašnjem zidu apside te ga prekriva cijelog svojom visinom i širinom. Kolorizmom te rastvorenošću doprinosi baroknoj dinamičnosti ostatka prostora i namještaja crkve. Podnožje oltara čine dva masivna bogato profilirana stupca pored kojih se otvaraju polukružno zaključeni otvori koji omogućavaju ophod oko oltara. U središnjem dijelu podnožja nalazi se menza postavljena na stipes koji je krajem XIX. stoljeća bio obložen poliranim mramornim pločama, koje Paškal Cvekan smatra pogrdnima jer „izvorni stipes iznakazuju, jer ga lišavaju barokne uklopljenosti u cijelu kompoziciju oltara. Radi tih mramornih ploča i cijelo je podnožje oltara prekriveno žbukom bačenom na drvo i onda marmorizirano.”¹⁷⁷ Iznad menze uzdiže se svetohranište, horizontalno raščlanjeno na dva dijela. U donjoj zoni nalazi se svetohranište zatvoreno dekoriranim vratašcima, a njemu su sa svake strane postavljena po dva mala kompozitna stupa te po jedna skulptura anđela. Anđeli su u stojećem stavu, postavljeni ukoso kako bi gledali prema svetohraništu. Gornju zonu čini niša u obliku baldahina, rastvorenog sa svih strana, čiji se polukružni zaključak uzdiže do donjeg dijela okvira oltarne slike. Niša je flankirana s po tri kompozitna stupića koji podržavaju baldahin. Središnji dio glavne zone oltara zauzima prikaz sv. Antuna Padovanskog u profiliranom okviru. Oltarnu palu flankiraju kompozitni stupovi koji na trećini svoje visine imaju dekorirano ispupčenje. Bočne osi oltara, postavljene blago ukoso u odnosu na središnji dio, čine visoki polukružno zaključen otvor ispred kojeg su na volutasti postament postavljene skulpture svetaca, apostola Petra i Pavla. Likovi svetaca prikazani su u stojećem položaju, laganom kontrapostu i rukama u gestikulaciji. Sv. Petar odjeven je u crvenu halju i svijetloplavi plašt koji se u bogatim naborima ovija oko njegova tijela, s desnom rukom na prsima a u lijevoj držeći svoj atribut, veliki pozlaćeni ključ. Nasuprot njemu, s desne strane retable, sv. Pavao prikazan je u zelenoj halji i s crvenim plaštem prebačenim preko ruke, u lijevoj ruci držeći mač, dok desnom podupire knjigu. Oba otvora flankirana su pilastrima, a pored njih postavljen je još jedan kompozitni stup s prstenastim ispupčenjem. Bočni dijelovi retable završavaju pilastrom, a iz forme oltara u prostor izlazi po još jedan volutasti postament

¹⁷⁵ Usp. Doris Baričević, *Barokno kiparstvo*, 2008., str. 151.

¹⁷⁶ Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, 1981, str. 73.

¹⁷⁷ Isto, str. 69.

sa svake strane s još jednim parom skulptura svetaca, sv. Ivanom Kapistranom i sv. Bernardinom Sijenskim. Sveci su prikazani odjeveni u franjevački habit, svaki sa svojim atributima – Ivan Kapistran s razvijenom križarskom zastavom koja evocira njegovu ulogu u borbi protiv Osmanlija, a Bernardin Sijenski s knjigom u lijevoj i monogramom IHS kao znakom štovanja Imena Isusova u desnoj ruci. Prikaz svetaca na glavnom oltaru posebno je značajan jer podsjeća na period osmanlijske okupacije, ali i na ustrajnost Crkve i franjevačkoga reda u propovijedanju i promicanju pobožnosti. Zona gređa natkriljuje bočne osi oltara i brojnim profilacijama oštro izlazi u prostor, a nad njom je sa svake strane postavljen po jedan klečeći anđeo s vazom s cvijećem. Zona atike jednostavna je i u središnjem dijelu rastvorena otvorom rokoko profilacija. U donji dio tog otvora smješten je baldahin koji je nekoć držao zastor koji je prekrivao oltarnu sliku. Bočne dijelove zone atike čini po jedan stupac s pilastrom na prednjoj i bočnoj strani. Ispred pilastra na prednjoj strani stupca nalazi se manji volutasti postament na kojem je postavljen po jedan anđelčić u klečećem položaju. Na profiliranom gređu stupaca također se nalaze poluklečeći anđeli na volutastom postamentu, a postavljeni su tako da upućuju na završni detalj atike, simbol Božjeg Oka oko kojeg se šire zrake u vijencu od oblaka.

Oltarnu palu izvorno su vjerojatno flankirale skulpture drugih franjevačkih svetaca – Bernardina Sijenskog te Ivana Kapistrana, te skulpture svetih papa Leona i Grgura, danas smještene na izložbi *Blago našičkih franjevaca* u samostanu crkve. Iako su oštećene, prema kvaliteti njihove izvedbe, ostacima bogate polikromije i pozlate, natprirodnim dimenzijama te podudaranjima sa skulpturama današnjeg oltara može se pretpostaviti da su na glavnom oltaru stajali do njegove obnove u XIX. stoljeću, a sličnosti sa skulpturama sv. Apolonije i sv. Barbare s oltara sv. Ivana Krstitelja upućuju na to da bi im autor mogao biti Josip Gerub, skulptor koji je 1726. godine iz Maribora preselio u Osijek.¹⁷⁸ Doris Baričević ističe raskošno dekorirane pluvijale kojima su likovi zaogrnuti, dobru proporcioniranost i karakteristične crte lica sa snažnim čeljustima, kratkim ravnim nosom i duguljastim očima s naglašenim gornjim kopcima.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Usp. Doris Baričević, *Barokno kiparstvo*, 2008., str. 151; *Blago našičkih franjevaca : Našice, listopad 2000*, katalog izložbe, ur. Silvija Lučevnjak, Našice : Franjevački samostan , Zavičajni muzej Našice, 2000., str. 5-6.

¹⁷⁹ Usp. Doris Baričević, *Barokno kiparstvo*, 2008., str. 151-152.



Slika 10: Glavni oltar sv. Antuna Padovanskog

5. 2. Pala sv. Antuna Padovanskog

Najznačajniji oblikovni element izvorne kompozicije glavnog oltara oltarna je pala za koju se pretpostavlja da je stajala i na starijem baroknom oltaru, što ju čini najstarijom baroknom štafelajnom slikom u crkvi.¹⁸⁰ Dimenzije oltarne pale su 350 x 180 cm, a slikana je

¹⁸⁰ Usp. Ratko Ivanušec, *Franjevačka crkva sv. Antuna Padovanskog*, 2010., str. 32.

tehnikom ulja na platnu.¹⁸¹ Mirjana Repanić-Braun upozorava na brojna retuširanja slike zbog kojih ona ne može biti izložena adekvatnoj vrijednosnoj prosudbi niti joj se može odrediti sigurno vrijeme nastanka.¹⁸² Paškal Cvekan zaključuje da ju je naslikao vješti talijanski slikar 1685. godine te da je vjerojatno nabavljena u Veneciji, odakle su naši franjevci u XVIII. stoljeću nabavljali knjige i misna odijela. Kao dokaz da slika potječe iz XVII. stoljeća navodi crtež iz XVIII. stoljeća nastalog prema oltarnoj slici na kojem se jasnije može iščitati njen sadržaj – sv. Antun Padovanski u franjevačkom habitu u središtu prikaza, s ljljanom i knjigom u ruci, a anđeli mu iznad glave drže vijenac slave. U donjem dijelu slike u umanjenom mjerilu prikazana su dva čudesna događaja iz svečeva života – lijevo propovijed ribama, a desno mazga koja se klanja hostiji.¹⁸³ Sačuvana grafika svjedoči o prijašnjem stanju slike te „upućuje na domišljeno i usklađeno kretanje masa cjelokupnim slikanim prostorom, na dosljedno provedenu dinamiku donjega i gornjega dijela kompozicije.“¹⁸⁴ Na samoj slici mogu se razaznati dva potpisa. U donjem središnjem dijelu slike potpisao se *Ioan Garikovacz* (Ivan Gorikavac), za kojeg su neki istraživači pretpostavili da je autor slike, a u donjem desnom dijelu potpisan je Andrija Graić iz Pečuha koji je 1896. godine renovirao sliku. Slika je još jednom restaurirana oko 1955. godine.¹⁸⁵

Prizor na glavnoj oltarnoj pali zbog svog potamnjenog kolorita teže je čitljiv. U središtu kompozicije nalazi se lik sv. Antuna Padovanskog u franjevačkom habitu, desne ruke podignute u gesti blagoslova, u lijevoj ruci držeći knjigu i ljljan. Svetac je prikazan u strogom, frontalnom položaju. Glavu mu uokviruje svjetlost, a iznad njegovog lika anđelčići u letu prinose vijenac. Iza skupina anđelčića i anđeoskih glava voluminozni oblaci rastvaraju se prema nebu u gornjem dijelu slike. U donjem dijelu prikaza, iza lika sv. Antuna, u umanjenom mjerilu prikazana su dva događaja iz svečeva života, propovijed ribama te mazga koja se klanja hostiji. Svetac je prikazan u prepoznatljivoj ikonografskoj shemi, kao mlad čovjek izravno okrenut promatračima, s ljljanom u ruci te s krajolikom u pozadini koji inkorporira njegova čudesna djela.¹⁸⁶

Mirjana Repanić Braun ustvrđuje da je slika, budući da je nastala kao kopija istoimene slike iz Padove, mogla nastati bilo kada tijekom druge polovice XVII. ili u XVIII. stoljeću te zaključuje: „Svjetlosna modelacija čvrstih volumena i prigušen kolorit osnovan na gami okersmeđih tonova, u suzvučje kojih se stapaju hladni tonovi plave bez odjeka u naglascima

¹⁸¹ Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama.*, 1981., str. 71.

¹⁸² Usp. Mirjana Repanić-Braun, „Barokno slikarstvo”, 1998., str. 201.

¹⁸³ Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama.*, 1981., str. 71.

¹⁸⁴ Mirjana Repanić-Braun, „Barokno slikarstvo”, 1998., str. 201.

¹⁸⁵ Usp. isto, str. 202.

¹⁸⁶ Usp. Marija Mirković, „Franjevačka ikonografija i ikonologija prostora”, u: *Mir i dobro*, 1999., str. 136.

crvene ili bilo koje druge zvučnije boje, elementi su koji bi išli u prilog ranijoj dataciji ukoliko se ne bi radilo o preuzimanju istih elemenata sa starijih predložaka ili pak o izmjenama izvornog kolorita prigodom nanošenja naknadnih retuša.“¹⁸⁷ Ostavlja otvorenim i pitanje autorstva slike predlažući Gorikavca kao prvu osobu koja je sliku renovirala. Također ostavlja otvorenom i mogućnost da je slika nastala 1707. godine, uoči posvećenja obnovljene crkve, te da je na njoj zapisana 1771. godina rezultat restauratorovog neispravnog čitanja potpisa i datacije.¹⁸⁸

5.3. Oltar sv. Križa

Literatura i protagonisti života našičke zajednice po vrijednosti i ljepoti ističu rokoko oltar sv. Križa, u narodu poznatog i kao *Crni oltar*. „Jedan od najljepših kasnobaroknih oltara Slavonije“¹⁸⁹ postavljen je 1770. u novoizgrađenu kapelu sv. Križa, a djelo je anonimnog kipara, vjerojatno iz osječkog kruga. Ostao je neobojen do 1775. kada je dovršen i pozlaćen donacijom baruna Josipa II. Pejačevića iz Virovitice, vjerojatno u spomen nasljedne grofovske titule koju je Marija Terezija 1772. podijelila njemu i njegovim sinovima.¹⁹⁰ Prvotni oltar sv. Križa nalazio se u hodniku pred sakristijom, blizu ulaza u svetište, a od njega je danas preostalo veliko barokno raspelo koje se nalazi na istom mjestu. S istog oltara potječe i kip Isusa privezanog za stup koji se sada nalazi iznad oltarne menze današnjeg oltara sv. Križa.¹⁹¹ Kronika franjevačkog samostana spominje više potresa koji su zadesili Našice i oštetili crkvu i njen inventar, a kao posebno razoran ističe se onaj u svibnju 1817., što je vjerojatno potaknulo popravke oltara,¹⁹² kao i razaranja u Drugom svjetskom ratu. Kraj XX. stoljeća oltar je dočekao u trošnom stanju, što Paškal Cvekan posebno ističe i upozorava na potrebu njegove zaštite.¹⁹³ O njegovoj iznimnosti bilježi i Ratko Ivanušec: „Profinjenost palete njegovog trobojnog oslika (crna, bijela i zlatna), decentni dekorativni detalji u plitkom reljefu, vitki stupovi i skulpture naglašenog pokreta te gotovo ‚lebdeće‘ izdužene volute koje

¹⁸⁷ Mirjana Repanić-Braun, „Barokno slikarstvo“, 1998., str. 202.

¹⁸⁸ Usp. Mirjana Repanić-Braun, *Barokno slikarstvo u Hrvatskoj franjevačkoj provinciji sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, 2004., str. 144.

¹⁸⁹ Doris Baričević, „Barokno kiparstvo –raskošni oltari i spomenici kugi, u: *Slavonija, Baranja i Srijem: vrela europske civilizacije: Galerija Klovičevi dvori, Zagreb, 27. travnja- 2. kolovoza 2009.*, katalog izložbe, Zagreb, 2009., sv.2., str. 374.

¹⁹⁰ Usp. Silvija Lučevnjak, Milan Vrbanus, „Kulturno- povijesna baština našičkih franjevaca“, u: *Zapisnik Franjevačkog samostana u Našicama*, Našice; Slavonski Brod; Zagreb, 2010, sv.1, XV.

¹⁹¹ Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, 1981., str. 48., 60.

¹⁹² *Zapisnik Franjevačkog samostana u Našicama*, Našice; Slavonski Brod; Zagreb, 2012, sv.2, str. 267.

¹⁹³ Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, 1981., str. 83.

spajaju vrh atike s arhitravom središnjeg dijela oltara, daju naslutiti ruku iskusnog majstora upoznatog s ostvarenjima rokoko faze barokne umjetnosti.”¹⁹⁴

Drveni oltar sv. Križa (sl. 11) crno je polikromiran, s gipsanim pozlaćenim dekorativnim detaljima te drvenim bijelo polikromiranim kipovima koji oponašaju mramor. Strogim koloritom ističe se među raznoliko polikromiranim i marmoriziranim oltarima u ostatku crkve te u živosti boja žbuke. Zauzima cijelu širinu i visinu poligonalnog zaključka kapele u kojoj se nalazi. Podnožje retabla rastvoreno je polukružno zaključenim otvorima kako bi se omogućio ophod oko oltara. Iznad menze, koja je zidana i obložena drvenim stipesom, u središnjoj osi, pogled privlači polikromirani i pozlaćeni lik Krista lancima privezanog za stup s tragovima krvi i ranama po cijelom tijelu smješten u rastvorenu i ostakljenu nišu. Lijevo i desno od niše te iznad nje, na postoljima, smješteni su likovi sv. Ivana apostola, Žalosne Gospe, te klečeći lik Marije Magdalene. Središnji i najistaknutiji dio oltara zauzima uokviren prizor raspetog Krista. Bočno od prizora retabl se nastavlja polukružno zaključenim otvorima koji propuštaju svjetlo prozora kapele, a u njima stoje likovi evanđelista Marka i Luke sa svojim atributima, glavom lava i vola. Otvore flankiraju kompozitni stupovi koje natkriljuje profilirano razlomljeno gređe. Na njega su postavljeni likovi cara Konstantina i njegove majke Helene, a pokraj njih nalaze se anđeli. Oltar natkriljuje atika koja završava vijencem izlomljenih linija i baldahinom iznad prizora Boga Oca sa sferom u ruci, okruženog oblacima, dvanaest glavica anđela i zlatnim zrakama. Središnja skulptura Trpećeg Krista oko koje se razvija ostatak programa oltara potječe s kraja XVII. ili s početka XVIII. stoljeća, te je, kao i skulptura Bogorodice s Djetetom na oltaru susjedne kapele, bila dio izvorne barokne opreme našičke crkve.¹⁹⁵ Oltar sv. Križa svojim bogatim sadržajem i izvedbom dio je štovanja Kristove muke i smrti, pobožnosti čiji su franjevci revni promicatelji. Otajstvo križa i muke poseban je značaj imalo za samog sv. Franju kojeg je zaokupljala poniznost Kristove žrtve, a kulminacija njegovog suosjećanja ostvarila se u primanju stigmi, čime sv. Franjo postaje „drugi Krist”. Osobitu važnost pobožnost ima i zbog svoje utkanosti u središnji kršćanski događaj, Uskrsnuće. Našički oltar osim likovima koji su na njemu prikazani, pobožnost potiče i svojom arhitekturom koja omogućuje ophod te smještajem u vlastitu prostranu kapelu.

Na sličnosti s oltarom sv. Ivana Krstitelja upućuje Paškal Cvekan te zaključuje da je retabl rad istog majstora, dok su skulpture djela koja se ističu svojom kvalitetom i nadmašuju

¹⁹⁴ Ratko Ivanušec, *Franjevačka crkva sv. Antuna Padovanskog*, 2010., str. 35.

¹⁹⁵ Usp. isto, str. 35.

ostale skulpture u crkvi.¹⁹⁶ Moguće je da su one bile izravno nadahnute skulpturama Josipa Holzingerera s glavnog oltara franjevačke crkve sv. Roka u Virovitici.¹⁹⁷ Doris Baričević vrednuje ga kao jednog od najljepših kasnobaroknih oltara istočne Slavonije te ističe njegovu rokoko prozračnost postignutu vitkim stupovima, velikim otvorima, ophodom te volutama koje podržavaju atiku. Sličnosti s maniristički disproporcionalnim kipovima oltara pronalazi i na kipovima oltara sv. Ivana Krstitelja, a kao posebno vješto izvedenu skulpturu besprijeorne anatomije, s dramatičnim komadom draperije te ekspresivnim izrazom lica ističe središnji lik Raspetog Krista.¹⁹⁸ Realističnije izvedenim kipovima cara Konstantina i njegove majke sv. Helene paralelu pronalazi u kipovima glavnog oltara isusovačke crkve u Petrovaradinu te ukazuje na njihovo potencijalno pripadanje opusu osječkog kipara Franje Heincza.¹⁹⁹ Može se utvrditi da je cijena njegove izrade u odnosu na ostalu opremu crkve bila visoka, budući da je njegova polikromacija i pozlata koštala trostruko više od dovršavanja oltara sv. Ivana Krstitelja i gotovo peterostruko više od polikromiranja oltara sv. Franje Asiškog.²⁰⁰ Kao istaknut primjer crkvene opreme i rokoko estetike svoju estetsku vrijednost postiže rastvorenošću arhitekture, pozlaćenim detaljima i kontrastiranjem elegantnih bijelih skulptura i stroge crne površine arhitektonskih elemenata. Izdvajanjem iz raskošne marmorizacije i polikromije ostalih oltara i kipova te šarolikog zidnog oslika, oltar sv. Križa dobiva dodatnu zanimljivost i estetsku privlačnost. O njegovoj estetici zabilježeno je: „Njegove bijele figure pred crnom pozadinom, poput Marije i Ivana od Križa ili car Konstantin i carica Helena na atici, pokreću se u laganom, skoro plesnom ritmu. Dugačkih nogu i zabačene malene glave, ti likovi u odjeći vijugavih kontura nabora imaju prizvuk lakoće rokoko. Njihov nepoznati autor pripada svakako sloju vještih baroknih kipara, ali se ipak zbog nekih slabosti izvedbe ne može mjeriti s vrhunskim zastupnicima suvremenog kiparstva.“²⁰¹

¹⁹⁶ Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, 1981., str. 81.

¹⁹⁷ Usp. Ratko Ivanušec, *Franjevačka crkva sv. Antuna Padovanskog*, 2010., str. 34.

¹⁹⁸ Usp. Doris Baričević, *Barokno kiparstvo*, 2008., str. 293.

¹⁹⁹ Usp. isto, str. 294.

²⁰⁰ Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, 1981., str. 75-76., 81.

²⁰¹ Doris Baričević, „Barokno kiparstvo“ u: *Slavonija, Baranja i Srijem*, 2009., sv.2., str. 374.-375.



Slika 11: Oltar sv. Križa

5. 4. Oltari sv. Josipa i sv. Franje Asiškog

Oltare sv. Josipa i sv. Franje izveo je neimenovani osječki stolar 14. kolovoza 1774. godine za 250 forinti. Potkraj godine oltari su pozlaćeni, a samostanska kronika bilježi da je posao izveo slikar Franjo, koji je tada boravio u Đakovu, za 133 forinte po oltaru.²⁰² Oltari sv.

²⁰² Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, 1981., str. 73. Usp. također: Doris Baričević, *Barokno kiparstvo*, 2008., str. 293.

Josipa (sl. 12) i sv. Franje (sl. 13) stilski su pandani, stoga se analiza odnosi na oba. Oltar sv. Franje smješten je na južnoj strani crkvenog broda, između propovjedaonice i apside, ispod trijumfalnog luka. Ispred visokog podnožja oltara smješten je sivo marmoriziran stipes koji je s prednje strane te na uglovima dekoriran pozlaćenim ornamentalnim motivima te postavljen ispred crveno marmoriziranog podnožja oltara. Na menzu oltara sv. Franje naknadno je, u XX.st., postavljena skulptura Krista. U zoni predele sivu marmorizaciju s pozlaćenm pravokutnim ornamentalnim detaljima prekidaju dva isturena postolja za skulpture s crvenim prednjim dijelom dekoriranima pozlaćenim detaljima. Središte glavne zone oltara čini uokvirena pala s prizorom Svete Obitelji, odnosno sv. Franje u ekstazi, pri vrhu dekorirana pozlaćenim *roccailles* motivima. Palu flankiraju pilastri, a iza njih bočni dijelovi retabla izlaze u prostor crkve, oblikujući konkavnu formu oltara prilagođenu zakrivljenom zidu. Na postamentima se nalaze po dvije skulpture, prikazi svetih Joakima i Ane na oltaru sv. Josipa, te svetog kralja Ljudevita i sv. Elizabete na oltaru sv. Franje. Sv. Joakim prikazan je kao starac odjeven u sivu halju i plavo-zeleni plašt koji dinamično vijori oko njegova lika. U desnoj ruci drži štap, dok mu lijeva počiva na prsima te mu je pogled uperen prema prizoru na pali. Lik sv. Ane odjeven je u svijetloplavu halju i bijelo-crveni plašt, desne ruke usmjerene prema oltarnoj pali, a pod lijevom držeći knjigu koja simbolizira njenu majčinsku poučavateljsku ulogu. Sv. Ljudevit prikazan je kao mlad čovjek odjeven u velikašku halju do koljena te zaogrnut u svijetloplavi plašt, a na glavi nosi krunu, simbol svoje vladavine tijekom koje je postao franjevac trećoredac, zbog čega ga se časti kao glavnog zaštitnika Franjevačkog svjetovnog reda. Dinamičnost stojećeg položaja sveca ostvaruje se njegovim raširenim rukama, blagim iskorakom i pogledom usmjerenim prema prizoru na pali. Nasuprot njemu nalazi se lik sv. Elizabete Ugarske, također zaštitnice Trećeg reda. Svetica je odjevena u raskošnu halju čiji pokrenuti nabori dinamiziraju njen lik, a na glavi nosi krunu kao znak svog kraljevskog podrijetla. Retabli se nastavljaju crveno marmoriziranim pilastrom na bočnim stranama pokraj kojih je postavljen sivo marmoriziran stup s pozlaćenim ornamentalnim motivima. Zona gređa oštro izlazi u prostor, a po sredini je prekinuta ornamentalnim motivima koji dekoriraju palu. Atika je definirana zakrivljenim linijama. Na gređu su posjednute skulpture anđelčića, dok na rubovima gređa atike stoje anđeli. Središnji dio zone atike na oltaru sv. Josipa zauzima simbol Kristova imena iz kojeg se zrakasto šire pozlaćene zrake a oko njega se nalaze dva koncentrična vijenca, prvi od oblaka, drugi od naizmjeničnih glavica anđela i oblaka. Središnji dio atike oltara sv. Franje zauzima franjevački simbol, unakrsno postavljene ruke sv. Franje i Krista s vidljivim stigmama te križ iznad njih, prizor iz kojeg se također zrakasto šire pozlaćene zrake te ga uokviruju dva koncentrična vijenca.



Slika 12: Oltar sv. Josipa



Slika 13: Oltar sv. Franje Asiškog

5. 5. Pala Svete Obitelji

Na oltaru sv. Josipa središnje mjesto zauzima pala s prikazom Svete Obitelji. Slikana je tehnikom ulja na platnu, dimenzije su joj 223 x 112 cm, a nalazi se u okviru širokom 13 cm.²⁰³ Formata je uspravno postavljena pravokutnika, gornjeg dijela zaključenog polukružnom izlomljenom linijom. U prvom planu nalazi se lik sv. Josipa u dinamičnom, polustojećem položaju, zaogrnutog u plavu halju i žuti plašt. Desnim koljenom oslanja se na niski stolac. Lijevom rukom lik sveca grli dijete Isusa te mu utiskuje poljubac na lijevu ruku. Dijete Isus zaogrnut je u bijelu i crvenu draperiju te stoji na visokom stolcu. U donjem desnom kutu prizora nalazi se drveni panj u koji je zabijena sjekira. Iznad njih, u gornjem dijelu slike, nalazi se anđelčić s ljiljanom u desnoj ruci koji pogled upire u središte prizora, a ispod njega lebde dva poprsja anđelčića. Prostor iza njih zaogrnut je komadom zelene draperije. S desne strane prizora, u pozadini, nalazi se lik Bogorodice zaogrnutu u crvenu

²⁰³ Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, 1981., str. 73.

halju i plavi plašt kako promatra anđele iznad sv. Josipa i Isusa, desne ruke položene na prsa, a lijeve na komadu tkanine i vuni koja se nalazi na stolu ispred nje. Prizor se odvija u zatvorenom prostoru jednostavne konstrukcije i naznačavaju ga pločice na podu i kameni blokovi u pozadini. Postavljanje oltarne pale s prizorom Svete obitelji bilo je rezultat njezine sve veće popularnosti u poslijetridentskom razdoblju, kao i sve veće važnosti sv. Josipa. U njemu se prepoznaju ideali kršćanskog muškarca i oca te se afirmiraju pobožnosti prema njemu.²⁰⁴ Sanja Cvetnić naziva ga "poslijetridentskim ikonografskim čudom", budući da su do kraja srednjeg vijeka njegovi prikazi rijetko bili prisutni, a nakon Tridentskog sabora njegova ikonografija je sve rasprostranjenija zbog poticanja njegovog čašćenja kao uzora u laičkom i obiteljskom životu te zagovornika blage smrti.²⁰⁵

5. 6. *Pala Stigmatizacija sv. Franje*

Na oltaru sv. Franje Asiškog oltarna pala prikazuje svečevo primanje stigmi. Pala je formata uspravno postavljenog pravokutnika, s gornjim dijelom zaključenim polukružnom razlomljenom linijom. Većinu prizora zauzimaju likovi sv. Franje i anđela. Lik sveca, zatvorenih očiju i blago otvorenih usta, u franjevačkom habitu, oslonjen je na veliki kamen iza sebe te se njegov lik smjestio dijagonalno u prostor slike. Ispod desne ruke pridržava ga lik anđela u letu zaogrnutog u crvenu i žutu draperiju, s blagim smiješkom na licu i pogleda uprtog u svečev lik. Sv. Franju s leđa podupire anđelčić u svijetloplavoj halji, a lijevo od sveca nalazi se lik franjevca Leona u klečećem položaju. Ispred sv. Franje, u donjem lijevom kutu slike, položeno je raspelo te knjiga. Iznad anđela, u gornjem dijelu slike, lebde dva poprsja anđelčića, a pored njih, u oblacima, nalazi se Bogorodica s Djetetom Isusom u krilu. Oltarna pala, kao i one na oltarima sv. Obitelji te sv. Ivana Krstitelja, naručena je u radionici budimskom slikara Ferencza Falconera koji je u njihovoj izvedbi slijedio tipičnu baroknu praksu oslanjanja na grafičke predloške.²⁰⁶

5. 7. *Oltar sv. Ivana Krstitelja*

Oltar sv. Ivana Krstitelja smješten je na južnoj strani broda, između vrata koja iz crkve vode u hodnik te kora. Postavljen je 1775. godine, a izradili su ga neimenovani stolar i kipar

²⁰⁴ Usp. Ratko Ivanušec, *Franjevačka crkva sv. Antuna Padovanskog*, 2010., str. 34.

²⁰⁵ Usp. Sanja Cvetnić, *Ikonografija nakon Tridentskoga sabora i hrvatska likovna baština*, Zagreb, FF press, 2007., str. 198 – 203.

²⁰⁶ Usp. Mirjana Repanić-Braun, *Barokno slikarstvo*, 2004., str. 186-189.

iz Osijeka. Braća su za njega izdvojila 250 forinti, a 70 dodatnih forinti donirali su dobročinitelji. Bojanje i pozlata stajali su 100 imperijala. Obojen je 1778. godine, a troškove su podijelili samostan i grof Josip Pejačević iz Virovitice.²⁰⁷ Skulpture oltara Doris Baričević povezuje s radom osječkog kipara Pavla Helfera, no upućuje na njegovo nevješto izvođenje anatomije te da mu je „manjkala svakako sposobnost da svoje kipove obilježi snažnijim stilskim izrazom i da im poda životnost.“²⁰⁸ Upozorava i na pokrajinsko značenje osječkog kasnobaroknog kiparstva čijem krugu našički kipovi pripadaju i u kojem se, unatoč nekim zajedničkim karakteristikama, ne pronalazi veća skupina djela jednakih tipoloških značajki.²⁰⁹ Oltar (sl. 14) je konkavne forme, u skladu s ostalim oltarima koji su prilagođeni zakrivljenom zidu crkve. Nešto je viši i širi od ostalih oltara u brodu. Oltar je koloristički dinamičan, marmoriziran i s pozlaćenim detaljima. U donjoj zoni oltara nalazi se plavo marmorizirana menza. Zona predele koloristički je dinamična te konkavne forme. Njen središnji dio obojen je ružičasto, s tamnijom nijansom uokvirenom pozlaćenom profilacijom s dekorativnim motivima u uglovima. Središnji dio flankiraju postolja za skulpture svetica, sv. Apolonije te sv. Barbare, isturena prema naprijed. Sv. Apolonija, svetica iz razdoblja mučenja prvih kršćana, prikazana je u kontrapostu, odjevena u raskošnu dekoriranu velikašku halju i s krunom na glavi, raširenih ruku, a drži kliješta sa zubom, spravu svog mučenja. Kip sv. Barbare nasuprot prikazan je u sličnom položaju i draperiji, a svetica u lijevoj ruci drži mač, u desnoj kalež. Bočni dijelovi postolja za kipove svetica obojeni su u plavo, a prednja u crveno, s pozlaćenim ornamentalnim motivima. Na njih se nastavlja polukružno postolje za stupove, istureno prema van, a zona predele završava istaknutim podnožjem za skulpture sv. Jakova i sv. Andrije, uvučenima prema zidu crkve, čime se doprinosi prostornoj dinamici oltara. Sv. Jakov apostol prikazan je u svijetloplavoj halji i crvenom plaštu, a lijevom rukom pridržava otvorenu knjigu. Pandan mu je kip sv. Andrije apostola u sivoj halji i žutom plaštu, raširenih ruku i u iskoraku, a ispred njega postavljen je križ iks oblika na kojem je svetac skončao. Skulpture dvaju Kristovih učenika, kao i susjedne skulpture ranokršćanskih mučenica, zaokružuju program oltara koji počiva na počecima kršćanske vjere i mučeništvu. Središte najistaknutije zone oltara zauzima prizor Kristovog krštenja uokviren profilacijom s pozlaćenim *rocaille* ornamentalnim detaljima na vrhu. Središnji dio flankiraju polustupovi na crveno marmoriziranoj pozadini koja izlazi u prostor te na strani okrenutoj prema brodu također završava polustupovima. Na krajeve oltara postavljeni su stupovi s pozlaćenim

²⁰⁷ Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, 1981., str. 76. Usp. također, Doris Baričević, *Barokno kiparstvo*, 2008., str. 293.

²⁰⁸ Doris Baričević, *Barokno kiparstvo*, 2008., str. 293.

²⁰⁹ Usp. isto, str. 293.

dekorativnim motivima. Krajevi gređa istaknuti su u prostor crkve, a u središnjem dijelu prekinuto je gornjim dijelom oltarne pale. Zona atike maksimalno je rastvorena te ju čine dvije pozlaćene vaze te dvije skulpture anđela postavljenih na gređe koji flankiraju središnji motiv golubice u tankom krugu od oblaka iza koje se radijalno šire pozlaćene zrake.

5. 8. Pala Kristova krštenja

Na oltaru sv. Ivana Krstitelja nalazi se pala Krštenja Kristova, slikana uljem na platnu i dimenzija 265 x 117 cm.²¹⁰ Formata je uspravno položenog pravokutnika, a nalazi se u okviru širine 13 cm čija je donja linija valovito uvijena prema unutra, a gornja izlomljena i polukružno zaključena. U središtu slike nalazi se pognut lik Krista do gležnjeva u rijeci, zaogrnutog u perizomu i s bijelom draperijom preko desne ruke. Lijevo od Kristova lika nalazi se lik Ivana Krstitelja, koljena naslonjena na kamen, odjevenog u prepoznatljiv dugi crveni plašt, s desnom rukom škropeći Krista vodom, a u lijevoj držeći štap na čijem se vrhu nalazi križ. Preko njega ovješena je bijela traka s natpisom *Ecce Agnus Dei*. Desno od Krista i Ivana Krstitelja, u stražnjem planu, lebdi anđeo te anđelčić koji rasprostiru bijelu draperiju. S lijeve strane u oblacima lebde dva poprsja anđelčića, a iznad prizora, u gornjem dijelu slike, okružena toplom svjetlošću leti golubica.

Za nove bočne oltare sv. Franje Ksaverskog, sv. Josipa i sv. Ivana Krstitelja koji se podižu tijekom opremanja crkve baroknim namještajem pale su naručene kod budimskog slikara Ferencza Falconera, čiji potpis stoji u donjem desnom dijelu slike Sveta Obitelj. Preostale dvije slike nisu signirane, no uz Falconera ih povezuju „istovjetna obilježja stila, tipologija likova, meka svjetlosna modelacija forme i treperava draperija pokrenuta vijugavim naborima koji kao da se pokreću pod laganim pokretima tijela koja ovijaju.“²¹¹ Za izvedbu tih slika Falconer je tražio ukupno 100 forinti. Ferencz Falconer potječe iz budimske slikarske obitelji iz XVII. stoljeća. Slikarstvo je učio u radionici svoga djeda Gyorgya, prvog poznatog umjetnika iz obitelji Falconer. Obitelj je, osim njih, dala i nekoliko drugih lokalno značajnih slikara – Ferenzovog oca Polycarpa, Henrika Jozsefa, Annu Elisabethu te Ferenzovog sina Jozsefa Ferencza Falconera. Godine 1756. Falconer se upisuje na likovnu akademiju u Beču, a do 1761. godine radi pod očuhovim vodstvom, a zatim se osamostaljuje te kao slikar i pozlatar djeluje u Budimu i drugdje. Među njegovim djelima u Ugarskoj ističu se freske u Garnizonskoj crkvi u Budimpešti te u svetištu župne crkve u Budakeszu, a od slika na platnu

²¹⁰ Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, 1981, str. 76.

²¹¹ Mirjana Repanić-Braun, „Barokno slikarstvo”, 1998., str. 203.

prikaz Majke Božje iz 1773. godine.²¹² Slikajući našičke pale Falconer se koristio grafičkim predlošcima, što je posebno očito ako se Falconerova Sveta Obitelj usporedi s istoimenom slikom autora Martina Altomontea iz 1729. godine koja se nalazi u opatiji Heiligenkreuz u Beču, a s koje je Falconer doslovno preuzeo likove sv. Josipa i Isusa.²¹³ Prizor Stigmatizacije sv. Franje također je slikan ugledajući se na grafički predložak, i to na bakrorez Giuseppea Baronija iz 1702. godine, izrađenog prema djelu Antonija Balestre, a razlikuju se u odnosu likova i prostora te u svjetlosnim efektima, koje Balestra puno vještije izvodi.²¹⁴ Trećoj našičkoj oltarnoj pali, prizoru Kristova krštenja, pronalazi se više uzora, primjerice radoviCorneliusa Corta, Johanna Sadelera I., Carla Marratte ili Michaela Angela Unterbergera.²¹⁵



Slika 14: Oltar sv. Ivana Krstitelja

²¹² Usp. Mirjana Repanić-Braun, *Barokno slikarstvo*, 2004., str. 185.

²¹³ Usp. isto, str. 186.

²¹⁴ Usp. isto, str. 189.

²¹⁵ Usp. isto, str. 189.

5. 9. Oratorij

Oratorij, koji se nalazi na južnom zidu svetišta crkve, uređen je 1764. godine i prvotno je služio braći franjevcima, posebice bolesnima, a potkraj XIX. stoljeća bio je namijenjen članovima obitelji Pejačević te su mu dodane spiralne željezne stepenice. Godine 1895. raskošna, konzolno istaknuta ograda oratorija obojena je i pozlačena, te joj je tada vjerojatno dodan i grb obitelji Pejačević. Paškal Cvekan vrednuje oratorij kao „doista vrijedno umjetničko djelo u stilu rokoka”.²¹⁶

Oratorij (sl. 15) je s unutrašnje strane 330 cm dug i 180 cm širok.²¹⁷ Do njega vode vrata iz samostanskog hodnika te svojom formom blago konveksno izlazi u prostor svetišta. Njegova je čeona strana (ograda) drvena i marmorizirana, a raščlambeni i dekorativni elementi različito su koloristički naglašeni. Prednja strana horizontalno je profiliranim vijencima podijeljena na tri zone. Gornju čini rešetkasta ograda, pozlačena te kruškolikog oblika u presjeku. Ogradu vertikalno dijele četiri mala pilastra s pozlaćenim detaljima koja prate zaobljenost rešetke, a iznad njih, na vijencu, postavljene su vaze s pozlaćenim biljem. Središnja zona također je vertikalno razdijeljena četirima kratkim pilastrima preko čije dužine je razvučen svitak s pozlaćenim dekorativnim detaljima koji svojom donjom volutom čini postolje za bijelo obojene sjedeće skulpture anđelčića. U središnje polje smještena je kartuša bogatog, pozlaćenog okvira s *rocaille* motivima, a u njoj je prikazana reljefna scena iz života sv. Franje. U bočnim poljima nalaze se kartuše pozlaćenog, vitičastog okvira s *rocaille* motivima na rubovima. Donja zona valovito se sužava prema dnu, a također je raščlanjena četirima pilastrima s uskim, bijelo marmoriziranim razvučenim svicima s pozlaćenim ornamentima. Središnje polje zauzima kartuša uokvirena pozlaćenim *rocaille* motivima unutar koje je smješten kasnije dodan grb obitelji Pejačević iznad kojeg se razvija traka s natpisom „Hocce apopyleum quonam laetatus Appolos expers sum suptus nobilo semma collit“, dok se u bočnim poljima nalaze izduljene kartuše, također ukrašene pozlaćenim *rocaille* motivima. Bazu oratorija čini bijelo obojen *rocaille* motiv iz kojeg se na obje strane pružaju pozlačeni biljni dekorativni motivi, a pri samom dnu nalaze se dvije bijelo obojene glavice krilatih anđela.

²¹⁶ Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, 1981., str. 85.

²¹⁷ Usp. isto, str. 85.



Slika 15: Oratorij

5. 10. Propovjedaonica

Propovjedaonica (sl. 16) je smještena na južnom zidu broda crkve, desno od oltara sv. Franje. Izrađena je 1769. godine, a na njoj je najvjerojatnije radio kipar franjevac Juniper Stilp. Na njenom mjestu je do 1763. godine postojala starija, naručena 1726. godine.²¹⁸ Donji dio današnje propovjedaonice, njena baza, zvonolikog je oblika te je raščlanjen sa šest bijelo obojenih razvedenih voluta s pozlaćenim dekorativnim motivima. Polja između njih ispunjena su pozlaćenim *rocaille* motivima, a u gornjem dijelu završavaju pozlaćenim vijencem s

²¹⁸ Usp. isto, str. 85.

motivima luka. Ograda govornice bogato je oblikovana i dekorirana, sa skulpturama i reljefima. Ograda polukružno izlazi u prostor broda, a sa strane prema svetištu je produžena kako bi joj se omogućio pristup. U presjeku je kruškolikog oblika, a horizontalno je definiraju dva oštro u prostor isturena i izlomljena profilirana vijenca. Plohu ograde vertikalno raščlanjuje pet pilastara u obliku razvedene volute, od kojih tri ujedno služe i kao postolje skulpturama, oblikujući četiri polja. Skulpture svetaca postavljene su u sjedeći položaj te predstavljaju starozavjetne likove – proroka Iliju, velikog svećenika Arona, te Mojsija. Skulpture su polikromirane, s pozlaćenim detaljima. Paškal Cvekan upućuje na sličnosti sa skulpturama oltara sv. Josipa i sv. Franje.²¹⁹ Unutar polja nalaze se pozlaćeni reljefi s prikazima scena koje prikazuju neku biblijsku propovijed – Krist u kući Marije i Marte, Čudesni ribolov, Propovjednik i slušatelji, te jedan prizor čija tema je još neutvrđena. S vrha vijenca govorničke ograde, na desnoj strani propovjedaonice, pruža se skulptura ruke u franjevačkom habitu koja drži raspelo. Pozadinska stijena propovjedaonice sastoji se od marmorizirane plohe koja je u gornjem dijelu dekorirana bijelim i pozlaćenim *rocaille* motivima, a završava volutama. Na stijeni se nalazi 53 cm visok pozlaćeni reljef Krista s kuglom u lijevoj ruci.²²⁰ Ulaz u propovjedaonicu je također dekoriran te njegov gornji dio uokviruju dvije volute. Govornicu natkriljuje raskošno dekoriran volutni baldahin zvonolikog oblika. U njegovom donjem dijelu, iznad položaja propovjednika, nalazi se reljef s prikazom golubice, simbola Duha Svetoga, iznad koje se šire pozlaćene zrake. Bazu baldahina čini razlomljeni profilirani vijenac koji oštro izlazi u prostor i na kojemu je u središnjem dijelu u kartuši postavljen barunski grb obitelji Pejačević, a pri dnu završava motivom lamberkina. Na vijenac se nastavlja pet bogato dekoriranih razvedenih voluta koje pri vrhu okuplja postament na koji je postavljena skulptura arkandela Mihaela.

²¹⁹ Usp. isto, str. 85.

²²⁰ Usp. isto, str. 86.



Slika 16: Propovjedaonica

5. 11. Kapela i kip Blažene Djevice Marije

Prema kanonskoj vizitaciji vikara zagrebačkog biskupa fra Petra Nikolića koji je 1660. godine izvještavao o slavonskim župama, Blažena Djevica Marija u našičkoj crkvi štovala se na posebno svečan način i s mnoštvom vjernika na blagdan svoga uznesenja, Veliku Gospu, što se održalo i do današnjeg dana.²²¹ Za izgradnju kapele Blažene Djevice Marije zaslužan je bio otac Franjo Barčalić koji je 1719. godine izabran za gvardijana te iste godine započinje

²²¹ Usp. isto, str. 78.

gradnju kapele. Oltar je u kapeli podignuo Antun Bačić 1726. godine. Tri godine kasnije (1729.), tadašnji gvardijan Petar iz Morovića nabavio je obojene i pozlaćene kipove za oltar, a oni u bili financirani milodarima.²²² Također, samostanska kronika bilježi da je iste godine „dobar katolik po imenu Nikolac dao gore imenovanom velečasnom ocu gvardijanu 200 forinti za nabavku srebrne svjetiljke i za njeno postavljanje u spomenutoj kapeli, a nju je isti velečasni otac gvardijan i nabavio.”²²³ Kapela je dovršena za vrijeme gvardijanata Stjepana iz Pečuha te je u nju bio smješten novi oltar, a u njegovu nišu je u nju iz stare male kapele prenesena do danas sačuvana drvena skulptura Blažene Djevice Marije s Djetetom Isusom (sl. 17). Ona potječe s kraja XVII. ili početka XVIII. stoljeća, a izvorno se nalazila ili u niši na sjevernom zidu gotičke crkve, ili pod korom, a u narodu se naziva Blažena Djevica Marija Nebeska Kraljica.²²⁴ Doris Baričević približava je pak opusu osječkoga kipara Josipa Geruba te njezinim karakteristikama, poput crta lica i oblikovanja draperije i anatomije sličnosti pronalazi kod kipa Marije Pobjednice, odnosno Thallerove Gospe, nastaloj za požeške isusovce, te kod kipova sv. Vilhelma i sv. Barbare na dva bočna oltara u osječkoj franjevačkoj crkvi.²²⁵ Kapela je bila zatvorena oslikanom željeznom ogradom koju je dao podići gvardijan Antun Bačić 1735. godine. Tijekom obnove i proširenja našičke crkve od 1763. do 1765. godine spojena je s tada izgrađenom kapelom sv. Križa. Oltar koji se danas nalazi u kapeli postavljen je početkom XX. stoljeća, 1902. godine, a rad je zagrebačkog kipara Elekta Maruzzija.²²⁶ Na njega postavljena skulptura Djevice Marije s Djetetom Isusom njegov je najznačajniji dio i središnje mjesto čašćenja marijanskog kulta u našičkoj crkvi. Skulptura, koja ikonografski pripada tipu Bezgrešnog Začeca, prikazuje Bogorodicu odjevenu u srebrnu halju s crvenim detaljima, zaogrnutu u plavo-zlatni plašt dinamičnih nabora, u stojećem položaju te s Djetetom Isusom na rukama. Lik Isusa u lijevoj ruci drži zlatnu sferu s križem na vrhu, dok Bogorodica stoji na polumjesecu, a oboje ih natkriljuju bogate krune. Malih je dimenzija i visoka je oko 100 cm, no ističe se „vrlo vještom izradom, finom modelacijom, pravilnim proporcijama te bogatom polikromijom i djelomičnom pozlatom drvenog tijela.”²²⁷ Skulptura je dokaz je intenzivne pobožnosti našičkih franjevaca i naroda prema Bogorodici koja se održala do danas. U Našicama se, osim svetkovine titulara crkve sv. Antuna Padovanskog, oduvijek posebno slavilo i Uznesenje Blažene Djevice Marije te je

²²² Usp. isto, str. 78-79.

²²³ *Zapisnik Franjevačkog samostana u Našicama*, 2010., str. 9.

²²⁴ Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, 1981., str. 78.

²²⁵ Usp. Doris Baričević, *Barokno kiparstvo*, 2008., str. 152.

²²⁶ Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, 1981., str. 79.

²²⁷ Ratko Ivanušec, *Franjevačka crkva sv. Antuna Padovanskog*, 2010., str. 40.

skulptura vjerojatno bila jedna od prvih koju su franjevci bili unijeli u prostor crkve nakon njene obnove poslije povlačenja Osmanlija.²²⁸



Slika 16: Kip Blažene Djevice Marije

5. 12. Nadgrobna ploča Nikole Ogramića-Olovčića

Nadgrobna ploča koja obilježava posljednje počivalište biskupa Nikole Ogramića-Olovčića nalazi se u prostoru svetišta, na njegovom sjevernom zidu. Reljef na ploči prikazuje biskupa u misnom odijelu, u lagano pokrenutom položaju, s mitrom na glavi i biskupskim štapom u lijevoj ruci, a desnom u gesti blagoslova. Pored njegovog lika, u gornjem lijevom kutu ploče, njegov je biskupski grb, a ploču uokviruje epitaf na latinskom jeziku. Nikola Ogramić-Olovčić bio je đakovački biskup koji je djelovao u drugoj polovici XVII. stoljeća. Bio je istaknuta ličnost provincije Bosne Srebrene te je odigrao ulogu u porazu Osmanlija i nastojao je u novonastaloj situaciji provoditi odredbe tridentskog sabora. Godine 1701. ubijen je u svom domu pored đakovačke katedrale, a krajem iste godine njegovi ostaci preneseni su u našičku crkvu. Samostanski kroničar, zabilježivši da je 1763. godine ispod svetišta crkve sagrađena kripa koja se prema van otvara dvama prozorima na sjeveru, spominje i da je

²²⁸ Usp. isto, str. 40.

pepeo biskupa Ogramića položen pod mali svod ispod nadgrobne ploče smještene u unutrašnjosti crkve u ravnini spomenutih prozora te da mu se može pristupiti s jednog od njih.²²⁹

5. 13. Skulpture izložene u samostanu

Na izložbi *Blago našičkih franjevaca* koja je postavljena u samostanu i javnosti prvi put predstavljena 2000. godine izložena su neka sačuvana djela koja su imala svoje mjesto u životu crkve ili samostana ili su bila dijelom ranijih oltara. Dimenzijama i kvalitetom ističe se nekoliko drvenih skulptura (sl. 17). Jedna od njih je drvena polikromirana i pozlaćena skulptura sv. Grgura pape, izrađena oko 1760. godine. Skulptura je kvalitetno djelo, polikromirano i pozlaćeno. Vještina obrade i monumentalnost skulpture upućuju da ju je izradila radionica pod snažnim utjecajem srednjoeuropskog baroka.²³⁰ Pretpostavlja se da je skulptura naručena u Osijeku, i to od Josipa Geruba, kipara koji je u Osijek došao iz Maribora te ondje djelovao između 1726. i 1771. godine.²³¹ Skulptura je najvjerojatnije bila nabavljena za postavljanje na glavni oltar, i to u drugoj fazi barokne obnove crkve, između 1763. i 1765. godine.²³² Pandan skulpturi sv. Grgura je skulptura svetog pape Leona te s njom dijeli stilske karakteristike.

U istoj radionici pretpostavlja se da je nastala i skulptura sv. Bernardina Sijenskog, koji je zbog ikonografije lika prikazan skromnije i jednostavnije nego prijašnje dvije skulpture. Pretpostavlja se da je skulptura bila dio ikonografskog programa glavnog oltara iz 1764. godine – oltarnu palu flankirale su skulpture crkvenih otaca svetih Leona i Grgura, a uz njih su bile postavljene skulpture franjevaca, sv. Bernardina Sijenskog te lik nepoznatog sveca, možda sv. Ivana Kapistranskog.²³³ Sličan raspored svetaca nalazi se i na današnjem glavnom oltaru – oltarnu palu flankiraju skulpture svetih Petra i Pavla, a pored njih se nalaze likovi svetih Bernardina Sijenskog te Ivana Kapistrana. Za njega se pretpostavlja da ga prikazuje skulptura franjevačkog sveca koja se također nalazi na izložbi, a pandan je liku sv. Bernardina.²³⁴ U crkvi je nekoć bila izložena i skulptura sv. Ladislava, za koju neki stručnjaci smatraju da je pripadala baroknom postavu oltara, dok ju drugi smještaju u kasniji vremenski period jer se svojom slabijom kvalitetom ne uklapa među ostale skulpture XVIII. stoljeća.

²²⁹ *Zapisnik Franjevačkog samostana u Našicama*, 2010., str. 45.

²³⁰ Usp. *Blago našičkih franjevaca*, 2000., str. 5.

²³¹ Usp. Doris Baričević, *Barokno kiparstvo*, 2008., str. 151 – 152.

²³² Usp. *Blago Našičkih franjevaca*, 2000., str., 5.

²³³ Usp. isto, str. 6.

²³⁴ Usp. isto, str., 6.

Pretpostavka je i da je kip bio postavljen na glavni oltar krajem XIX. stoljeća, tijekom preinaka koje su se zbile za gvardijana Firma Pletikapića.²³⁵



Slika 17: Skulpture izložene u samostanu

²³⁵ Usp. isto, str. 6.

5. 14. Crkveni i samostanski namještaj

5. 14. 1. Korske klupe

Našička crkva i samostan odlikuju se i vrsnim primjerima drvenog namještaja. U samoj crkvi, osim klupa za vjernike, nailazimo i na klupe u koru kao jednom od glavnih mjesta okupljanja franjevaca gdje braća zajedno mole ili pjevaju. One čine zatvorenu cjelinu te im kompoziciju uvjetuje njihova funkcija. Brojem sjedala prilagođene su broju braće u samostanu te su najčešće postavljene stepenasto, s istaknutom klupom voditelja molitve ili pjevanja, dok su ostale klupe poredane uza zidove kora.²³⁶ Našičke korske klupe u literaturi se spominju kao „jedan su od najljepših monumentalnih baroknih ansambala u kontinentalnom dijelu Hrvatske”²³⁷ Paškal Cvekan o njima bilježi da „zaslužuju posebnu pažnju, jer su jedinstveno lijepo i umjetnički izrađene, ukrašene i do danas sačuvane, pravo kulturno blago, svjedočanstvo umješnosti, strpljivosti i ljubavi svojih majstora umjetnika: fra Didaka Rauscha, stolara i fra Junipera Stilpa, kipara. Upravo ove klupe su dokaz da su ih izradila samostanska braća, jer našički samostan u to vrijeme nije imao sredstava za ovakav umjetnički rad.”²³⁸ Ansambl se sastoji od trideset i jednog sjedala te je prilagođen prostoru kora; po šest sjedala smješteno je uz južni i sjeverni zid te devet uza zapadni zid, uz još po pet sjedala s južne i sjeverne strane ispred klupe. Pozadinska stijena visoka je 97 cm, visina sjedišta je 48 cm, a širina 65 cm.²³⁹ Pozadinska stijena sastoji se od naizmjenično postavljenih uklada s reljefima te intarzijom zvijezde. Najzanimljiviji detalji ansambla su reljefi na pozadinskoj stijeni uokvireni rokoko motivima koji prikazuju starozavjetne scene iz života proroka Davida te scene koje se tiču franjevačkog svakodnevnog samostanskog života (sl. 18 i 19). Doris Baričević kvalitetu reljefa svrstava u razinu pučkog slikarstva te bilježi da su „slikoviti u svojoj priprostoj narativnosti, plošni, bez dubinske perspektive, s nespretno oblikovanim likovima.”²⁴⁰ Reljefi, osim što su zanimljivi u svojoj narativnosti i detaljima, pružaju i prvi poznati prikaz našičkog samostanskog sklopa iz XVIII. stoljeća.²⁴¹

²³⁶ Usp. Nela Tarbuk, „Crkveni i samostanski namještaj”, u: *Sveti trag : devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije : 1094 - 1994*, katalog izložbe, (ur.) Tugomir Lukšić, Zagreb : Zagrebačka nadbiskupija, Institut za povijest umjetnosti, Muzejsko - galerijski centar, 1994., str. 317-318.

²³⁷ Isto, str. 318.

²³⁸ Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, 1981., str. 91. Usp. također, Doris Baričević, *Barokno kiparstvo*, 2008., str. 298 – 299.

²³⁹ Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, 1981, str. 91.

²⁴⁰ Doris Baričević, *Barokno kiparstvo*, 2008., str. 299.

²⁴¹ Usp. Ratko Ivanušec, *Franjevačka crkva sv. Antuna Padovanskog*, 2010., str. 38.



Slika 17; 18: Primjeri drvenih reljefa sjedala u pjevalištu

5. 14. 2. Sakristijski ormar

Sakristija kao prostorija u kojoj se čuva liturgijska oprema zahtijeva mnogo mjesta za njezinu pohranu, stoga se upravo ondje pronalaze neki od najljepših i najvrjednijih primjera crkvenog namještaja. Najistaknutije mjesto pripada ormaru kao glavnom komadu pokućstva sakristije, a kod franjevačkog reda oni su često elaborirani sklopovi koji definiraju prostor sakristije koja „stvara one jedinstvene ansamble čija profinjena ljepota odmjerene raskoši ostaje specifikum njihovog reda.“²⁴² Sakristijski ormari najčešće su dvodijelni, s manjim gornjim spremišnim prostorima i ladicama u koje se odlaže liturgijsko posuđe i ostale potrepštine, te s većim donjim dijelovima koji služe za pohranu misnog ruha, a ta dva dijela odijeljuje ploča na koju se predmeti odlažu tijekom pripreme za bogoslužje.²⁴³ Nela Tarbuk uočava nekoliko osnovnih tipova ormara u sakristijama franjevačkih crkava. Tip kojem pripada našički ansambl često potječe iz druge polovice XVIII. stoljeća, a sastoji se od „središnjeg monumentalnog ormara s dva pročelja, koji u raskošnijoj opremi uključuje drvenu oplatu s klecalima u sva četiri ugla prostorije, manji oltar, te ostali potrebni mobilijar. Varijante tog tipa obavezno posjeduju središnji ormar s dva pročelja, no ostala oprema često je skromnija.“²⁴⁴ Našički ansambl sastoji se od dvodijelnog ormara s dva pročelja koji je smješten u središte sakristije, što znači da mu se pristupa s obje strane. Donji oltar dug je 452 cm, visok je 96 cm i širok 170 cm, a na njegovoj gornjoj plohi postavljen je gornji ormar, dug

²⁴² Nela Tarbuk, „Crkveni namještaj“, u: *Mir i dobro*, 1994., str. 315.

²⁴³ Usp. isto, str. 315.

²⁴⁴ Isto, str. 315.

330 cm, dug 84 cm i širok 70 cm.²⁴⁵ U donji ormar sprema se liturgijska odjeća, dok je gornji rezerviran za liturgijsko posuđe i knjige. Nasuprot pročeljima ormara, uza zidove, smještene su klecala koja služe svećenicima za molitvu prije i poslije mise, a u uglove sakristije smješteni su ormarići. Ansambl su vjerojatno izvela braća franjevci stolar Didak Rausch i kipar Juniper Stilp između 1765. i 1770. godine, kao i ostali crkveni barokni namještaj.

5. 14. 3. Ispovjedaonice

Od ostalog stolarskog namještaja kojeg možemo naći po crkvama i samostanima, značajne su i ispovjedaonice. Kako upućuje Nela Tarbuk, u franjevačkim crkvama nailazimo na dvije vrste: „prvu, jednodijelnu, zatvorenu jednim kućištem s otvorenim klecalima, i drugu, trodijelnu, u kojoj su također i oba bočna klecala u kućištima.”²⁴⁶ Kućište je uvijek visoko i prostrano, s vratašcima s prednje strane i otvorom iznad njih, te s klecalima i otvorima s rešetkama na bočnim stranama. Kod jednodijelnih ispovjedaonica klecala su izvan kućišta, obično izolirano od pogleda produženom drvenom plohom s prednje strane kućišta, koja mu čini okvir te ponekad imitira formu deriviranih oltarnih krila.²⁴⁷ Trodijelne ispovjedaonice imaju klecala ograđena plohamu kućišta a rastvara ih polukružno zaključen otvor s prednje strane. Za potrebe hodočašća, franjevci koriste i prenosive otvorene ili djelomično otvorene ispovjedaonice, koje formom podsjećaju na stolac, a „oblikovni i dekorativni sklop oba tipa ispovjedaonica različitog je kvalitativnog dosega, te pratimo u širokoj skali primjerke ispovjedaonica od sasvim skromnih i jednostavnih do raskošno oblikovanih, koje svojom raščlambom, te rezbarenim i oslikanim dijelovima, doista prerastaju u prava umjetnička djela.”²⁴⁸ Na hodniku našičkog samostana čuvaju se tri ispovjedaonice, još uvijek u uporabi i s izvornim dijelovima, a izradili su ih braća stolari Didak Rausch i Juniper Stilp 1772. godine. Sve su jednake forme, s različitim izrezbarenim reljefom na vratašcima (sl. 19. i 20). Kućište konveksno izlazi u prostor, a iznad vratašca koja mu dolaze do polovice visine rastvara ga polukružno zaključen otvor jednostavne profilacije, nešto užu u zaključnom dijelu. Prednja ploha kućišta nastavlja se i po dužini oba klecala, zaklanjajući ih od pogleda, a njeni bočni dijelovi od središta su odijeljeni plitkim pilastrom. Bočni dijelovi plohe u podnožju su omeđeni plitkim volutama, a valovitim linijama, na polovici visine prekinutima rokoko ornamentom, sužavaju se prema vrhu ispovjedaonice, zatvarajući fluidnu

²⁴⁵ Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, 1981., str. 97.

²⁴⁶ Nela Tarbuk, „Crkveni namještaj”, 1994., str. 320.

²⁴⁷ Usp, isto, str. 320.

²⁴⁸ Isto, str. 320.

trapezoidnu formu, zaključenu jednostavnim profilacijama. Dio za ispovjedanika sastoji se od jednostavnog klecala, naslona za ruke te manjeg otvora u bočnoj plohi kućišta ispunjenog drvenom rešetkom. Reljefni prizori prikazuju tri scene vezane uz sakrament ispovjedi – pokajnicu Mariju Magdalenu, raskajanog sv. Petra nakon zatajenja Krista, te čuvara ispovjedne tajne, sv. Ivana Nepomuka.



Slika 19; 20: Reljefi na ispovjedaonicama

5. 14. 4. Vratnice refektorija

Još jedno mjesto na kojem su stolari i rezbari pokazivali svoja umijeća bili su refektoriji samostana. Njihova osnovna oprema uključivala je niz masivnih stolova s klupama, a nerjetko su i zidovi bili prektiveni drvenom oplatom. U refektorije su se još smještali i manji i veći ormari te lavatoriji, ovisno o njihovoj veličini i potrebama braće.²⁴⁹ Kvalitetnom drvorezbarskom izvedbom i oblikovnim rješenjem ističu se ulazna dvokrilna vrata našičkog refektorija koja su 1769. godine također izradila braća Rausch i Stilp. Vrata (sl. 21) imaju masivni okvir koji se zaključuje atikom s prizorom Noine arke te uklade vratnica s izrezbarenim ornamentalnim motivima između kojih se nalaze figuralni prikazi. Također su spomena vrijedna i rezbarena vrata koja iz refektorija vode u pivnicu, postavljena također

²⁴⁹ Usp. isto, str. 322.

1769. godine. Rad su istog stolarsko-kiparskog dvojca, a u ukladama im se nalaze reljefni prizori Krista i Samaritanke na bunaru te Izviđači obećane zemlje s motkom s voćem.²⁵⁰



Slika 21: Vratnice refektorija

²⁵⁰ Usp. isto, str. 323.

6. Zaključak

Crkva svetog Antuna Padovanskog sa samostanom u Našicama reprezentativan je primjer slavonske franjevačke izvorno srednjovjekovne arhitekture koja se u razdoblju baroka obnavlja u novim, suvremenim oblicima. Iako ne postoje izvori koji bi točno odredili vrijeme gradnje crkve, može se pretpostaviti da je izgrađena između 1275. i 1300. godine. Crkva je bila tipična propovjednička crkva, jednobrodna i s dugačkim korom, poligonalno zaključene apside i s kontraforima. Do nje se nalazila samostanska zgrada koja je prvotno imala samo dva krila, južno i istočno. Istočno krilo bilo je povezano sa središnjim južnim dijelom zida crkve. U tim oblicima našička crkva dočekala je osmansku okupaciju, a franjevci je tada napuštaju samostan i bježe. Pastoralni rad tada nastavljaju franjevci iz Bosne koji su se kod sultana izborili za neometano djelovanje, stoga su bili slobodni doći u Slavoniju i preuzeti opustošene samostane. Krajem XVI. stoljeća i oni su protjerani iz našičkog samostana i crkve, no 1620. godine, zahvaljujući fra Jerku Lučiću, franjevci su opet ondje te započinju popravak crkve. No, crkvu Osmanlije pale povlačeći se iz grada 1687. godine. Novom obnovom započinje barokni sloj našičke sakralne baštine. Tijekom prve faze obnove, od 1712. do 1752. godine, gradi se novo, zapadno krilo samostana čime on poprima pravokutni tlocrt. Druga faza obnove započinje nakon potresa 1752. godine, a radovi traju do 1755. godine. U tom razdoblju ponovno je podignuto južno i istočno krilo. U zadnjoj fazi barokne obnove, od 1763. do 1780. godine uređena je unutrašnjost crkve, dodana joj je kriptna, a sa sjeverne strane prigrađena joj je kapela sv. Križa. Crkva je i produžena prema zapadu te je dobila novo pročelje. U tom razdoblju njena unutrašnjost oprema se baroknim oltarima, palama, propovjedaonicom, oratorijem i namještajem u čijoj ikonografiji prevladavaju franjevački sveti, pobožnost Bogorodici te lokalne osobitosti. Našička crkva i samostan tako postaju značajni primjeri obnove sakralne arhitekture u novooslobođenoj Slavoniji. Kroz XIX. i XX. stoljeće crkva se povremeno obnavlja, no ne uvijek stručno, što su pokazali rezultati recentnih konzervatorskih radova. Oni su za cilj imali istražiti slojevitost našičke crkve i samostana, a također su i temelj njihovoj restauraciji koja je zadnjih nekoliko godina u tijeku i koja upravo tu slojevitost planira istaknuti.

7. Popis slikovnih priloga

Slika 1: Našička crkva i trg 1915. godine

(<https://www.kolekcionar.net/articles.php?id=194589>)

Slika 2: Barunski grb obitelji Pejačević na propovjedaonici našičke crkve (foto: Sara Tomac)

Slika 3: Crtež našičke crkve i samostana iz 18. stoljeća (izvor: *Našice na razglednicama*, Našice, Zavičajni muzej Našice, 1995., str. 16.)

Slika 4: Pogled prema svetištu crkve (foto: Sara Tomac)

Slika 5: Zapadno pročelje crkve

(<https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?p=142373425>)

Slika 6: Skulpture na pročelju crkve (foto: Sara Tomac)

Slika 7: Pogled na svetište, zvonik i istočno krilo samostana prije restauracije

(<http://www.tourist-ad-guide.com/vjerski-turizam/zupa-sv-antuna-padovanskog-nasice/>)

Slika 8: Pogled na svetište crkve

(<https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?p=143299802>)

Slika 9: Tlocrt prizemlja i kata samostana i crkve (izvor: Ratko Ivanušec, *Franjevačka crkva sv. Antuna Padovanskog sa samostanom u Našicama: konzervatorsko istraživanje i obnova*, Našice, Franjevački samostan, Zavičajni muzej Našice, 2010., str. 20-21.)

Slika 10: Glavni oltar sv. Antuna Padovanskog (foto: Sara Tomac)

Slika 11: Oltar sv. Križa (foto: Sara Tomac)

Slika 12: Oltar sv. Josipa (foto: Sara Tomac)

Slika 13: Oltar sv. Franje Asiškog (foto: Sara Tomac)

Slika 14: Oltar sv. Ivana Krstitelja (foto: Sara Tomac)

Slika 15: Oratorij (foto: Sara Tomac)

Slika 16: Kip Blažene Djevice Marije (foto: Sara Tomac)

Slika 17: Skulpture izložene u samostanu

(http://www.tznasice.hr/wpcontent/gallery/crkva/crkva_crkva05.jpg)

Slika 17-18: Primjeri reljefa sjedala u pjevalištu (foto:Sara Tomac)

Slika 19-20: Reljefi na ispovjedaonicama (foto: Sara Tomac)

Slika 21: Vratnice refektorija (izvor: *Našice: franjevačka crkva i samostan*, Našice, Franjevački samostan Našice, Zavičajni muzej Našice, Knjižara PIN Našice, 2016., str. 39.)

8. Popis literature

Doris Baričević, *Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske*, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2008.

Placido Belavić, *Našice: povjesničke crtice*, Našice, Zavičajni muzej, 1995.

Blago našičkih franjevaca : Našice, listopad 2000, katalog izložbe, (ur.) Silvija Lučevnjak, Našice : Franjevački samostan , Zavičajni muzej Našice, 2000.

Josip Buturac, *Katolička crkva u Slavoniji za turskog vladanja*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1970.

Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, Našice, Paškal Cvekan, 1981.

Sanja Cvetnić, *Ikonografija nakon Tridentskoga sabora i hrvatska likovna baština*, Zagreb, Filozofski fakultet, 2007.

Elaborat istražnih konzervatorskih radova : Franjevačka crkva sv. Antuna Padovanskog sa samostanom u Našicama, Osijek, 2009.

Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber [etc.], 1982.

Katarina Horvat-Levaj, *Barokna arhitektura*, Zagreb, Naklada Ljevak, 2015.

Franjo Emanuel Hoško, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2000.

Ratko Ivanušec, *Franjevačka crkva sv. Antuna Padovanskog sa samostanom u Našicama: konzervatorsko istraživanje i obnova*, Našice, Franjevački samostan, Zavičajni muzej Našice, 2010.

Julije Jančula, *Predturska povijest Našica*, Našice, Zavičajni muzej, 1996.

Julijan Jelenić, *Kultura i bosanski franjevci*, Sarajevo, Svjetlost, 1990.

Likovna baština obitelji Pejačević : studijsko-tematska izložba, 19. rujna 2012. - 7. siječnja 2014.: [katalog izložbe], ur. Jasminka Najcer Sabljak, Silvija Lučevnjak, Osijek, Galerija likovnih umjetnosti, 2013.

Srećko Majstorović, *Našice kroz 700 godina: 1229-1929*, Zagreb, Vicepostulatura, 1973.

Mir i dobro: umjetničko i kulturno naslijeđe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda: o proslavi stote obljetnice utemeljenja: Galerija Klovićevi dvori, 12. siječnja - 23. travnja 2000. : [katalog izložbe], ur. Marija Mirković, Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, 1999.

Našice: franjevačka crkva i samostan, Našice, Franjevački samostan Našice, Zavičajni muzej Našice, Knjižara PIN Našice, 2016.

Našice na razglednicama, Našice, Zavičajni muzej Našice, 1995.

Danica Pinterović, „Povijest Našica”, u: *Osječki zbornik 4*, Osijek, Muzej Slavonije, 1954., str. 51-68.

Mirjana Repanić-Braun, *Barokno slikarstvo u Hrvatskoj franjevačkoj provinciji sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, 2004.

Ivana Rončević, „Stradanje i obnova tornja franjevačke crkve sv. Antuna Padovanskog u Našicama tijekom Domovinskog rata”, u: *Kolo: časopis Matice hrvatske 1*, Zagreb, Matica hrvatska, 2003., str. 56-98.

Sveti trag : devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije : 1094 - 1994, katalog izložbe, ur. Tugomir Lukšić, Zagreb : Zagrebačka nadbiskupija, Institut za povijest umjetnosti, Muzejsko - galerijski centar, 1994.

Margareta Turkalj Podmanicki, *Sakralna arhitektura prve polovice 18. stoljeća na području današnje Đakovačko-osječke nadbiskupije*, doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015.

U potrazi za mirom i blagostanjem: Hrvatske zemlje u 18. stoljeću, ut. Lovorka Čoralić, Zagreb, Matica Hrvatska, 2013.

Umjetnost XVIII stoljeća u Slavoniji: slikarstvo, kiparstvo, kovina, tekstil: Galerija likovnih umjetnosti Osijek, 25.II - 1.VI. 1971.: [katalog izložbe], ur. Stjepan Brlošić, Osijek, Galerija likovnih umjetnosti, 1971.

Diana Vukičević-Samaržija, *Sakralna gotička arhitektura u Slavoniji*, Zagreb, Centar za povijesne znanosti, Odjel za povijest umjetnosti, 1986.

Diana Vukičević-Samaržija, Katarina Horvat-Levaj, Davorin Stepinac, *Velika : Župna crkva sv. Augustina : Povijesno građevni razvoj i valorizacija. Prijedlog konzervatorskih smjernica*, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, 2013.

Zapisnik Franjevačkog samostana u Našicama, Knjiga 1 : 1739.-1787., ur. Šime Demo [et al.], Našice ; Slavonski Brod ; Zagreb : Zavičajni muzej Našice [etc.], 2010.

Zapisnik Franjevačkog samostana u Našicama, Knjiga 2 : 1788.- 1820., ur. Šime Demo [et al.], Našice ; Slavonski Brod ; Zagreb : Zavičajni muzej Našice [etc.], 2012

Zapisnik Franjevačkog samostana u Našicama, Knjiga 3 : 1821.-1842., ur. Šime Demo [et al.], Našice ; Slavonski Brod ; Zagreb : Zavičajni muzej Našice [etc.], 2017.

Život i djelo o. Euzebija Fermendžina: [Našice, 19. i 20. rujna 1998]: zbornik radova znanstvenog skupa, ur. Julijo Martinčić, Dubravka Hackenberger, Osijek [etc.], Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad [etc.], 1998.